

جنوب غربی گوشه سی

[بیلگه] قَعْن ! [تیکین] یولغ تیکین بلیتیدم : بونچه ' برقع ،
عالم خانک یازیسنی [بن] یولغ تیکین یازدم . بوقدر ابنیه یی ،

بدزک ، اوزی ' [ق] من آتیبی یولغ تیکین من آی آرتقی
تزییناتی ، بویالری خانک یکنی [خافی] یولغ تیکین بن [بر] آیدن زیاده

نورت کون تورپ ، بلیتیدم ، بدزتم .
دورت کون طوروب ، یازدم طوناتم .

(۱) لون ، رنگ ، بویا .

صوٹ

غرب جہتی

چین خطنک — اوستندہ

۱ [تۆرك] اۆزدہ [اولرئش آقكئم] ...

توركار اوزرينہ حكيم سورمش اولان بابام

۲ بيلكه قغن

عالم خان

۳ ئي بولسر ^(۱)، اۆزدہ [كرى]

ياز اولورسہ ، يوقايدہ اللہ

۴ كۆبۇرگىسى ^(۲) ترچہ ^(۳) آنچى

كۆك كوپروسى ، علائم سما اويلہ

۵ تۇدہ سيفون لىسر ^(۴)

طاغده كييك قوشدجہ

۶ سقئورمن : آقكئم قغن [غن]

دوشنيورم . بابام خانك

۷ تشين اۆزيم قغن ^(۵)

طاشنى كندم خان

(۱) يعنى ياز اولدجہ (۲) « كوپرکە » اصل كوپرى ديمك در تىكرى كوپرىنى « علائم سما »
 الكيم سامه ، بهم قوشاخى (۳) بولت آكلاشيله مايوز ، اكسيك اولسه كر كىز . « دوندجہ » ياخود حادث
 اولدجہ ما كندہ برتمير اولالى . (۴) اصلى « تزمك » دن « ترسز » دركە قوشارسه وقوشدجہ ديمكدر .
 (۵) صوكره كى اكسيك « بىتىدم » يعنى يازدم كلەسى اولجق .

قۇغۇدا بەدزچی [کلورتم، بەدزتم، نینگ سېم] سېمى . ایچرکی
خاندن تریناتچی کتیردم، طوناتدم. بىم طلبى رد قیرمادی . خاص

بەدزچىگ ایتی؛ [اگرەن] یۈرۈغمە؛ ایچین؛ تۈشپن آدنچغ
تریناتچىسنى کوندردی. اوکا بن ابنه یاپدیردم؛ ایچنی، دیشنی آیرىجه

بەدز بودۇغ (۱) ۱۵ اولۇق افغانیکه تۈپکە تىکی بونی کورۇ، بىلک
طونا[تدم] .. ملتی [؟] .. ارکک اولادکزه یابانچیلره دك بونی کوروب بىلک

بکىگ تۈش تۈپتیدم؛ تۈپتیدم، یلتیدم . بودۇغ اول تۈش
باقی [زوالسز] طاش یونتیدردم! یونتیدردم، یازدم . ملتی او طاش

(۱) «بودۇغ» لفظی اوست و آلتندەکی عبارتدەلرله هیچ بىر ارتباطدە بولمیدىغدن یا اوزونجه
برعبارە محذوفدر و یا خود بولکە یا کاش حل اولمشدر .

كۆك تەيگەن تۈركمە ، بۇدۇنمە قۇرغۇ (۱) بىر تىم ؛ ايتى بىر تىم ... بۇگىز
ماوى تىونلىرى تۈركمە ، ملتە قزاندىرىوردم ، يولنە قويدىم . غائەسىز

قپاتم ؛ اۆزە تەشلىرى اركىلىك آنچە اۆزم اۋغلى (۲) يالمىن
ياپدىم ؛ يوقارىدىن كۆك قوت [وىردىكى ايجون] اوقدر كىندى اوغلم ؟

اۆن (۳) [بىگلا] رگ بۇدۇندە ... ۱۳ ايدى ؛ ايدىك ؛ اىمگىكىندە (۴)
؟ ... بىكلىرى ملتەدە رىم ؛ اصلاح ايدىك ، سىيلردە

تولغىتىك (۵) اولر تىم (۶) تۈرك بىگلىر تۈرك بۇدۇنم ؛ قۇن
يورمايك ؛ [اى] بويۇتدىكم تۈرك بىكلىرى ، [اى] تۈرك ملتە ؛ خان

آت كۆرتىم (۷) ؛ قۇغىپ ؛ بۇدۇنمە تىم ... اۆر قۇغىپ ؛ ... تىلى
آدىنى [عنوانى] كۆردىم ؛ [آلدە] چالیشوب ملتە ؟ ؟ قزاندىروب تاتانى

بۇدۇنم ... نپ ؛ بۇقۇنك دە بۇبىگلىرگ بىگىنچ ... تىم ... (۸) ۱۴ ... ى
ملتى بوخانك دە بوبىكلىرگ ؟ ؟ ؟ اى

ادگو كۆرتىچىسىن آىگە آلىپىرچىسىن (۹) ؛ بۇگىز بۇلچىپىن . كىسره شىچ
كۆره جىكك اويكە آلىيورە جىكسن ، زىجتىسز [مەرفە] اولە جىقسىن . صوكرە جىن

(۱) قۇغىتىق بىحق كىسب ايتىك دىتىك اولمىلە قزاندىرىمق دىبە تىرجەمىنى اقتىضاً ايدى .
(۲) اوز اوغلم ، اوزم اوغلى دىيلىردى . (۳) بو مىخىزولر تىمىن اولونامامىشدر . (۴) « امك »
دىدىكىمىز لىتىك اصلى (۵) مەدى « تولغىتىق » يا « تولغىتىق » زىجت و اذىت چكىدىمك و بوللىق
(۶) بورادە قىل اضافى مەمىزدە قوللانمىشدر . (۷) بورادە ئائىل اولدىم و آلدە مەناسىنە كىلەر . (۸) بو
قۇرەك مىخىزولر و ناتمام سوزلىرى اوقدر چوقدر ، كە صەدىلى بىرماك چىقارمىق مىكىن اولەمەمىشدر .
(۹) بو قەلىق مەقولى مەكرر اولە بوب تۈركلەرە خطاباً اولرىنە ويا مىلىكىتلىرىنە آله جىللىرىنى بىيان ايتىدىكى
شى ويا شىخىك نە اولدىنى آكلاشلىە مايوز .

تورۇن آلبېرىتم. د.... ت^۱) ارتۇرىتم. تن....^۲) بىلغغ يۆكندۇرىتم؛
آينلە آلى ويردم. اجرايتدم. ؟ باشى اولانلىرى اكديردم

ئىزاگگ سۆكرُتم. اوزە تىكرى اسره يريرلقدق اوچن.... ۱۱
ودىزى اولانلىرى چوكديردم. يوقارىدن كوك آشاغيدە ير ياردم ايتدىكى ايجون....

كوزن كورمىك قولقنن آشدمىك^۳) بودىنن ايلكرو [كون
كوزك كورمىكى قولاغك ايشتمىكى [صورتده] ملتى ايلرى كون

توغىسقىك^۴] ؛ بىرگرو [تبغچ بودن]قه قورغرو [كون بتسقىك^۵؛
دوغوسنه [شرقه]. بریده چين قومنه كرى كون باتيسنه [غربه]

يىر غراوتون....^۶) [آلتون]ين، اقرىك^۷) كوشن ؛ قىرغىلغ^۸)
اوتەدە كىجە [ياريسنه دك] آلتونلىرى، پالارق كومشلىرى، كسىلەجك [بچلمەش]

قوشىن^۹)، اكينلگن، ادگواوزىگ^{۱۰}) آتىن، اذغرىن، قرهك [يسين].... ۱۲
قاشلىرى ، حبوباتى ، ابي بىنك آتلىرى، آيغىرلىرى، سياه سمورلىرى .

(۱) باشى و صوك موجود اولان بو محذوف يازىنك نەدن عبارت اولەجنى تخمىن اولوناماشدر .
(۲) باشى موجود اولان بو عبارتدە مجهول قالمشدر. (۳) بوصفترك موصوفى يا (بودىنن) تعبيرندەكى
(بودن) يعنى ملتدر ؛ و ياخود جملەنى توصيف ايتىكلە «صورتده» مآلى افادە ايدىر (۴) بو محذوفك
اورتوسگرو، يعنى يارىسنە تعبيرندن عبارت اولەجنى مظلوندر. (۵) پارلاق و بياض دىمكدىر (۶) قىرلەجق،
بچلمەجك ، كسىلمەش ؛ طوب .۷) « قوتى » اصل اىپك دىمك اولوب ، اىپك قاشلردە اطلاق
اولونور. (۸) خصوصى، نەفسە مخصوص دىمك ايسەدە ، آت حقتدە استعمالدە « بىنك » معناسىدە
آلەبىلير .

شمال جہتی

بوجھتک ابتداسندن ۸ سطرى نہایتہ دک یازیلری برنجی آبدہ نک جنوب جھتک
ابتداسندن ۱۱ نجی سطرى نہایتہ دک اولان یازیلرک عینی اولوپ ، فرقی آنجق سیلیک
و بوزوق یرلرینک زیاده اولمىسندن عبارت اولدیغندن ، تکرارینہ لزوم کورمىک . آلت
طرفی شودر :

مَن بَکْکُو 'تَشْقَه' اورِتم . آقْکِیم ۹ قُغْن ، آچِم قُغْن اولرْتَقِنْدَه ؛ تورت
بن باقی طاشہ قازدم . بابام خان ، عموجم خان مسند خانى کچدکرنده دورت

بولگدق بۇدُنْقہ اوزہ ایتی..... رو') ، قرہ بۇدُنْقہ اوزہ اوزم
جھتہ کی ملتہ اوزرینہ ؟ عوام ناس اوزرینہ کندم

اولرْتَقِمہ ۲) بۇدُنْغ ایتدِم . توبردِم ، ی ۳) قیلتم
موقع ریاستہ کچدم ملتی تنظیم ایلدم . یوکسلتدم ، [ایلک] ایتدم

تورگس قُغْنَقہ قیزمِن آرْتکُو ، اولغ تورؤن آلبیرِتم تور [گس قُغْن] ۱۰
تورکس [خانہ قیزی] احتفالاتہ بویوک آیینلہ آلدِم [ویردم] تورکس خانى

قیزین آرْتکُو ؛ اولغ تورؤن اوغلمہ آلبیرِتم ؛ ۵) آرْتکُو ؛ اولغ
قیزینی ، احتفالاتہ بیوک آیینلہ اوغلمہ آلی ویردم ، [فلانی فلانہ] احتفالاتہ بویوک

(۱) بورادہ کی محذوف تخمین اولمہ مامشدر . (۲) محذوف اولان یازی قومک اسمندن عبارت
اولمہ کرکدر . (۳) بو محذوف (یک ..) یعنی ایلک کلمہ سندن عبارت اولمہ ییلر (۴) آلی ویردم . بورادہ
آلدریوردم ویا وریوردم مقامنددر . (۵) بورادہ کی محذوف ینہ ترویج اولونمش بر ازکٹ ایلہ بر
قیزک ذکرندن عبارت اولمہ جقدر .

آرتكۆ^۱ ۱۳ آرتكۆ تېغ^۲ شدا [پيت] تۈرك بگلىرىن ، بۇدنىن
حرمة^۳ كۈندردى ؟ اصل تۈرك بگلىرىنى . قومى

آرتكۆ تېغ ايتدى ؛ اۆكد^۴ قۇن اوغنىغ ... چە [آغرىش
اغزازا ؟ خان عشىرتى ؟ اغرىش

يۇغىن^۵) غ [... تۈرك بگلىرى ، بۇدنىن ايدى ... ايرتى .
ايرى [اى] تۈرك بگلىرى ، قومى ؟ ؟

اۆزمە بونچە^۶)

كندى بوقدر

۱) حرمة و تعظيماً ۲) مجهول بر لغت ۳) ناقص اولدىغىندىن معنا و بىرلەشمە يۈر. ۴) يا « يۇغون »
دېدىكىز لغتكى عىنى اولوب ، ايرى و قالپىن دېمىكدر ، ياخود جىنازە آلاپى و ماتم دىتكى اولان
(يۇغ) كى مفعول حاليدىر. ۵) بۇرالىنىك لغتلىرى تامام و عبارەسى اكسىك و اوقونماز يىرلى حاوى
اولدىغىندىن مأل جىتميور .

كۆك تېكىن^۱) سىنسىز كۆلۈپ، قوپ قوتى. ۱۱ تىكرى تىگ تىكرى
ماوى تيولرىنى حسابسىز كىتروب، ھېي وضع ايتىدىلر. كۆك كى [و] وكۆك طرفىدىن

يىتمىش تۆرك بىلىكە [قۇن] سېم: آقكىم تۆرك بىلىكە قۇن
يىتىدىرىش تۆرك عالم خانى [اولان بىم] توصيه: بابام تۆرك عالم خانى

اولر تىقىندە، تۆرك آمى بىگىلر، [آندە ك] يسره تۇدوش بىگىلر
مىسندخافانى يەكچىدىكىندە، تۆرك شانلى بىگىلر. اوندن صوكرا، تاردوش بىگىلر،

كۆل چور بۇشايو اوليو شىپىت بىگىلر اوكرە^۲)، تولس بىگىلر
كۆل چور ك رياسىتىلە التحاق ايدوب، وزيرزاده [اصىل] بىگىلر اوكدە. تولس بىگىلر

آپا^۳) «قۇن» ۱۲ بۇشايو اوليو^۴) شىپىت بىگىلر تۇن تۇقۇن، تونۇقۇق
بابا طرخان رياسىتىلە التحاق ايدوب اصىل بىگىلر تامان طرخان تونۇقۇق.

بۇيلە، بۇغا تۇقۇن اوليو بۇيلە^۵) ... «تۇقۇن»، ايچ بۇيرىقى بىگىلر،
بۇيلە باغا طرخان داخل اولدىنى حالە بۇيلە طرخان، خاص ضابطان بىگىلر،

قىرغۇز بۇشايو، اوليو، بۇيرىق بونچە آمى بىگىلر آقكىم قىغىتە
قىرغۇزلر قوماندەسىلە، التحاق ايدوب، ضابط بوقدر شانلى بىگىلر بابام خان

(۱) اليوم «يتون» تلفظ ايتىدىكىمىز لغتك اصليدور. ۲) «صوك» دن صوكره «اولدىنى كىي.
«اوك» دن دخى «اوكره» اوليور. چونكى (ره) و (رو) ظرفيت ادايدور. ۳) آبا
چىتايچە «آبو» كىي بابا دىمك در. آكلاشلىدىغىنە كۆرە بودە بابا لغى كىي بعض اختيارلر
حرمة اسملىرىنە علاوه اولتورمىش. ۴) «توقان» [طرخان] دخى اصل اسم دىكلدر تىكلىفدىن
معاف ومىستىننا اولان ممتاز ذواته ويرىلير غزواندر. ۵) بوكله يىرتە كۆرە «التحاق ايدەراك»
وياغود «داخل اولدىنى حالە» دىبە ترجمه اولونمىق اقتضا ايدز. ۶) بودە بر عنوان اولملى.

قۇن [اي] پىل اۋنىج آي آلتى اۋزۇقە اوچە بردى . آلفزىن^۱) پىل
خان كوپك سالندە اونجى آيدە يكرىمى آتيدە جنتە وار . طوموز يىلندە

بىشنىج آي يىلى اۋزۇقە يوغ^۲) اۋتورتم^۳) . بوقع^۴) تۇتق.....۹
بشنىج آيدە يكرىمى يىدە [جنازه آلاي] ماتم اجرا ايتدم . ؟ طوتدق

مىكا لىسۇن تى سىكۇن 'بشده بيش يوز ارن كاتى . قۇقلىق، اق[كش]
بكا لىسيون تاي سىكون قوماندە سىلە بش يوز كيشى كەلدى . عطريات چوق

آلتون، كۇموش، كرگىز كەلورتى . يوغ پىرپىغ^۵) كەلۇرۇپ تىكە بىرتى ،
آلتون ، كۇموش ، تحفەلر كىتىردى . جنازه غىبرى كىتورۇب وضع ايدىيوردى .

چىمىز^۶) اىغىچ كەلۇرۇپ ، اوز 'يراش۱۰ بونچە بوذن سىچىن ،
صندال آغاچى كىتورۇب ، كەندى دوستلقلرى بو قدر ملتلر صاچلىرىنى ،

قۇلاققىن ، يا^۸) [ب]چدى ؛ ادگو اوزلك آتىن، قۇرە كىسىن^۹)
قۇلاقلىرىنى [يىكانلىرىنى] يىدەتلر [قۇباردىلر] ؛ كوزل خصوصى آتلىرىنى ، سىياھ سمورلىرىنى ،

۱) بوحوانك تورك لسانلرنده اسمى توكوز . تونكوز اولدىغىدن ، بولت باشقە برلساندن مأخۇذا اولمىدەر .
۲) بولت محودن (يوغ) و ياخۇد آغلامقن (يوغ) اولەبىلىر ۳) ارمك فعل اسنادىسنىك متعديدى
اولوب ايقاع واجرا اتمك دىمكدر . ۴) بولغتك معنابى كشف اولنە مايوب ، بالغباع آتندەكى لغتدە
معنامىز براقىور . ذاتاً داهآ آشاغىسى دە سىليك اولدىغىدن مال آكلاشيلەميور ۵) جىنىلى اسملردە
تكرر ايدىن بولغظ برعنوان اولسە كركدەر . ۶) چىتايچەدە و اويغورچەدە مستعمل « ايار » و عربى
« غنبر » ايله مناسبتى ظاهر اولان بولت هندجەدن مأخۇددر . ۷) بودخى صاندال كى هندجەدن .
۸) « يىق » اولسە كرک . ۹) بزم يىچمك دىدىكمز فعل . يارمق ، يىرتىق ، قۇبارمق
دىمكدر . ۱۰) سمور دىە ترجمە اولنان بولت كىندەك « كىمك » دن در .

بابل قیلوریم^(۱). اَلگک یِشمه تَتبی بوذن قیتی دُدهد لکر^(۲)
ماتمچی [نصب] ایدیوردم. الی یاشمده تاتابی ملتیی خطا [ملکتنه] ده ...

تَعْتَه.....^(۳). [قوسکون^(۴)] شدو تورت تۆمن سوکلتی. توککش تغده
طاغده قوسکونک قوماندسیله قرق بیك عسکر کادی. توککش طاغنده

تکپ، توقیدیم. اوچ تۆمن سوک [اقر^(۵) تم] بی [رتۆمن] آرسر^(۶)
راست کلوب اوردم. اوتوز بیك عسکری اولدوردم؛ اون بیکی ایسه

[اق^(۷) کیم^(۸)] تَتبی.....^(۹) [اقر^(۱۰) تی. او] لغ اوغلم آغرپ^(۱۱) یق بولچه^(۱۲)،
بنم مدوح تاتابیرم..... اولدردی. بیوک اوغلم خسته لنوب تلف اولونجه،

قوغ سکونک^(۱۳) بابل تیکه بیریم. من توقز یگر می ییل شد اولریم^(۱۴)؛
قوغ سکون ماتمچی نصب ایدیوردم. بن اون دو قوز ییل شاد مسندنده بولوندم.

تقو [زییگر^(۱۵) می ییل [فغن^(۱۶) اول^(۱۷) رتم]؛ ایل توتدم. اوتز آرتی بیر.....^(۱۸)
اون دو قوز ییل خان تختنده بولندیم؛ مالک ضبط ایدیم. اوتوز زائد بر ییل

^(۱۹) [تورک^(۲۰) مه، بوذنمه یگن آنچه قزغنو^(۲۱)] بیریم. بونچه قزغنپ اقمکم
تورکلمه، ملتیه ایلیک [ایتمکه] اوقدر چالشی وردم. بوقدر چالیشوب بابام

(۱) آکلاشیلایغنه کوره دوشانکده جسور و بیوک آداملری قتلنده ماتم رسملرینی اجرا ایدرلر
ایمش (۲) باشی و سوکی موجود اولان بو محذوف طاغک آدی ولهجق. (۳) بوصیغه شرطیه تک
برده «ایسه» اولدینی کی اادات مقامنده ده قولاناش اولدینی آکلاشیلیور. (۴) «اوکمک» دن
مشتق صفتدر. (۵) بوراده کی محذوف حربک محل وقوعی اولمسی ملحوظدر. (۶) خستهلق. (۷)
بولنجه اولوبده (ن) ی اکسیکمیدر، یوقسه بولنده قولانیلیرمیدی؟ (۸) یوقزیده (غ) مز
مذکوردر. (۹) ایکی محله اولان بوکله «اولاریم» یعنی بیودم یعنی بر بیوک موقعه کچدم
وبولندیم، یاخود «اولوریم» یعنی «اوتوردم» و بولندیم صورتیله قبول اولونه بیلر (۱۰) بوراده
بیل کله سی محذوف ولهجنی شهه سزدور. (۱۱) «قزغنمق» یالکز چالشمق دکل بلکه چالیشوب
ایتمک معناسنه کدیکی بوراده استعمالندن آکلاشیلیور.

جنوب جەتتى

۱..... [تەلەپچ آتەلغ سۆيى بىر تۆمەن آرتقى يىتى بىك سۆگ
چىن سوارى عسكرىدن اون بىك زائىدى بىك [اونىدى بىك] عسكرى

ايلكى كۈن اقلۇتمە؛ يىذغ^۱) سۆسەن اكندى كۈن قول آلپ، بۇرد [م].
برنجى كۈن اولدوردىم، ياي عسكرىنى ايكىنجى كۈن اسىر آلدىم، كىتىم.

..... ۲ (اۋاپ^۲)، سۆلدۈم. اۋتۇز آرتقى سىكز يىشمە قىشپىن^۳)
اولو عسكرىسوق ايتدىم. اوتوز زائىد سىكز ياشىمىدە قىشپىن

قىتى تپا . سۆلدۈم. اۋتۇز آرتقى توقۇز يىش^۴] يىزىن تىلى
خطا [قۇمىنە] قارشى عسكرىسوق ايتدىم. اوتوز زائىد دو قوز ياشىمىدە بىھاردە تاتابى [قۇمىنە]

تپا سۆلدۈم [..... ۳..... ۴.....) اقلۇتمە؛ اۋغلپىن، يۋتۇزپىن يى^۵] لىقەسپىن،
قارشى عسكرىسوق ايتدىم. اولدىردىم؛ اولادلىرىنى، آداملىرىنى. سوريلىرىنى

بۇرپىن..... ۴.....) [يۋ] تۇزپىن يۇق قىيتم..... ۵.....) | آلپ اري^۶] ن اقلۇپ،
وارلىرىنى..... آداملىرىنى يوق ايتدىم..... جسور آداملىرىنى اولدىروب

(۱) « يىذغ » (ياداغ) بۇيا ، پىادە . ۲) اولو ، بىوك، چوق. « اولوغ » ك دىھا اسكى شىكلى.
۳) . رادلوف بۇنى قىشاي اوقۇبوب بىر قوم اسمى كى تىاقى ايدىيور. ۴) ايكىنجى سىزارىلە اوچىنجىك
ابتداسىندەكى مەخزۇفلردە ئاھىل وئردە حرب ايتىدىكى و كىملىرى اولدىردىكى مەذكور اولمى . ۵) (۵)
بوسىياكلردە دە برنجى افادەك صوكىلە ايكىنجى برىھاربەدە كىملىرلە غوغا ايتىدىكى مەذكور اولەجقەدى.

شرق جنوبى كوشەسى

اۆڭگ (۱) يۇغرو سۆيۈرپ (۲)، تۇنلى كۇنلى يىتى ۋۇشكە (۳)
اۈكە [ايلرىدە] يوقارى عسكر يۈرۈدۈب ، كىجەلى كۈندۈزلى ىدى كۈن
سۈلبىز چكدم ؛ چورققە (۴) تگى يۇلغ تىگىنگ (۵) بش (۶) كچە كە تگى
سۈسز [ىرلىرى] چكدم. چولە دك يولوق تكىنى بش كۈن كىچىجە يە دك

۱) «اۈك» دىن مشتق ظرف زماندر . «كك» ك بۈيە ظرفىت اداتى اولمەسنىك بو برنجى
مئاليدىر. ۲) يۈزادە «يۈرۈمىق» مەددى اولەرق «يۈرۈمىك» مەناسىلە قوللانىلمىشدر . - ۳) «اۈدش»
زمان دىمك اولان «اۈد» دىن مشتق اولۇب يكرى دىرت ساعىتلىق ۋقتە مخصوص بر لغت اولدىغى
ظىن اولنۇر. - ۴) چوراق ىر ، يەنى چول (۵۰) بۈسەمە عددك تىمىزى مەكۈر اولمىۈب سىناق كلامە
باقىلىرسە ، كۈن اولەجنى آكلاشيلير . - ۶) آخرى اكسك ومانلى ناقصدر .

تین، یین سۆلدىم؛ بودۇنغ آندە بۆزدىم، يىلتىسىپىن [آتم] ...
 ديه، يازىن عسكەر سوقايتىم؛ ملتى اورادە مغلوبايتىم؛ سوارىلرىنى [خركلەلرىنى] آلدىم.

سۆسى تىرلپ كەتتى. قۇدرقن يىشىدە (۱) ۴۰ غەپكە (۲) يىر كىرگۈ،
 عسكىرى طوپلانوب كەلدى. قەدرقان اورمانىدە [قوندى] ؟ طوپراقلى يەر،

سويىكرو (۳) قوندى. بىر يە قۇرلۇق بودۇن تپا سۆلەتپ، تودۇن
 سولى يەر ساكن اولدى. بريدە قارلق مەننە قارشى عسكەر سوقايتىدە تودون

يىتىرغ اتم، بۇردى. [قۇرلۇق التېر] يُق بۇلۇش. اينىسى بىر (۴) ۴۱
 يامتارى كوندردىم، كىتدى. قارلق التېر [قوى] يوق اولدى. كوچوك براردى بر ...

آرقشى يىلمدى، آنى آتپن (۵)، تىپ، سۆلدىم، قۇرغۇ (۶)
 كاروانى قوشمىدى [وقتىندە كەلدى]، اونى آتپم، دىوب، عسكەر سوقايتىم، محافظە ايجون

اىكى اوچ كىشىلگن تىز بۇردى. قۇرە بودۇن؛ قەغىم كەتتى، تىپ،
 اىكى اوچ كىشى ايله قوشوب كىتدى. عوام ناس؛ خانم كەلدى، دىوب

اۋگ [دى] (۷) قە آت بىرىم. گىچىگ تېغىچ (۸)
 تفاخر ايتدى يە آت وىردىم. آز چىنىلى

(۱) بورادەكى مەخدوف قوندى ويا قوندوردىق مەناسىدە بر تەبىر اولمىدۇر.

(۲) بولغەك بر درلو مەناسى آكلاشەلە ما يوب اوستى مەخدوف اولەرق ناقىس اولەسىدە مەختەلەر

(۳) «يىر كىر» و «سويىكرو» طوپراقلى يەر وصولى يەر مەنزالىلە ظەرف مەكان كېي قوللانباير اىكى

كوزل لغتدر. - ۴؛ بورادەكى مەخدوف اوستىدەكى اىكى كەلەيدە مەناسىز براقىيور. ۵) بورادە

«آتمق» بۇدە دە اولدىنى كېي دوشورمەك و دفع ايتەك. - ۶) «قورومق» دن محافظە ايتەك.

(۷) «اۋكەنەك» صورتىدە مطاوعەت بناسىلە قوللاندىغىم بولەت اساساً بووجەلە لازم كېي قوللانبايرەش

(۸) بورادەكى مەخدوفلەر صۈكەنەك مائى ناقىس و ناتام براقىيور.

[بَشْتَه آغْدِي^۱]. اوْغُر آلا [تِه] بَر يُوْزچِه اَرگ^۲ ايلگ^۳ [ر] وَ تَه [زپ^۴]

اورمانه چيقديلر. اويغور [قومنك] التبر [قبيله سندن] يوز قدر آدام ايلرى قوشوب

بُردي [..... ۳۸ ... قى تورك بوْذُن آچ اَرْتى . اوْل يىل قىغ آپ ايگم^۵].

كلديلر ؟ تورك ملتى آچ ايدى . اوسواريلرى آوب جانلانديردم.

اوْغُر اَرْتى تورت يىشمه اوْغُر تَزپ تَبْعَه كيرتى . اوْ كَنپ^۶ ، سَوْلَدِم ؛

اوتوز زانْد دورت ياشمده اوغوزلر قوشدى وچينه كيردى . اوفكه لنوب عسكر سوقايتدم؛

سوقن^۷ ، [اوْغاپن، يوتز يِن^۸] آندَه آلم . اِكى التبر لگ بو [ذُن] ، ...^۹ ۳۹

داملر يى ، اولادلر يى ، آداملر يى [اونده ضبط ايتدم . التبر جنسنه منسوب ايكى ملت ، ...

[تَه] بى بوْذُن تَبْعَه قُغْمَه كورتى . يىلچى^{۱۰} آدگو سبى ، اوْتىكى^{۱۱} كلز

تاتابى ملتى چين خاننه تابع اولدى . ايلچى [ايله] ابي خبرى ، طلبى ككه بور

-
- (۱) رادلوف بوجه يى حله ايدمه يوب يالكز بر «لغه» قيد ايتشدر . ۲) تومسن «ارن» صورتنده وراه مكسوره ايله قيد ايدىور . آنجق بو ايكي صورت مفعول به اولوب حال بو كه محلى مجرد اقتضا ايتديكندن راء مفتوحه ايله (ارن) اولسه داهما مناسبدر . ۳) سريغ ديمك اولان «تَز» دن قوشمق و عجله ايتك . ۴) اصلى «ايكتم» ايايشديردم، اصلاح ايتدم . ۵) «اوكنمك» اوفكه لئك ۶) «سوق» چيقتايجه ده طام وچاقى ديمك اولديغنه باقيليرسه ، بوراده ده او معنا ايله و تعميماً خاننه معناسيله مستعمل اولسه كركدرد . ۷) «يوتز» بر آدمه تابع اولان خلق ديمكدرد . ۸) بوراده ديكر بر قومك اسمى ويا بر فعل محذوف اولميدرد، كه ايكنجى تقديرده چينسه تابع اولانلر يالكز تاتابى قومى فايور . ۹) بزم ايلچى ورسول ديمك اولان «يلواج» يالواج ۱۰) طلب و تكليف : بزم «اوتورى» بوندرد .

تَقْوَز اوغز بوذن يَرَن، سويپن ايدپ^(۱)، تَبْعُجْ غِرُو بُردى .
 دو قوز قىيله اوغز ملتى تپەلرني، صولرني [مىلىكتلرني] راقوب چىنە طوغرى كىتديلر .
 تَبْعُجْ بوذن يَرَنچە كالتى، ايكىدىن تىپن....^(۲) بوذن^{۳۶} يَزَقا^(۳)] بىريه،
 چىنى ملتى اونلرلر يىنە كىدلر . اصلاح ايدىم ديه . ملتى متضرر ايتدى ! بريدە
 تَبْعُجْدە آتى، كوسى يُق بولتى . بو يردە 'مكا قول بولتى . مَن اوزم قُغَن
 چىندە آدى شەرتى يوق اولدى . بو يردە قالانلر بكا قول [تبعه] اولدى بن كىندم خان
 اولر تَقِم 'وُچن، تۆرك بوذُغ....^(۴) اوزە تَشْرى، آسر[ه] يردە
 اولدىغ [بيودىكم] ايچون، تورك ملتنى ؟ يوقايدە كوك [الله] ، آشاغيدە يردە
 قَزُغندم تيرلپ، ي....^(۵) آندە سوڭك^{۳۷}] شدىم، سۆمىن سىچدىم .
 [بن] چالاشدىم . طوپلانوب اورادە محاربه ايتدىم ، عسكەرلرني حربەايە دلدىم .
 ايچكەگمە اچكەدى^(۳) ، بوذن بولتى ، اۆلگمە اۆلتى، سَلِكە^(۶) قۇذى^(۷)
 كىرنلرى كبرى . قوم[ملت] اولدى؛ اولنلرى اولدى . سالىغە[نهرينك] اشاغيىسنە
 يۈرپن قُرُغَن^(۸) قىسپلە^(۹) آيىن ، بَرَقىن آندە بوزدىم ،
 طوغرى يورويوب ، يغماني منع [تجديد] يورەك اولرني ، ابنيهلرني اورادە يىقىدىم .

(۱) ايدىمق كوندەرك ايسەدە، بەضاً براقق مەناسەندە كلىر . رادلوف «ايدق» يازىيور. (۲) بر قوم
 اسمى و بلكە اوغز لفظى اكسىكدەر . (۳) بىلدىكمز يازىق دن . ضررە دوچار اولدى، كىناھە كىردى .
 (۴) بورادەكى مەنەدەك نە اولەجى تەخمىن اولنمەيور . ھەر حالدە تورك ملتنى اصلاح و تقويه
 ايتىندىن باحت بربارە اولمى . (۵) اشبو «تيرلپ» بىلە سىنك اوستىندە و آلتىندەكى مەنەدەك
 صراحتتە مانەدەر . احتمالە كۆرە كەندى سىمى و سىمانك امدادىلە توركلر طوپلانوب دىكر
 بر قوملە حرب ايتىدكلرى افادە اولونمى ايسەتەيلىيور . (۶) اورخون نەرىنىدە آلوب بايقال كۆلنە
 دو كىن . واليوم خرىطەلردە «سلىنغە» اسمىلە مەھر اولان ارماقادر . (۷) «قوتى» بزم
 «يوزىن قوتى» تەمبىر مەزدەكى قوتى اولوب آشاغى دوغرى دىمكىدەر بورادە نەرك
 آقەدىنى طرفە دوغرى دىمكىدەر . (۸) Fn aval (۹) «قارغ» ياغما ، غارت . (۹) بزم
 دخى قىصالتق دىدىكمز فەلك عىنيدەر .

[تۆرك] بىگىلر [بودن آنچه] سىقىنك، آنچه بىلك: [اوغز بودن]

[اى] تورك بىكلىرى، ملتى اويلاهجه دوشونك، اويلاهجه بىلك: اوغوز ملتى

ايدمىين تيين، سۆكشدم. ۳۴ آيين، برقين بوزدم..... (۱) بودن

قاچيرمه ييه [كوندرمه يم] ديه، محاربه ايتدم. اولرينى بارقلرينى ييقدم [اوغوز] ملتى

تقز تتر بىرله تىكىلپ، كاتى. آغوده اىكى اوغز سۆكش سۆكشدم؛

دوقوز [قبيله] تاتارله دىكىلوب كدليلر. آغو [نام محله] ايكى بيوك محاربه [حرب] ايتدم؛

سؤسين بوزدم، لين آنده آلتىم. آنچه قزغندىم تىكلىرى،

عسكرلىرى بوزدم، مىلكلىرىنى [اوحربده] ضبط ايتدم. اوقدر چايشدم الله

يرلقدق اوچن، اوزىم (۲) اؤتزر آرتقى اؤ [چيشمه] (۳) اوق آرتى

ياردىم ايتدىكى اىچون، كندىم اوتوز زاندا اوچ ياشمده دىخى [هنوز] ايدى.

اودسىك اؤتوگك (۴) كوچ ۳۵ اىگدىمىش ق [غن] [ي] كلىتى

جىسارتلى سلاشور كوچلى ايلرله تىش اولان خان ياكلىدى

اوزه تىكلىرى، ايدق ير، سوب، [اچم] ق [غن] قوتى تىقلمىدى (۵) ارنچ،

يوقارىده كوك. مقدس طوپراق، صو عمم خانك طالعى خدمت [ياردىم] ايتمىدىكە مېنى،

(۱). بو اكسىيك «اوغز» اسىمىدىن عبارت اوله جىنى محل و مآلدىن آكلاشيليور.

(۲) موسيو رادلوف بولغىت برينه «منى» كىلمىنى قبول ايتىدىر. (۳) بورادىكى اكسىيك نه اوله جىنى تخمىن اولنه مازسىده يوقارىده (من) ويا (اوزوم) ديه متكىمدىن بحث اولونوركن آشاغىده غائب اوله رق «آرتى» دىلىدىكىدىن سوزى ده كىشىده جىك قدر بر قچ كاه محذوف اولسه

كر كدر. (۴) اودسىك جىسارتلى. اوتوكك آوشار عشيرتى لهجه سىنده حرب و حربده مهارتلى معناسىدار.

(۵) «تاقمىدىن» خدمت ايتىك، مساعد اولقى «كوك»، «ير»، «صو»، «طالع» جمله مى معبود وىرى كېى عد اولونوردى.

سۆابدە ارتى؛ اوچ اوغز سۆسى (۱) اۆلتى. يىزغ،
عسکر [فرقه] اولرندە ملىكتەمە ایدی؛ اوغوزلرک اوچ فرقه سى هجومده اولدى. يايان،

يېز بۆلتى، تىپ، آغلى (۲) كلى. اوغز
ضعيف [كوتى] اولدى، دىوب، ضبط ايتمه [طوتمه] كلدىلر. اوغوزلرک

[سيكر (۳) سۆسى] ابگ، 'برقع يولغىلى' بردى. سيكر سۆسى سۆ تشگلى
آقینجى عسكىرى اولرى، بارقلرى ياغا ايتمه كيتدىلر. [ديكر بر] آقینجى عسكىرى محاربه ايتمه

كلى يېز آز آرتىز، يېز آرتىز. اوغز [ز]... ت يغ... تگىرى
كلدى. بز آز ايدك، ضعيف ايدك. اوغوزلر... دوشمان [اولدىنى حالده] الله

كوچ بير تگ اوچن، آندە سنجدم، ۳۳ يېدم. تگىرى يزلقدق اوچن،
قوت وىردىكى ايچون، اوراده حربه ايله دلد، پریشان ايتدم. الله يارديم ايتدىكى ايچون،

من قرغندق اوچن، تورك بودن قرغمش ارنج. [من اينلکو°] بونچه
بن چالشدیغم ايچون، تورك ملتى [ده] چالشمش اولدى. بن كوچوك قرداشمله برابر بوقدر

بشليو قزغندم (۶)، تيرگ بودن اۆلتىچى ارنج، يق بۆلتىچى ارتى.
ابتدآن چالشمه ايدم، دىرى اولان ملت اولهك اولوب يوق اولهق ايدى.

(۱) «باصاركن» هجوم ايدركن، هجومده. (۲) «آغاغه يعنى طوتوب أسير ايتمه (۳)
سيگمق» سېنمك يعنى دخول ونفوذ ايتك ديمك اولوب، دوشمان طوراغنه دخول ايله آقین ايتك
مناسنه ده كلير. (۴) «يولق» صوتق وياغا ايتك. (۵) اينى كوچك قرداش ديمك اولدىنى معلوم.
آخرندهكى «لكو» نك نه اولدىنى تماميله معلوم دكل ايسه ده، ايله برابر ويا مالک اولدىنىم
حالده كى بر معنا ايله قوللايدىنى آكلاشيليور. موسيو رادلوف بويىكى لغتى درج ايتمه مشدر. (۶)
بوراده شرطيت بيان ايدىك بر ادات يوغىسه ده كلامك ربط وسوق جمله ده شرط وجزا اولدىنى.
كوسترييور.

سۆسین سىنچىم ، [ايلين آتم . اوچىنج چوش بىشىندە] سۆكشىدم .
عسكىرى خىرە ايله دلەم ، ملكنى آلم . ثالثاً چوش [نهى] باشندە محاربه ايتدم .

تورك بۇدۇن آذق قىشتى ، يىلقى ۳۱ بولمىچى آرتى . اوزە) يە كلكىمە
تورك قومنىك آياقلىرى يورلدى ، قىتورە دوجار اولەجق ايدى . اوكدن كلوب طاغىتمىش

سۆسین آغىتم) . اوكش اقلەچى آندە تيرلى . آندە
اولان عسكىرىنى پرىشان ايتدم [اوچوردىم] . چوق اولەجك آدام اورادە دىرلدى . اورادە

توكره يىلپىغو آتى بىر اوغشىغ توكا تيكن يوغىندە اكره توقىدم .
توكره قومندىن يىلپاغو آدى بىر همجنسى توكا تيكن جنازه رسمندە چوپروب اوردم .

تورتىچ ارگىدى قەندە ۲ سۆكشىدم ؛ سۆسین آندە سىنچىم ،
رابعا از كندى قىرىندە محاربه ايتدم ؛ عسكىرىنى اورادە خىرە ايله دلەم ،

يىبىرتدم)) [يىشمە آمغى قورغىن قىشلىق قەدە ، يوت بولتى . يىز كە ۳۲
محو ايتدم [بوشاتدم] ياشمە آمغى قلعه سىندە قىشلاد قەدە طوك [بوز] اولدى . بهارندە

اوغىر تپا سۆلدىم . ايلكى سۆكشىتمىش آرتى ؛ اكين
اوغىرلە قارشى عسكىر سوق ايتدم . ايلك عسكىر چىقمىش ايدى ؛ ايكىنجى

(۱) « اوزمق » فعلنىك اصل معناسى (قىچق) ايلرى كىتمك ، اوز كىتمك ، بو مناسبتە
قورتولمق معناسىلە دە قوللانيلير . (۲) اصلى « آغىق » دن « آغىتدم » در . « آغىق » يوقارى چىقمق ،
صعود ايتك ومتعدىسى « آغىتمق » يوقارى قالدېرمق وطاغيدوب پرىشان ايتك . (۳) بونى نومىن
بىر مركب اولمق اوزرە « ارگىندى قەدز » اوقوبور . (ن) ايله اولدىنى تەقدىردە قىتندە يعنى عىندە
معناسىلە كىلە كر كدر . (۴) « يىرتمق » اصل بوشالتمق دىتك اولوب محو و نابود ايتك معناسىندە كلىر .
(۵) « اوتوز آرتوق ايكى » يعنى اوتوز ايكى اولسە كر كدر .

بش بلىق آنى اۋچن اۋزدى ^(۱). اۋز آر تىقى ^{۲۹} پىر يىشمە قۇلۇق بۇدۇن بۇكسە،
 پىكىن شەھرى اونك ايچون قورتولدى. اوتوز زائىد بىر ياشمىدە قارلوق ملتى غائەسز
 ارۇر بۇرور ^(۲) ارىكلى ئىچى بۇلتى. تىغ ايدۇق بىشە سۆكشەم؛
 اولور كيدر [مستقل] قوتلى دوشمان اولدى. تاماغ [نەرى] مقدس باشىدە محاربە ايتىم؛
 قۇلۇق بۇدۇنغ اقلر تىم، آندە آلتىم. بىسمل، [قۇلۇق]، ادۇد ^(۳).
 قارلوق ملتى اولدىردىم، او محاربەدە ضبط ايتىم. باسما، قارلوق، ادود.
 قۇلۇق ^(۴) بۇدۇن تىر. م) اق [لر تىم]، تۇتوز اۋغ: ز مەنك بۇدۇنم ار تى.
 قارلوق قوملىرىنى طوبلا. اولدىردىم، طقوز [قبىلەلى] اوغزلىرىنى ملتىم ايدى.
 تىكرىر بولغىقىن اۋچن، اۋدىك [ه] ^{۳۰} كۈنى ^(۵) تىگەك اۋچن، ئىچى بۇلتى.
 كوكىر قارىشىدىنى ايچون، ساحرەلىرىنى حسد طارى اولدىغچون دوشمان اولدى.
 بىر پىلقە تورت يۇلى سۆكشەم. اكيلىكى توغۇبلىقىدە سۆكشەم.
 بىر يىلدە دورت دىغە محاربە ايتىم. الكابتا توغۇبلىقىدە [شرق شەرىندە] محاربە ايتىم.
 توغە ^(۶) اۋزىگ يۈزتى ^(۷) كچ سۆبى. ^(۸) اكنە ^(۹) اندرغودە سۆكشەم.
 تولا ايرماغنى يۈزەرك كچوب، عسكىرىنى. ثانياً اندارغو [نام محل] دە محاربە ايتىم.

(۱) (اوزمى) قورتلىق. (۲) كىندىنە مالك مستقل، بولمىرىك مەنئى مجازىيەلە استعمالى بوقارىدە
 كچ، شدر. (۳) بولت يىرنە موسيو «تومس» «بود» صورتى قبول ايدوب «بودن» صورتىدە
 اككلى ايدىيور. «ادود» صورتىدە قبول ايدن رادولوف ايسە ترجمەسز براقىور. اسم خاص
 اولمەسى احتمالى اقوادر. (۴) بولتەك تىكرىرى، قارلوق قومنىك «بىسمل قىلۇق»، «و» اودود قىلۇق
 اسملىرىلە ايى شىعەبە مەنقىم بولۇش اولمەسى احتمالى تا كىد ايدىيور. (۵) طوبلامقى دىمك اوللا
 «تىرىك» دن بر صىغە ايسەدە صورتى كىدىرىلەمەيور. (۶) حسد و غرض. (۷) خرىطەلردە تولا
 اسمىلە معروف سىبىريا ارماغىدەر. (۸) (قى) و (دى) اداتى فەللىردن و سائر الفاظدن حال
 يامغە مخصوص علامت اولوب يۈزەرك و يۈزەككە دىمكىدەر. (۹) بورادە بر قاق كەسەلىك اولوب،
 عسكىرىنى بوزدىم و يا اولدىردىم كچى تەبىر تخمىن اولونىيور. (۱۰) (دى) يىرنە اوللا بو (د)،
 مكسورە دىخى حال علامتى اولوب ثانياً دىمكىدەر.

بودنغ اوده بسدم . قغنين بىرلە سۆڭە^(۱) يېشىدە سۆكشىد . قغنين قولى اوزىنىە باصدم . خانلىرى ايله برابر آرقەدەكى ئاورماندە محاربه ايتدم . خانلىرى اقلرتم ؛ ايلن آندە آلتىم . اول يىلقە تۈرگس تپا آلتون پىشىغ آشە اولدىردم ؛ مملەكتى اورادە آلدىم . اويىل توركسلرە قارشى آلتون اورمانى كچرك آرتس اۋگىزگ كچە، يورىدىم . [تۈرگس بودنغ] اوده بسدم . تۈرگس قغنى ارتس^(۲) نهرىنى كچرك، يورىدىم . توركس ملتى اوزىنىە باصدم . توركس خانىك سۆبى اوتچە، بۇرچە^(۳) كالتى ۲۸ بولچودە سۆكشىد، قغنين، يىغوغ^(۴)، عسكرى آتش كچى، بورا كچى كلدى بولچو (نام محلدە) محاربه ايتدك، خانلىرىنى، سردارلىرىنى، شدين آندە اقلرتم ؛ ايلن آندە آلتىم . اۋز يىشمە بىش بلىق^(۵) وزيرلىرى اورادە اولدىردىم ، ملكنى اورادە آلدىم . اوتوز ياشمىدە بىش شەرە

تپا سۆلدىم ؛ آلتى يولى سۆكشىد سۆسین قوپ اقلرتم . اچركى قارشى عسكر سوق ايتدم ؛ آلتى كرە محاربه ايتدم عسكرىنى ھپ اولدىردىم . اچردە كىل نە كشىسى (۰) [يوق بولدىچى آرتى^(۶)] اۋقغلى^(۷) كالتى . نە آدملىردىر [دىە] يوق اولە جقلىر ايدى دعوتچى كلدى .

۱) صوك و نهايت دىك اولان «سوك» دن ظرف مكان، آرقەدە، كرىدە بولونان، آرقەدەكى اورماندە ويا اورمانك آرقە جەتندە دىك اىستەيور. ۲) «ارتس» سبىريەك انھارجىمەسندن معروف «ايرتچ» ايرماغىدر. بوانھارك وساثر مواقع واقوامك اسملىرى تۈركرك دائرە قنوحات وجولانلىرى نەقدىر واسع اولدىغى كوستىر . ۳) يعنى سرعت فوق العادە ايله. ۴) بودخى شادكې سردارە مائل بر بيوك مسند صاحب ايدى. ۵) پكلىن شەرى بىش بويوك قسمدن مركب اولدىغىچون تۈركلر آراسندە بواسملە معروف ايدى. حتى بوشەرە كىرمش اولان ابن بطوطە دى بواسملە ذكر ايدىيور. ۵) يعنى شەرك اھالىسى ناصل آدملىردىر دپە. آنجىق بوافادەك آلت طرفى اوقونەمدىغندن مالى اكىك قالمشدر. ۶) يعنى محاصره آلتندە تلف اولە جقلىردى. ۷) دعوت دىك اولان اوقومقدن اولوب ، تسليم شرائطى تەكلىفە مأمور.

۱۰۰۰ ت إچكۈرۈپم (۱)؛ قۇلپىن (۲) ابرۇ (۳) كۈرۈپم . إكى اۋۇز ئېشمە
طادىردىم . چوغنى اۋە [مىلكىتە] كىتىردىم . يىكرىمى ايكى ياشمىدە

تېغىچ ۲۶ تېا سۆلدۈم ؛ چىچە سىكون سىكون تۈن [سۆ] بىرلە
چىنە قارشى عىسكرى سوقايتىم ؛ چاچا سىكون [نام قوماندانك] سىكسان بىك عىسكرى ايله

سۆكشۈدۈم . سۆسۈن آندە اۋۇلۇپم . آلتى اۋۇز ئېشمە چىك بودۇن قىرۋىز
مىاربە ايتىم . عىسكرىنى اورادە اولدىردىم . يىكرىمى آلتى ياشمىدە چىك مالتى قىرۋىز لىلە

بىرلە يىغى بولۇپ . كىم (كىكىسى) كچەك چىك تېا سۆلدۈم ؛
برابر دوشمان اولدى . كىم (يكىسى) كچەك چىك [قومىنە] قارشى عىسكرى سوقايتىم ؛

اۋۇر پىنئە سۆكشۈدۈم ؛ سۆسۈن . سىچىم آز [بودۇنغى
اۋۇرپىن [نام مىلە] مىاربە ايتىم ؛ عىسكرىنى مىاربە ايله دىلەم ؛ [ذاتاً] آز اولان [بو] مىلتى

اۋۇلۇپم لىك (۱) اۋۇرپىم . يىتى اۋۇز ئېشمە قىرۋىز تېا سۆلدۈم .
اولدىردىم . . . ؟ ايدىم يىكرىمى ايدى ياشمىدە قىرۋىز لىلە قارشى عىسكرى سوقايتىم .

سۆڭىك ۲۷ تېمى قىرغ سۆڭىن ، كۆڭمەن يىشىغى توغۇلە ، يۈرۈپ ، قىرۋىز
سۈنكى باتەجىق درجەدە قارى سۈكۈب ، كۆڭمەن اورمانى چىقەرق ، يۈرۈپ ، قىرۋىز

(۱) اچىمك فەلەك مەدەنىيى اولوب ، اچىرىمك يەنى طادىرىم دىمك اولمەسى وياخود «اچى» دن
مىشقى ولوب ادخال اتمك مەناسىنى كەلسى مىتەلەر . ماقبلى سىلىك اولدىغىدن قىرۈنە ايله مەناسىنى تەيىن اتمك مىمكن
اولەمىور (۲) «قلىن-قالىن» جوق واكشىت بىان ايدىيورسەدە ، بورادە چوغنى دىتەرچە اولونمىق اچىون
«قالىن» اولمىق اقتضا ايدردى . - (۳) خانە دىمك اولان «اب» ايله ظرفىت اداتى اولان (رو)
دن اۋە ووطنە دىمكدر . (۴) (كىم) ايرماغى سىبىر يانك اك بىوك ايرماقلىرىدن خرىطەلەدە «يەنىسەي»
اسمىلە مذكور اولان مىرردىر كە تۈزكەر مىانئەدە اصل بواسمەلە مەروۇر . (يەنىسەي) اسمى ايسە
بزم لىجە مەزىدە (يكىچاى) در . (۵) بورادەكى اكسىچىك تىخىمىنى مىمكن اولەمىوب مىرئەدە يازان
خان كىدىنىدن بىت ايدىيور . بلكە دە ، «اىكلىكك» دركە خستە ايدىم دىمكدر .

کورتی یی یگرمی یشمه تکتوت تپا سۆلدم . تکتوت بودنغ
مطیع اولدی . اون یدی یاشمده نانغوت [قومنه] قارشى عسکر سوق ایتدم . نانغوت قومنى

بوزدم ؛ اوغلین ییق قیلتم ؛ ییلقپسین^(۱) برپین^(۲) آنده آلتیم ، سیکز یگرمی
بوزدم . اولادلرینی یوق ایتدم ؛ سوریلرینی وارلرینی او محاربه ده آلدیم ، اون سکر

یشمه آلتی چۆپ^(۳) [سوغداق^(۴) ۲۵ تپا سۆلدم ؛ بودنغ آنده
یاشمده آلتی چۆپ صفد . . . [قوملرینه] قارشى عسکر سوق ایتدم . بواقوامی اوندە

بوزدم . ت[پنج اۋ] کتوتق بش تۆمن سۆکلیپ ایدۇق ایشده
بوزدم . چینگ اوکتوتق قومندن اللى بیک عسکر کلوب مقدس تپه ده

سۆکشدیم . اۋل سۆگ آنده یوق قیشدم . [تقوز] یگرمی یشمه بسمل
محاربه ایتدم . او عسکرى اوراده محو ایتدم . اون دوقوز یاشمده باسمال

ایدۇق ات اوغشیم ارتى ، آرقش ایدمز تین سۆلدم .
مبارک آدلى همجنسم بر قوم ایدی ؛ کاروان [عائذات] کوندر میوردیه عسکر سوق ایتدم .

(۱) «ییلغی» سورى، خرکله (۲) «برم» «بارن» واروماملك ديمك اولديغى آكلاشيلىيورسه ده آخرنده كى
(م) كندم ، كېم كله سنده اولديغى كى اسم علامتى در . - (۳) معنای لغویى ظاهر در . بوراده
بر قوم اسمى اولقى اوزره علمدر . - (۴) بخارا وسمر قند جهتندن يعنى رازفشان واديسندن عبارت
اولان صفد خطه سی اهابسى .

تۆگۈش^(۱) . كۆزى يۆكۈۈ كۆرتى . بۆدكە اۆزىم اۋلۇپ ، بونچە آغر
راحتلاندى . كۆزى يوقارى باقدى . تخته كندىم اوتوروب بوقدر مهم

تورۇت تورت بولكداق [بودۇن ايت]دىم ، اۆزە كۆك تگىرى
قانولرى دورت ياندەكى ملتىرى تنظيم ايلدىم . يوقارىدە ماوى كوك ،

آل[ىرە] يىغىز يىرقىلىدقۇدە ، اكىن ارە كىشى اوغلى قىلىنمىش .
آشاغىدە سىياىر يارادلىدقۇدە ، ايكىسى ميانىدە ، كىش اوغلى يارادلىش .

بو ايكىنچى سطر ك اورتەسندىن ۲۴ نچى سطر ك اورتەلىرىنە قدر تامامىلە برنجى آبدەك
شرق جەتتك باشىندىن ۳۰ نچى سطرىنەك اولان عبارەك عىنى در ، يالكىز اكسىك
وسىلىك يىلرى زيادە اولغە ، بورادە تكررارىنى لزومىز كوردك .

۲۴ آز بودۇنغ اۋكش قىلىم . اېغزالىكدە قۇغلىقۇدە^(۱) كىك قىلىم ، تورت
آز قومى چوق ايتىم مطيع مالكدە : خانلغىدە ايلك ايتىم . دورت

بولكداق بودۇنغ قوپ بىز قىلىم ، يىغىز قىلىم [قۇغىم]^(۲) ، قوپ مكا
جەتدە كى ملتىرى ھې صلحە مستفید ايتىم ، دوشمانىز ايتىم [خانم] . ھې بكا

(۱) بونى رادلوف (توستمش) او قويورسەدە اويلە بر فعل بنائمىدىكىندىن تومىن (|)
يىرنە ۶ حرفنى قبول ايلە چىتغايچە « يوقوتتىق » فعلنە قىياساً راحتلىق دىيە ترجمە ايدىيور . (۲) موسيو
رادلوف « قلىم » لغتى قبول ايدىيور . تبەمى دوشمانىز ايتىم . وصلحەدە ياشاىدىم دىمكدىر .
موسيو تومىن بونك يىرنە (قغىم) تەبىرىنى قبول ايدىيور كە بوتون دوشمانلىرى تىكىل ويا طلب
صلحە مجبور ايدوب بوكون دوشمانىز بر خانم دىمكدىر .

ایکنجی آبدہ

شرق جہتی

۱- تَکری تَک تَکری یَرَتَمش تۆرک بیلگه قُغْن سَہِم :
کوک کی [و] کوک [طرفدن] یاراتلش تۆرک عالم خانی [ارلان بنم] بیاناتم [شودر:]

آقکُم تۆرک بیلگه قُغْن ۱) آتیلی آر تۇقز اوغز، اودز کرکولک
پدرم تۆرک عالم خانی یکنی اولان آدام دوقوز قبیله اوغوز [و] اودز مشهور

بگلری ، بودنی تۆرک (تَک [ک] ری ۲) ۲- اوزده قُغْن اولر اتم . اولر تُقمه ،
بگلری وملی تۆرک [۱] اللهک اوزرینه خان اولدم [بیودم] خان اولدیغمدہ

اولتچچی ۳) سَہِمَنِمہ تۆرک بگلر ، بودن [یق] گَرپ ۴) سَہِمِنپ
اوله جک درجہده صیقلمش اولان تۆرک بگلری . ملی یوکسلوب سوینوب

۱) بورادہ کی سیلیک مجھول ایسہدہ ، وقانندہ مناسنہ بر تعمیر اولمی ۲) بۆکلہ بورادہ
بک ربطسز قالبور . بورادہ کی سیلیک « امدادیلہ بوقوملرک » مناسی مفید بر عبارہدہ اولسہ
کرک . ۳) بورادہ « چی » نک تکرری غریبدر . یا سہواً ایکی دفعہ یازلمش ویا ایکنجی تشبیہ اداتی
اولرق (چہ) در . زیرا خط قدیمده ی ایله چہ (۲) (۳) چہ نک شکلری مشاہدہر .

۴) یوقاری نک اینجہسی و مترادفی اولان « یوکرو » دن یوقاری چیقماق و جانلانماق موسیو تومسن
« اکرب » اوقویوب ، دونوب و تبدیل حال ایدوب دیہ ترجمہ ایدیورسہدہ اکرمک متعدی
اولدینچینون بوجہ بعید کورونیور .

غرب جہتی

چین خطنک صاغ طرفندہ

۱۔ اینچوآپا، یرغن، ترقن آتغ ۲۔ قور دُئغ اینم کول تیگن اقلتی
اینانچو بابا یارغان طرخان نام . . . ! کوچک قرداشم کول تکیں وفات ایتدی.

ایشک کوچک بیرتک اوچن، تۆرک بیلکه قُغن یقیقه اینم کول تیگنک
ایشمزی قوتمزی ویردی کمز ایچون، تۆرک عالم خانی ماتمندہ کوچک برادرم کول تکی

کوندہ اولرت

کونشدہ اوتورت

جنوب شرقى كوشەسى

بونجە يىتك بىتكىمە كۆل تىگن آتسى يۇلغ تىگن بىتىدىم. يىگرى كۆن اولرپ
بو قدر يازى يازان كۆل تىگن يىگى [بن] يولغ تىگن يازدىم. يىگرى كۆن اوطوروب،

بوئاشقە بوئامقە قوپ يۇلغ تىگن بىتىدىم . اپىراوغلىگىزدە ئىنوئىگر دە^(۱)
بوئاشە يوتمايى ھې بن يولغ تىگن يازدىم . صادق اولادىزە تويغونلر كىزە

كگدە^(۲) اىگدۆر^(۳) آر تىگىز . اوچە بۇر دىغىز . تىگرى^(۴) تىرگە كىچى
اىلىك ايدىر ايدىز . جىتە كىتدىز . كوكدە ياشار [اولدىكىز]

(۱) بوتويغون حفيدىكى اولاددىن سوكراكلن بىر اقربا آدىمى يوقسە بىر تىپە مخصوصە صاحىمى
اولدىنى كىسىد بىلەمەيۇر . (۲) رادلوف بولغى بويلە يازوب ترجمەسىز براقىور . نومىن ايسە «يكدە»
اوقويوب «يىك» كى اىلىك دىە ترجمە ايدىيۇر . (۳) يىكدمك دىمى اوصلدىن دن اىلىك ايتىك
دىمكدىر . (۴) پىر وتكىرى كى اسملردە (دە) حرف الصاقى دائىما ذكر اولونىيۇب بىمى بويلە
مقدر بولونۇر .

جنوب غربى كوشەسى

كۆل تىكىنىڭ آلتونپىن ، كۈمۈشىن ، آغىشپىن ، پۈمىن تۈرك چىيغۇ قۇرپىن 'يىغما
كۆل تىكىنىڭ آلتونپىلە، كۈمۈشىلە ، آقچەسىلە، ۋارىلە تۈرك قۇراسنىڭ قارتى غنىمىت

تۇيغ^(۱) تېو.... بىگم تىگن^(۲) يۈگرۈ تىگرى....^(۳) تىش بىتىدىم يۇلغۇ تىك[ن].
طويروب.... افندىم تىكىن يوقارى كۈكدە.... طاش يازدىم [ن] يوللغ تىكىن .

۱) طوق مەناسىلە صىفت اولوب آلتىندەكى مۇخدوف فەل ايله برابر طويروب مەناسىنى ويىرىور .
اومۇخدوفك باشى اولان «تېو» نامىام اولمقلە اكلاشلەمەيىور . - ۲) مقصد كۆل تىكىن اواسە
كركدەر - ۳) بومۇخدوف « اولدىنى حالده » كېي بر تەبىر اولمىلدىر .

شمال شرقى كوشەسى

كۆل تىگن قۇي يىلقە يىتى يىگرمەكە اوچىدى . تۈشۈنچى آي يىتى اۋۇزقە
كۆل تىگن قۇيۇن سەنەندە اون يىدە جەننە كىتدى . طقوزىچى آي يىگرمە يىدە

[يۈغ آرئۆرتىز ، بىرقىن ، بىزىن] ، يىتىگ [تىن] پىچىن يىلقە يىتىج آي
[ماتىم جىنازە آلايى] اجرا ايتىدك، تىبەسى، تىزىناتى، يازىلى طاشنى مامون يىلندە يىتىجى آيدە

يىتى اۋۇز [قەقۇپ آلقدى مز^(۱)] كۆل تىگن [اۋلپ] قىرىق آرئۆق [ى] يىتى^(۲) شىك^(۳)
يىگرمە يىدە ھېتقىس ايتىدك كۆل تىگن اولوب قىرىق زائىد يىدى ياشىندە

بۆلىتى . شى بونچە بىزىچىگ تۈيغۇن آلئىبەر^(۴) كلۆرتى .
اولدى [ايدى] طاشى [اۋىغە] بوقدر تىزىناتىجى تۈيغون التىر كىتىردى .

(۱) اصلى «آلتىدق» اولوب آلتىمىق تىقىس ايتىك و رسم كىشادىنى اجرا ايلەمك .
(۲) يىتى يىرنە يازلىشدر (۳) بورادە (ك) ياكلىش يازىلوب . طوغرىسى (ق) ايلە «يشىق»
اولى (۳) تۈيغۇن قىبىلە التىر قوم آيدىر .

بَكْكَوْش ۱۳ — تَوْقِيتِدِم 'بُعُقْ اَرَسَر، مَتَقَه' (۱) اَرِيك (۲) يَرْتَه ايرَسَر، آَنچَه اَرِك
باقی طاش [آبدہ] یونتدیردم؛ یاقین ایسه؟ سرت [چتین] یرده ایسه، اویلهجه قراج

یَرْتَه بَكْكَوْش تَقِيتِدِم، ییتیدِم، آَنی کورپ آَنچَه 'بیلک: اوْل تَش
یرده باقی طاش یونتدیردم، یازدم. اوکا باقوب اویلهجه بیلک: او طاشی

دم، بو بیلک بیلکمه آتیلی (۳) یولغ [ییگن ییتیدی] .
بو یازی یی یازان یکنی یولغ تکین یازدی .

(۱) بوکله مجهول برکله در . ۲) سرت، چتین، قراج یر . ۳) تقریباً برادر زاده یکن
دیك اولدینی آکلاشیلیر، چونکه کول تکین بویازیلری یازوب چیندن جلب ایندیکی صندشکارلره
طاش اوزرینه حک ایتدیرن « یولغ تکین » ک یکنی ایدی .

اورتم. آكر^۱، كورۇ، بىلك، تورك آمتى^۲، بۇدن، بىگىر، بۇدكە^۳، كورمكە،
قازدم. اوڭا كۈرە، بىلك، اى تورك شانلى ماتى، بىكلىرى، تىختە اطاعتمە

بىگىر اگو^۵، يىكلىشچىسىن. مەن [كەڭەشكە، اورتم، آنى اوچۇن تىغاچ
بىكلىر سىر فروايمەدە خطا ايدەجكسىز. سىرمى طاشە قازدم. اونك ايجون چىن

قۇغۇدە بىدزچى^۶، كەلورتم، بىدزتم، مەنك سېمىدى^۷، ۱۲ تىغاچ
خاقانى طرفىدىن تىرىناتىجى كىتىردىم؛ تىرىن ايتىم بىم طلبى قىرمىدى چىن

قۇغۇنك ايجىركى بىدزچىك ايتى. آكر مەن تىش، برق^۸، اورتورتم، ايجىن،
خاقانك داخلى [خاص] اويىمەجىلىرىنى كوندردى. اونلارە بن طاش ابىنە ياپىدىردىم. ايجىنى

تەشىن آدنىچىغ^۹، بىدز اورتورتم. تىش توقىتىدىم^{۱۰}، كوكلىكى سېمىن، اول. اىنىم
طىشىنى آرىجىمە زىنەت چكىدىردىم. طاش يونتىدىردىم كوكلەدىكى بىيانامى او، كوچك قىرداشىم
كۆل تىكىن سېمىن^{۱۱}، اونۇق اوغلىك^{۱۲}، تىككە^{۱۳}، نىگى، بونى كورۇ، بىلك؛
كۆل تىكىنك خىبىلىرىنى سوكىلى اولادكزە، احفادكزەك بوكا باقىرق اوكرەنك:

(۱) اسكى تورىكەدە غائب سىرى آ، آن، اولدر. بو بىرىنجى شىكدر، آكامىغول اىلە
حالىدر. (۲) بورادە شانلى تىرجەمسى ضرورىدر. (۳) «بود» تىخت (۴) «كورمك» اطاعت (۵)
بىزجەدە معلوم اولان «اكك» و «اكك» دن صىغە غائبە (۶) بىدز «بىدزمك» بىزجە استعمالدن
ساقط اولماغە باشلايان «بىزمك» اىلە بىدز. زىنەت، وسوس (۷) اصل «سىمىق» قىرىمىق، رد ايتك،
كرىيە پوسكورتىك، قبول ايتىمك، و بو مناسىبلە يىنەك و غايە چاقى مناسىبلە كىلىدەر. (۸)
«برق» (بارق) واريلان ويا بارىنيلان ىر چونكە بو ماشلىك يانتىدە مەبىد و تىرەكى بىر طاقم بىنار
دىح بولمىشدر. بىزم «اويارق» بوندردىم. (۹) آدىن، آتىن، باشقە، غىرى (۱۰) «توقتىق و توقىمىق» اىلە
مناسىبى معلوم؛ اورمىق (قاقىق) يونتىق قازمىق (۱۱) مىتندە اوقونۇز صورتدە بوزوق اولوب حل
ايدىلر طرفىدىن تىمىن ايدىلش اولان بو عبارەدەكى «سىمىن» لىتىك مىتكم علامى اولان (م)ى
فضلە اولوب طوغرىسى «سبن» اولەجىنى آكلاشلىيور (۱۲) «قتى» (تاتى) حفىد و احفاد مىنافىلە
قوللىنىلش ايسەدە اصلى معلوم اولەمدى.

يېرسىو قوپ تورو ، اولو يورپور ارتك . تكرى يرلقدقن اوچون
هر طرفه هپ طورمغه [يا] اولمكه كيديور . ايدىكز . تكرى يارديم ايتدىكى ايچون

اينم ، قورتم ، براوچون ، قغن اولرتم . قغن اولرپ ۱۰ يُق ، چيغى
كوچك برادر ، طاليم ، اولدنى ايچون ، خان اولدم . خان اولوب محو اولمش ، فقير

بودنغ قوپ قورتم^۱ ؛ چيغى بودنغ بُي قيلم ، از بودنغ اوكوش قيلم ،
ملتى هپ يوكسلىتم ؛ فقير ملتى زنىكىن چكدم . آز ملتى چوق ياپدم .

آزو^۲ بوسمده ايكدي^۳ 'برغو ، تورك بگلر ، بودن ، بونى اشيدك :
استفاده ايدرك بواختارمدن ايلرى وارمق اوزره ، اى تورك بگلرى ، ملتى ، بونى اشيدك :

تورك [بودنغ تيه] رپ ، ايل توتسككن^۴ بونده اورتم^۵ 'ينكلىپ ،
تورك ملتى طوبلايوب ، ممالك ضبط ايتدىكى بورايه قازدم خطا ايدوب

اولسككن^۷ يمه ۱۱ بونده اورتم نكنك^۶ سيم آرسر بگگنو^۷ تشقه
تفرقيه دوشديككنى هپ بورايه قازدم . هر نه اخطارم ايسه زوالسر طاشه [آبديه]

۱) « قورامق » (قورامق) يوكسامك و دوشكدكدن صوكرا اصلاح حال ايدوب اسكى حائه
كلك ، قورتمق اونك متعددى . اصلى قوپ ، يعنى چوق ۲) فائده ديمك اولان « آسبغ » كوكندن
صيغه عطفيه ، استفاده ايدرك ديمدر . ۳) « ايكدمك » فعلندن ظرف كى وايلرى معنا سيله
قوللانيلىور . ۴) « توتمق » ضبط وربط ، اداره ايتك اصل صيغه سى . « توتسقم » اولوب . (ك)
خطاب و (ن) مفعوليت علامتيدر . ۵) « اورتمى » بوراده ضرب حك ايتك قازمق ۶) « اولهملك »
اكيرمق تقسيم ايتك وبلا سبه تفرقيه دوشمك اولوب مرادشمك ۶) « نك » شىء مكررى
هر نه ديمدر ۷) « بككو » و « منكى » زوالسر ، . دائمى ، باقى ديمك اولور .

كيشى اۆلتك^(۱) ۸ اۋل يركرو برسر تورك بوزن ، اۆلتجيسين ، اۆتوكن
آدملر اولديكنز . اويره طوغرى وارسهكنز . اى تورك قوسى اوله جقسكنز . اۆتوكن

يير ۇلرۇپ آرتش ، تيركش ايسر^(۲) ، كاك^(۳) بوك اۋغ ۇق اۆتكن
ارضندە اۆتورۇب ، كاروان ، قافلە ، كوندريسەك ، مالى ، غائەسىدە اولميان اۆتكن

پيش اۋلرۇسز ، بىككۈ ايل توتە ، اۋلرۇتچيسين تورك بردن
اورمانلردە اۆتورۇرسەك دواملى مملكتە مالك اولوب . اۆتورە جقسن . اى تورك ملتى ،

تقرققسين^(۴) ؛ آچىق^(۵) توسق^(۶) اۆمىرسن^(۷) ؛ بىر تۆدسز ، پىشق
دەا طوق اوله جقسك آجلنى طوقلنى جمع ايتىرسن ؛ بر [دە] طويارسەك ، [اوكا]

اۆمىرسن ؛ آندىغىن^(۸) ۹ اۆچۆز ، اىگدىمش قۇمىنكىن سىيىن
آجلق قاتمازسن اورادە كىلك اوجوندن ايلرلەمش اولان خانىكك راۋنى

آلمىن ، يىرسىو بۇرغ ، قوپ آندە آلقىدىغ^(۹) ، آرتىغ^(۱۰) ، آندە ئىشى
آلمازدن هر طرفە كىدىكنز ، چوغىكنز اورادە فوت اولديكنز . اورادە لافلىكنز

(۱) اوزمانكى شيوەدە كۆرە مفرد و غائب ايسەدە . تورك ملتتە خطاب اولدىغىدىن جمع مخاطبە
ترجمەسى ضرورىدر (۲) كۆندرمك دىمك اولان « ايدىق » دىن اصلى ايدىردىر ؛ (سر) ك
(س) ي (ذ) ت (د) ن مۆقلىدر (۳) اصل سىئى وىلئاسىيە مال (۴) « توقراق دىمك
و (سن) فعل اسنادى در . ايكىنچى قافى سبب دخولى معنائى تشديد ايجوندىر . مصدرىت علامتىدر .
(۵) « سىق » ادافى « لق » كى مصدرىت علامتىدر . (۶) اصلى « تۆدەق » . تۆز « طوق
دىمكدىر . (۷) يعنى كام طوق وكاه آچ وىلمازىك وەيىچ آچ قىلمازىك (۸) « آندىغ » اورادە .
« ك » خطاب ايجون اولغە اورادەكى سنك آدملىك دىمك ايسەنىلىور . معلومدىر كە اۆتوكن
توكلك وطن اصليسىدر اونكە قناعنى توصىيە ايدىيور (۹) آلتىق فعلى « آل » كوكىندىن
شاشىرمق « - ۱۰ » « آلىق » يورلىق . « يورغىن آرغىن » بوندن « آرتىغ » ، « آرتىغ »
يىندەدىر كە ماضىنك مفرد مخاطبىدر .

بوذنی بيشيكيكه^(۱) تگى قیدمیز^(۲) ارْمش . سوْچيك سېيكيكه^(۳)،
[ذريقتى ، صوينى] ملتى قرنجيه قدر ايلرى وارمازلر ايمش. طاتلى دعوتته [تكليفنه]،

پمشق آغيشيكيكه^(۴) آرتورپ^(۵)، اوكوش تورك بوذُن اۆلتگ^(۶). تورك بوذُن،
يوشاق آچمه سنه قاپلوب چوق تورك قومى [افرادى] اولديكز . اى تورك ملتى ،

اولسكك^(۷) بيريه چوغى^(۸) ييش توگميتن^(۹). ۷. يزى قونين^(۱۰) تيسر،
سك برقسك بريد كوكلكلى اورمان يوقدر ديه [اولديغندن] اوومده اسكان ايدميديرك

تورك بوذُن اولسكك^(۱۱) آندە آيغ كيشى آنجه^(۱۲) بوشغورور ارْمش :
[دىجه] تورك ملتتك اوقسمنى اوراده متمدن [حيله كار] آدملىر شويلهجه تهيسج ايدرلرْمش :

ايراق^(۱۳) آرسر، يبلق آغى^(۱۴) بيرور يىغق آرسر، آدكو آغى ، بيرور، تىپ ، آنجه^(۱۵)
ايراق اولورسه كز كوتى آچمه ويرير ؛ ياقين اولورسه كز ، ائى آچمه ويرير ديوب اويلهجه .

بوشغورور ارْمش. بيلگ بيلمز كيشى اول سېغ آلب ، يغرو^(۱۶) برپ اوكش
تهيسج ايدرلرْمش . علم بيلمز آدملىر اوتكليفنى قبول ايدوب ، ياقين كيدوب ، چوق .

(۱) قريق ديه ترجمه اولنش ايسه ده ، اصل حقيقتى دلك ديمكدر بيشك طاش ديكلى طاش . (۲)
ايلرى وارمى ديمك اولدينى كچمشد . قيتمق ده لغتدر . (۳) آرتورمق ، اينامق وقايق (۴) بوشغه
ماضينك جمع مخاطبيدر . (۵) كوكلكلى ومظلم . كوكلكلى اورماندن مقصد صيق و آغاچلرى يوكسك
ديمكدر . (۶) « توكل » دكل صورتده قوللانديغمز لغتك عيى اولوب آخرندهكى (تن) دن كې
سببت بيان ايدر اداندر . (۷) رادلوف بوكهينى « قوين » اوقويوب (براقوت ، براقه رق) ديه
ترجمه ايدىيورسه ده احوالده آلتندهكى تيسر ايله ارتباطى قالميور . بزجه « يوزون قوين » ده اولدينى كې
يازى طوغرى ديمكدر . (۸) اكر يا (ي) ايله بيرق صورتده قوللانيلىر (۹) كوتى آچمه دن مقصد
آز آچمه و يا باقر سكه ؛ ائى آچمه دن مقصد چوق باره ويا كوموش و آلتون سكه اولسه كركدر .

ییک ایدی 'یق آرِش : ایل توتسُق پیر' ^(۱) اوتسکن پیش آرِش بو پیرده
 انی صاحب یوغیدی : مملکت ضبط واداره ایدہ جک یر اوتکن اورمانی ایش. بومحله

اۋلۇپ ، شېنجى بۇدۇن بىرلەۋ تۈزلىم ، آلتون، كۈمۈش ، ايسىگىتى^۲ قوتى ،
اوتۇرۇپ چىن مەتى اياھ اويۇشدم . آلتون كۈمۈش عطريات ، ايبك ،

يوكسېن، آنچه، بيرۆر، تېغىچ، بۇدۇن سې، سۆچىگ، آغىسى، پىمشۇق، آرۇش،
زەختىسزجە، اوقدۇر، ورن، چىن، قومنىك، تكلينى، طاتلى، آخچەسى، يۇمشاق، ايش.

سۆچىگ سېن، پىشق آغىز آرپ، اړق بوذىغ آنچه^۱ 'يغوتېر'^۲ ارمش .
طاتلى تكللفى، يومشاق آنچهسى آرايوب اوزاق ملتىرى اوبله ياقلاشديرير ايمش .

‘يغرو قوندقده كيسره، آيغ’ بيلگك آنده اويور^٥ ارمش^٦ اَدكو بيلكه
ياقن قوندقن صوكره، مدنيت، علم اونده چوغاير ايمش. اي [و عالم

کیشک، اڊگو آڻپ کیشیک یورتمز^(۶) ارش بیر کیشی یڭاڭس، اوغشی،
آدامی ای [و] جسور آدامی رد اتمز ایش. بر آدم یا کله [خطا ایتسه]، نسلی

(۱) مرکز اتخاذ اولونوب اورادن مملکت اداره اولنه بيله جک ير. ۲) بز « ايس » ی يالکيز يانيق قوقوسی معناسيله قوللا نيور ، اساساً قوقولی شيلر ۳) « يغ » (ياغ ، ياق) لفظی قریت بيان ايدر ايدر . « ياقين » بوندن اولديغي کي تقريب اتمک معناسيله يقوتقم فعلی و « يغرو » ظرفی ده بوندندر . ۴) « آيمق ، آييلمق » عتلی باشنه کلمک ، عقللانتق ، ترق و تمدن ايدوب ايلريله مک ، « آينغ » بوکوکدن اسم مصدر اولوب ترق و تمدن ديمکدر . « ۵) « اومک ، اويتمک اومک » بريمک و چوغالقم - ۶) يوروتمز ، يورومتکه مجبور ايتمز ، ردايتمز ؛ آليقور ديمکدر .

قورپغرو كۈن بېسىقە ، پېرغراۋ تون اورتو سىگروا^(۱) آندە
كريدە كرن باتىسندە ، [غربدە] اوزاقدە كىجە اورتەسندە [شالەدە] اورالردن

ايچرىكى بودن قوپ امكا كورور ، من بونچە [بودن]^(۲) قوپ
ايچرىكى [بوحدود داخلىندەكى] ملتەر هې بكا باقار [تابعدر] بن بونچە ملتەرى هې
آيتدم ، اول آيتى^(۳) يىغ يوق^(۴) تورك قغن اوتكن يىش اولرسر ، ايلته
تنظيم ايلدم او وقت دوشمانى اولمايان تورك خانى اوتوكن اورماندە اوتورە^(۵) ايدى ، اولكەسندە

يوك يوق^(۶) . ايلكرو شندوك يزىقە تكى سولدم تلويقە^(۷) كىچىك^(۸) تگمدم ؛
غالە اولمىه جقدى . ايلريدە شاندوك يازيسندەك عسكر سوق ايتدم . دكيزە هىچ راست كلدم ؛
بىركرو شقوز ارمىنكە تكى سولدم ، توپوتكە كىچىك تگمدم ؛ قورپغرو
بريدە دوقوز ارسينەك عسكر سوق ايتدم . تىبتە اصلا واصل اولمدم ؛ كريدە

يىنجو اوگزىك^(۹) كچە ؛ تىرقىقغە تكى سولدم ، پېرغراۋ يرك يرقو^(۱۰)
ايىجو (زرافشان) نهرى كچوب تيمور قبيەك عسكر سوق ايتدم ، اوتەدە يرك يارقو

يىرىكە تكى سولدم ؛ بونچە يىركە تكى يورتدم ، اوتكن پيشدە
مىلكتنەك عسكر سوق ايتدم ؛ بو قدر يرلەك [عسكرى] يورتدم ، اوتكن اورماندە

(۱) كىجە اورتەسى ئىبىرى كۈن اورتەسىنى ماقابل اولەرق شالەن كىنايەدر . (۲) بولغتك اصل
وحقيقى مېھول اولوب بر اھتالە كورە شان وشرف . مناسنە آلتىش ، شان وشرفى دوشمانى موسيو
يوق دىمكىدر . دىكر بر اھتالە كورە شىمىدى دىك اولان « ايمىدى » ايلە تقريب اولەرق زمان دىە
ترجە اولمشدر . شېھ و ترددلە بوايكنىچى صورتى قبولە مېجور اولدق . (۳) دوشمانى يوق تركىبى
صفت اولەرق قوللانلىشدر . (۴) جەلەك صورت تركىبتىدن بورادە (يىق) لفظنك (اولمىه جقدى) دىە
ترجەسى^(۱) اقتضا ايدىيور . (۵) « تالا » و « تالاي » دكن دىمكىدر ؛ دالمق بوندن (۶) كوچوك ،
آز ، ذرەجە ، هىچ ، (۷) طومسن بونى (يىربارقو) اوقوبورسەدە متندە (ب) يىنە (ك)
كوندركدن بشقە (ر) دىخى ايىجەدر . ھىحالە مىلكت اسمى اولەرق علمدر .

جنوب جہتی

تَکْرى تَکْ تَکْرىدە بولِش^(۱) تۈرک بىلگە قُغُن بو اودنى^(۲)
کوک کى [و] کوک [الله] طرفندن وجودە کتيرلش تورک عالم خانى بو زمانده

اولدیم . سُبَیْن تَوَكَّتِی^۳ اَشید گِل : اولیو^۴ نی کونم^۵،
اولدم [موقع اقتداره کچدم] . بیاناتمی تکمیل ایشدیورک : ای بکامعلق کوچک [تابع] خلقم،

اوغانم، بیر کی^(۶) اوغشم، بودنم، بیر یه شد پیت^(۷) بککر، بیر یه ترفت^(۸) 'بوی' وق
اولادم جمله صویم، ملتیم، بریده اصل بککر، اوتده تارقات ضابطلری

بگلر، اوتوز ۲. ثقوز اوغز بگلری، ^(۹) بودنی، بوسپمن ^(۱۰) اد کوتی ^(۱۱) اشید،
 بگلر . اوتوز [تاتار] دو قوز اوغز بگلری ، قوملری بو بیاناتمی ایجه ایشدک .

ٲڪڊي^(۱۲) ٽيڪله: ايلگرو ڪون توغسقه، بير ڪرو ڪون اورتوسيكرو^(۱۳)
 پڪ ديكهيك: ايلريده ڪون دوغوسنده [شرقده]، بريده ڪون اورتوسنده [جنوبده]

(۱) یعنی الہک عون و عنایتیلہ خالق مسندینہ کش . (۲) ظرف زمان مفعول بہ حالندہ قولالانیملس . (۳) « توکلی » کہی توکنمک بوندندر . (۴) اولامق متصل ومتعلق اولانلر ویا یوقاریدہ کجیکیکی کبی برلکدہ داخل اولدینی حالہ دیمکدر . (۵) « اینی » کوچک برادر دیمک ایسہدہ بورادہ « کون » یعنی خلق کلہسی ایلہ برابر بدن کوچک و بکا تابع آدملر (۶) « بریکمک » دن مجموع و جلہ (۷) وزیر و پاشا کہی برشی . (یت) لفظی معلوممز دکل ایسہدہ ترکیبی وزیر زادہ ویا وزرا . (۸) بر قوم اسمیدر ویاخوددہ بر عنوان ، بر رتبہدر ترخان کہی . (۹) بورایہ قدر اولان اسملر ہب مادی اولوب خان بونلرہ خطاب ایدیور (۱۰) « ساب » (ساب ، ساو) خبر ، تبلیغات و بیانات (۱۱) « ادکو » ائی ، « تی » اداتی بونی حال یابار . (۱۲) (قنغ) قاتی و بک (دی) یوقاریکی (تی) کہی حال اداتیدر . (۱۳) (اورتوسی) (اورتہسی) و (کرو) لفظی « کرو » ظرفیت اداتیدر (۱۴) کون اورتہسی فرانسزلرک midi دیدکیری کی جنوب دیمکدرم

كَلْتى . قورپه^(۱) كۆن بېسەقدېقى سۆڭ-، بېرچلر^(۲) اوچ قىرق اولس
كلىدى . كرىده كۆن باتىسندە [غرىبده] كى صغە ، ايرانيلىر [فرسلر] اوتوز اوچ اولور

بودندە تەكسكۆن اوغل تۇرۇن كَلْتى ۱۳ اُونق^(۳) اوغلم تۇرگس
قوملردن تەكسكۆن اوغلى تارقان [طرخان] كلىدى . عزيز (دامادم) اوغلم توركس

قۇغندە مۇقرچ تۇغچى^(۴) اوغز بىلىدە تۇغچى كَلْتى ، قىرغز قۇغندە
خانى طرفندن ماقراچ مەردار ، اوغز [قومنىك] عالم مەردارى كلىدى . قىرغز خانى طرفندن

تاردوش^(۵) اينچامور كَلْتى . بىرق ايتكوچى بدز^(۶) يراتمە^(۷)
تاردوش [قومنە منسوب] اينچامور كلىدى . بنا يابجى [معمار] تزيينات اعمال ايدىن ،

بيتك^(۷) تشايتكوچى تۇغچ قۇغن چۇنقى چكسكۆن كَلْتى .
يازىلى طاش تىزىم ايدىن چىن حانى طرفندن چاتقانى چكسكۆن كلىدى .

(۱) « قورى » (قورى غرو) كرى ، كرو (۲) پارسيلىر . فرسلر . ۳) سوکيلي وعزىز دىتك
اولوب « آنجىق » اونیق اوغل « سوکيلي اوغل یرینه داماد دیمکدر . زیرا تورکس خانى اوغلى
حکل ، دامادى ایدی . ۴) تمغا مهر دیمکدر . ۵) بوراده صفت اولوب بوقومه منسوب
دیمکدر . - ۵) « بزمك » ايله مناسبتى اولان « بدز » زینت وتزیينات دیمکدر؛ بزمك، بزمك، براق،
بايرام بوندەر . - ۶) برنوع اسم فاعل اولدیفى بوراده امثالندن آکلاشیلیر . - ۷) بیتك ، یازمق ،
ییتك صفت یازیلی « مکتوب »

اود ^(۱) تشری یُسَر ^(۲)؛ کیشی اوغلی قوپ اولکلی تیریش ^(۳) . ۱۱ آنچه
زمانی الله تنظیم ایدر . بنی آدم هب اولک اوزره یاشامدر اوقدر

سُقندِم ، کوزده یُش کَلَسَر ؛ آتیده ^(۴) ، کؤکلته سیغت ^(۵) کَلَسَر ، یَندروسُقندِم ،
صیقلم کوزمه یاش [دموع] کادی ؛ جسممه ، کؤکلمه صیقندی کلدی . تکرار صیقلم ،

قُبغدی سُقندِم ، اِکی شد اولیو ، آرقه کونِم ^(۶) اوغانِم ، بکلرم ،
پک زیاده صیقلم ، اِکی شاد [وزیر] برابر [اولدینی حالد] انباع خلقم ، اولادم ، بکلرم ،

بُودنِم کوزی قاشی یُبلق بولچچی تپ سُقندِم من یوغچی ، سیغتچی ، قیتی ،
ملتَم کوزلری قاشلری فتوره دوچار اوله جق دیوب صیقلاق . کریان ونالان خطای ،

تُبئی بودن بَشلیو ۱۲ اودر سَلتون کَلتی . تَبغچ قُغندِه ^(۷) ایسی لیکی کَلتی .
تانی قوملرینه ریاست اتمک اودار سکون کلدی . چین خاندن ایوی لیکی کلدی .

بیرتۆمن آغی ^(۸) آلتون ، کومش کرگکسز ^(۹) کَلورتی ^(۹) تور کس قُغندِه بولن
اون بیک آقچه آلتون کومش تحفه لر کتیردی . تورکن خاندن بولن

(۱) . زمان ، وقت ، « اوداک » موقت . (۲) یاسامق دن دورلک وتنظیم اتمک لظام دیمک
اولان « یساغ » بوندندر . (۳) - « تیریمک » دیری اولق ، یشامق . (۴) - موسیو رادلوف
آته یعنی جسمه و لجه دیه ترجمه ایدیور ، بو تقدیرده (ی) مناسبتر قالیور . و برده
(ده) کی قالین (د) ایله یازلمشدر . که (آق) ایله برکله اوله ماز . موسیو نومسن (آق) بی پک
وجوق دیه ترجمه ایدوب (ده) بی حل ایدمه یور . (۵) « سقنق » دن اسم مصدر . (۶)
« کون » خلق معناسیله ایوم آناطولیده قوللانلیور « ایل کون » دیرلر . « آرقه » عبقنده
اولان توابع دیمکدر . (۷) (ده) حرف الصاقنک (دن) و طرفندن معناسیله استعمالی غریبدر .
(۸) (آق) دن آقچه دیمکدر . (۹) لزومسز یعنی احتیاجات ضروریه دن اولیان تحفه لر
وهیدا . (۱۰) « کک » فعلنک متعدی کتورمکدر .

كۆل تىگن بگ بىلىو قېتىم^(۱) . اۋغزىنى اوردوغ

كول تىگن بك رياستيله يوقارى چىقق . اوغوزلر دوشمان [اولدقلىرى حالده] اردويى

بىسدى . كۆل تىگن ۹ اۋگىز^(۲) آقېن بېلىپ ثقوز ارن سىنچىدى ؛

باصدىلر . كول تىگن اۋگىز (يىتم) نام قىرىنه يىنوب دوقوز آدمى سونكولهدى ؛

اوردوغ بىرمدى . اۋگم قىتون اوليو^(۳) . اۋكلم ، اكلم^(۴)

اوردويى ويرمدى . والدم خاتون قاووشوب [برلشوبه] ، اوكى آنهلم ، آبلهلم ،

كلېكۈنم ، قۇنچىلر بونچە يمه تىركى^(۵) كۆك بولتچى^(۶) ارتى .

كلېم ، زوجهلرم بوقدر [خلق] جملە ذى روحلر خالايق اولهلق ايدى .

اۋلگى^(۷) يورتده^(۸) يولته يتوقلتچى ارتېكز ۱۰ كۆل تىگن يوق ارسر^(۹) ،

اولنلرگز اوده ، يولده ياتوب قالهلق ايدىكز . كول تىگن اولماسيدى .

قوپ اۋلتچى ارتېكز . اينم كۆل تىگن كرگك^(۱۰) بولتى . اۋزم سىقېندم^(۱۱) ؛

هپ اولهلق ايدىكز . كوچك قرداشم كول تىگن متوفى اولدى . كندم صىقلم :

كۆرۆر كۆزىم كۆرمر تىگك ، بىلر بىلېم^(۱۲) بىلز تىگك بولتى ، اۋزم سىقېندم

كورن كوزم كورمز كې اكلار فھم اكلاماز كې اولدى . كندىم صىقلم

(۱) . قىتمق « ويا قىدمق » يوقارى چىقمق - ب . ۲) آناسز يعنى يىتم دىمك ايسەدە بورادە

آتك آدىدر . ۳) . اولامق « قاوشمق » و متصل اولمق بورادە داخل اولدىنى حالده

- ۴) . « اوکە » « اوکى والده » و « اکە » ويا اچە بىوک همشيره ، آبلە - ۵) . « تىرىمك »

دىرى اولمق وياشامق و « تىركى » ياشايان - ۶ . « بولتچى » اولىچى معناسيله صفت اولوب ، فعل

اسنادى ابلە برابر استقبال بيان ايدر . - ۷ « اولك » اولو ، ميت (ى) ضميرغائب جمع یرنه

مستعملدر . - ۸) . « يورت » چادير ومسكندر . - ۹) . يوق ايسە يعنى اولمە ايدى . ۱۰) اجليلە

اولدى . - ۱۱) « سىتمق » (ساقىتمق) صىقلمق وكدرايتك - ۱۲) « بىلېك » بىلمە فھم وادراك .

آذق قىشېدى^(۱) يىلق^(۲) بو...^(۳) بېرىيە اۈزۈش ارۈش .
 آياقلىرى يوردى [يورلدى] قورقق اولدى . برىيە تقدم ايتش [ايلرلەش] ابدى .

سۈسۈن كۈل تيگن آغېپ ، توكرە بېر افغشۇ آلپغو ،
 عسكرىنى كۈن تېگن طاغيدوب توكرە [قومەنە منسوب] براصيل آلپغو [آدىل آدمى]

اۈن ارگ توڭلا تيگن^(۴) يۈغىندە اكىرپ ، اقلر تېز . بېشخ
 اون آدمى تونغە تېگنك جنازە آلايندە جويروب [كيروب] الدوردك . خامسأ .

ازكنتى قىزىندە^(۵) اۈغز بېرلە سۈكشدمىز . كۈل تيگن Δ از^(۶)
 ازكنتى [نام محل] يانندە اوغوزلرلە ايلە محاربە ايتدك . كۈل تېگن ازغېن

يۈغزېن بېلپ تكدى . اىكى ارگ^(۷) سىنچېدى . بېلىقئە بىرمىدى . اۈغز
 ياغزىنە يىنوب هجوم ايتدى . ايكى آدمى سۈنكۈلەدى . شېرە كىتمىدى . اوغوزلرى

آندە اقلر تېز . قورغو^(۸) يېشىلپ^(۹) يۈزىلپى^(۱۰) اۈغز غىروسۈكشدمىز .
 اورادە اولدىردك . قلەئەنى فتح ايدوب بەاردە اوغوزلرلە آرقەسى صرە عسكر چىقاردى .

(۱) « قىشدى » مەنىدۇر . آياغى يورولدى . دېھجك ېردە آياغى يوردى . (۲) يابلاق ،
 بورادە قورققى معناسىنە دىكل قەتورە دوچار اولدى ، ياخود غىرب تورجە سىندەكى « ياۋى » دىن كېزىلەنك ،
 قاقچى معناسىندە (۳) يولقى يەنى اولقى » دىن برىيغە اولەجىنى آكلاشايدىور . (۴) بوتركىبىلەم ايسەدە آيرىجە
 « توكان » بويوك و معظم دېمەكدر . (۵) موسيو تومسن « ازكنتى قەزدە » بوتركىبىلەم اولدىق محل
 آدى صورتىندە قبول ايدىيور . « قەندە » صورتىندە قبول اولئورسە بۇجە « قېتندە » ېرىنە ويا تىندە
 معناسىنە كىلە كرەكدر . (۶) موسيو تومسن بونى يىغز لىتەلە برابر علم اولەرق آت آدى دېە قبول ايدىيورسەدە ،
 بۇجە ازغېن معناسىنە افدە ايدىر . (۷) بونى موسيو رادولوف $\Delta \nabla \nabla \nabla$ كيرو اوقويورسەدە

موسيو تومسنىك $\Delta \nabla \nabla \nabla$ ايكى ارگ اوقومەسى دىھا موافق دوشيور . (۸) تومسن قورغان
 اوقويوز . چىقايچەدە حالا موجوددر . اوستىندەدە « آمە » كەلەنى قاقەنك اسمى اولەرق ذكرايدىيور .
 (۹) تومسن قىشلا يەنى قىشلايىپ قبول ايدىيور . رادولوف ايسە آچىق دېتك اولان ايشاسق دىن
 عد ايدىيور . (۱۰) بونى اووہ دىيە ترجه ايتەنك نامحلدر . تومسن « يىكە » صورتىندە قبول ايدىيور .

يېنى بولتى . بىر پېلقە بېش يۈلى سۆكشەمىز (۱) اگىلكى توغو بېلقە
دوشمان اولدى . بىر يىلدە بىش دفعە محاربه ايتىك . طوغو بالىقە [شرق شەرنە]
سۆكشەمىز . ۵ كۈل تيگن آژمەن آقغ بېنىپ ، اۋليو تەگدى ؛ آلتى
محاربه ايتىك . كۈل تيگن [آرى ، آژغىن] قىرىنە بىنوب ، فىرلايەرق هجوم ايتدى . آلتى
آرگ سىنچى ؛ سۆكشەمىز يىتتىچ آرگ قىلچىلدى اگىنتى
آدامى سونكولەدى ؛ عسكەر خلق ايچىدە يىنجى آدامى قىلچىلدى . اىكنجى

قوشاقلەق دە [نام محل] اوغوزلرلە سۆكشەمىز كۈل تيگن آژغىزىن
قوشغلق [نام محل] ده اوغوزلرلە محاربه ايتىك . كۈل تيگن آژغىن ياغىزىنە

بېنىپ ، اۋليو تەكپ بىر آرگ سىنچى . ۶ تقوز آرن گرو (۲) تېقىدى (۳) .
بىنوب هجوم ايدەرك بر آدامى سانجى . دوغوز آدامى چويروب چارپىدى .

اۋغىز بودۇن آندە اۋلى . اۋچىخ يول نەدە اۋغىز بىرلە سۆكشەمىز .
اوغرىز قولى اورادە اولدى . اوچىخى دفعە بول نام محلە اوغوزلرلە محاربه ايتىك .

كۈل تيگن آژمەن آقغ بېنىپ تەگدى . سىنچى . سۆسەن (۴) سىنچىمىز ،
كۈل تيگن ايرى قىرىنە بىنوب هجوم ايتدى . حربە ايلە دلدى . عسكەرنى سونكولەك

ايلين آلتىز . تورتىچ چوش بېشىندە سۆكشەمىز . تۈرك ۷ بودۇن
مەلىكىتى ضبط ايتىك . دوردونجى [دفعە] چوش [نەرى] مەنبەندە محاربه ايتىك . تۈرك مەلى

(۱) بولغى موسيو رادلوف (سىليك ۶۲۲۱) اوقوبوب يە بولە ترجمە ايدىيور .
حال بوکە اويلە بر لغت يىلميورز . تومسك زهابى اوزرە [۶۲۲۱] اك الكى اولمىدەر .

(۲) موسيو رادلوف كىرو وتكرار دىە ترجمە ايدىيور . موسيو تومسك « كىرمك » دن صيفە عافىيە
عد ايدوب چويرمكلەدىە ترجمە ايدىيور . (۳) « تقيمق » بزم طوقوتقىك عىنى در . تاقى ، چارمىق ،
وييتشوب اورمى . (۴) يوخىمىر اوغوز قومنە راجەدر ؛ اوغوز عسكەرنى دىمكدر .

سُنجیدی قۇلۇغ اقلۇتیز، . آز بودۇن ئېغى بۇلۇتى .
سانجىدى . قارلۇغ [قومى] اولدردودۇك . آز اولان بوقوم دوشمان اولدى .

قۇرە كۆلتە سۆكشیدمز . كۆل تیگن بیر قېرىق ئیشورارتى . آلب شلچى آقین ۳
قارا كۆلدە محاربه ایتدك . كۆل تیكن اوتوز بر یاشنده ایدی . جسور شالچى قیرینه

بىنیپ اۋلیو تگدى . آز التېرگ توتدی آز بودۇن آندە یق
بینوب فرلایهرق هجوم ایتدی . آز التېر طوندی [ذاتاً] آز اولان قوم اوراده محو

بۇلۇتى . اچیم قۇن ایلى قشغ^(۱) بولتقینده ، بودۇن اۆلگك ، ايكلك^(۲)
اولدى . عموجهم خان ملتى فتوره دوچار اولدقده ملت اولوم حالنده ، خسته لقلی ،

بولتقینده ایزگل بودۇن بیرله سۆكشیدمز . كۆل تیگن آلب شلچى
اولدقده ایزگل قومی ایله محاربه ایتدك . كۆل تیكن جسور شالچى [آدلى]

آقین بنیپ ۴ [اۋلیو تگدى] . اول آت آندە توش[دی] . ایزگل بودۇن
قیرینه بینوب فرلایهرق هجوم ایتدی . او آت اوراده دوشدی . ایزگل قومی

اقلتی تقوز اوغز بودۇن كستوبودنم ارتى . كىكرى ، ییر بولغقین^(۳) اۋچن ،
تلف اولدى . طقوز [قبيله] اوغوز ملتى كندى قوم ایدی . كوك یر قاریشیدینی ایچون

(۱) «قشغ» قاشمش بوندن مجازاً فتوره دوچار اولمش . (۲) «ایك» خسته لقی وادات نبتله
«ایكلك» خسته لقلی . (۳) یر كوك بولانوب قاریشیدینی ایچون .

شمال جەتى

۱. آيىرلە ، لوشوتوتۇق^(۱) بىرلە سۆكشەش ؛ آرین

ايەلە آلوشوتوتوق [قومى] ايەلە محاربە ايتىش ؛ ارککلرينى

قوپ اولدورمىش . آيىن ، بىر قىن بۇزۇپ ، سۆسەن قوپ كلۇرتىمىز^(۲) .

ھې اولدرمىش [ايدى] . اولرىنى ، بارقلرىنى يىقوب عىسكلرىنى ھې كوتوردى .

كلتىگن يىتتى اۆتۈز يىشپەك^(۳) قۇلۇق بۇدۇن ارور^(۴) . برور ارکلى اېنى بۇلدى .

كول تىگىن يىدى ياشىنىدە قارلق قومى مقتدر ومستقل قوتلى دوشمان اولدى .

تەغ ايدۇق بۇشە سۆكشەمىز^(۵) [كۇل] تىگن اۋل سۆكشەدە اۋتۈز يىشور^(۶)

تاماغ . (نام) مقدس تېدە محاربە ايتىدۇ . كول تىگن او محاربەدە اوتوز ياشىنىدە

ارتى . آلپ شىلچى آقېن^(۷) بىلىپ ، اۋېليۈتلىدى . اىكى ارگ^(۸) اودشرو

ايدى . جسور شالچى قىرىنە بىنوب فىرلايەرق ھجوم ايتىدى ايكى آدمى مصادمەدە

(۱) « توتۇق » اسير ، « آلوشو » « آلمىق » دن مشتق بىر كەلە اولەيلىرسەدە بو تركىيەك بىر قوم ادى اولەيلىرى مۆھمەلدىر . (۲) يوقازىدە بىر شەخس غائىبك واحتمالە كۆرە كول تىگىنك اجرا آتىدىن بىت اولتورگن بورادە يازان كىشىنىدە قاتەرق جمع مۆھمەل صىغەسى قوللانور . (۳) يەنى كول تىگىن يىگىرى يىدى ياشىنىدە ايكىن . (۴) « ارور » فعل اسنادىنك مضارعى اولوب بولونور وياشار و« برور » وارىر دىمك اولوب ، بو تركىيەك مستقل ومقتدر معناسىلە قوللانيلير . (۵) مثلاً اوتوز ياشىنىدە ايدى دىيەك يردە اوتوز ياشىور دىيىر . (۶) موصوفى مقتدر ، « آق آتېن » قەدىرىدەدر . (۷) موسيو رادلوف بو تركىيەك يىنە « كىرو » كەلەرسىنى قبول ايدىيورسەدە بىر يىكى صورت دىھا مناسب كورۇلىيور .

آیتین بنیپ تکمیش، قره تورگس بودنغ آندہ اؤلریش، آلمش .
آتنہ بینوب هجوم ایتیش، قره تورگس قومنی اورادہ اتلاف ایتیش، ضبط ایلمش،

ینا یورپ (۱)

ینہ یوریوب

بۇيۇرقى آزاد تو تقوغ اَلِكِن^(۱) توتدى . قۇغىن آندە اقرلُتْمَز ؛ ايلين آلتْمَز .
ضابطانندن آز اسير ايله طوتدى . خانلرنى اورادە اولدرىك ؛ ايانى آلدق .

قرە^(۲) تۈرگس بودون قوپ ايچكدى^(۳) اۋل بۇدنگ تېزده
قرە [عوام] توركس قومى ھې ايچرىيە كىردى . اوقومى تابار [نام محل] دە

[قۇندىرتْمَز] ۳۹ سۇغدق بۇدُن ايتىن تىن ، يىنچۇ^(۴) اوكرىك كچە ، تَمْرِ قِغْمَہ
قوندوردق صغدى قومى ايله يەيم دىہ ، ايخى نهرىنى كچەرك ، تيمور قپويە

تكى سۇلدِمَز . آندە كىسرە قرە تۈرگس بۇدُن يېى بولمش . ككُرسن
دكُسكرسوق ايتىدك . اوندىن سوكرَا قرە توركس قومى دوشمان اولمش . (ككُرس) .

تپا بُردى . يىزك سۇآتى ، تورق^(۵) ، آزوق يۇق ارتى ؛ يىلق كيشى
قارشى كىتدى . بزم عسكرك حيوانلرى ، منزى ، ارزاق ، يوق ايدى ؛ قورقاق آداملر

ار[تى] . ۴۰ آلپ اربىزكە) تكمش ارتى . آندىغ اۆدكە اۆكُنب^(۶) كۆل تىگىنىك
ايدى . جسور آدملر بزمه هجوم ايتمش ايدى . اويلا زماندە نادم اولوب كۆل تىكىنى

آز آرَن ايرتورۇ^(۷) اتمز^(۸) . اولغ سۆكش سۆكشمش . آلپ شلچى^(۹) آق
آز آدم ايله ايسال ايدوب كوندردى . بيوك محاربه ايتمش . جسور شالچى قير

(۱) « ال » ك اصلى « الگ » آخرندهكى « ن » [ايله] معناسه اداىدر . (۲) « قرە تورگس »
توركس قومنىك برقبيله سىدر ، وياخود « قرە » بورادە دە عوام معناسه كلكلە بوقومك عوام قسمى
دىمكدر . (۳) « ايچ » دن كىردى يعنى مغلوباً چيقوب كىتىدكن صوكرَا كىردى . (۴) « يىنچواوكرز »
يعنى ايخى ايرماغى صغدى خطە سندهكى « زرافشان » نهرى . (۵) « تورق » اسمى « تورمق »
[طورمق] دن طوره جق و اوطوره جق محل ، قوناق ، توراق (۶) « اوكنمك » [اوكونمك]
نادم و بشيان اولق (۷) « ايرتورمك » « ايردىرمك » ، « يىشىدىرمك » (۸) اصلى « آيندىم » اولوب ،
كوندىرمك دىمك اولان « آيتقى » دن (۹) آتلىرىن برىنك آدى .

بیرقون^(۱) [آغ] ۳۶ بئیب ، اۋپلیو تگدی . بیر آرگ اوقون اورتی ، اکی
بایرقونک آتته بینوپ فیرلایه رق هجوم ایتدی . برآدامی اوقله اوردی ، ایکی

آرگ اودشرو^(۲) سنجیدی . اۋل تکد کده بیرقونک آق آذغریق ، اوزلقین
آدامی مصادمه ده سونکوايله دلدی . او هجومده بایرقونک بیاض آغیرینی اویلغنی [باجاغنی].

سیدو^(۳) ، اورتی ، قیرقز قغنین اقرلریمز ؛ ایلین آلمیز . اۋل یلقه تورکش
قبره رق ، اوردی . قیرقز خانی اولدیردک ؛ اولکهنی آلدق . اوییل تورکشلم

[تپا آلتون پیشع] ۳۷ توغه آریش اۋلرک کچه ، یوریدیمز . تورکش بوذنغ اوده
قارشى آلتون اورمانه چیقهرق آریش نهرینی کچهرک ، یوریدک . تورکش ملتی اوزرینه

بسدیمز . تورکش قغن سۆسی بولچوده اۋتچه بوراچه^(۴) کلتی .
باصدق . تورکش خانى عسکری بولچو « نام موقع » ده آتش کبی ، بورا کبی کلدی .

سؤکشدمز . کول تیکن بشغو بوزآت بینپ تگدی . بشغو بوزآت بینپ تگدی
محاربه ایتدک . کول تیکن باشغو [نام] قیرآته بینوب هجوم ایتدی . باشغو [نام] قیر.....

بشغو بوزکه ۳۸ توتزتی^(۵) اکیسین اوزی آلتزدی^(۶) . آندە ینا کرپ ، تورگس قغن
منع ایتدی . اکیسینی کندیسی آلت [مغلوب] ایتدی . اورایه ینه کیروپ تورکس خانى

(۱) طومسک کتابنده بوراسی بیرقونک « آق آذغریق » یعنی بایرقونک بیاض آغیرینه صورتده اکیال اولمشدر .

(۲) یوقاریده کی « اوده » کله سنه شرو (شارو) علاوسيله متشکلدر . قارشلایدقده ، اثنای مصادمه ده .

(۳) « سیمق » قرمق : « صرب صندیفی » (۴) بوابکی کله ده کی (چه) آدات تدبیه (۵) « توتزمتی » [توتوزمتی]

آلیقویتى ومنع ایتدک دیمک ايسه ده اوستی اکیسک اولدیغندن مال آکلاشیله مایور (۶) « آت »

يېرىنە بېشېكە بىر [تۆمەن آغېن آلتى .] ۳۴ تەگدىكى ، تۈرك
مقابلەدە بىر راسنە ارن بىك آخە آلدى . ھوملىرىنى ، [اى] تۈرك

بىكەر ، قوپ بىلېرىز . اۋل سوۋ آندە يوقىشىدېمىز . آندە كىسەرە
بىكەرى ، ھې بىلېرىسكەز . او عسكرى اورادە يوق ايتەك . اوندن سوۋرە

يېرۇيۇقى اولغى ايرىكن يېنى بولدى . آنى ياپ . تۈركى يىراغون^(۱)
مەلەكەت ھاكىمى بويۇك ايرىكن دوشمان اولدى . اۋنى پرىشان ايدوب تۈركى ياراغون

كۈلتە بۇزدىمىز . اولغى ايرىكن آرقيا^(۲) ارن تېز بىردى . كۈل تىگەن
كۈلدە بوزدۇق . بىۈك ايرىكن آزاق آدملىر دىزۇپ كىتدى . كۈل تىگەن

[تەگدى] < آلتى اۋتۇز ۳۵ يېشېكە >^(۳) قېرقىز تېا سۆلدەمىز .
ھۇم ايتدى . يىكرىمى آلتى ياشىندە قېرقىزلەر قارشى عسكر سوق ايتەك .

سۆڭۈك بېتى قۇرغ سۆڭۈك ، كۈمەن پىشىغ تۇغە يۈرۈپ قېرقىز
سونكى باتەجق قدر قارى سۈكۈب كۈمەن اورمانە چىقار ، يۈرۈپ قېرقىز

بۇزۇغ اودە^(۴) بىسەمىز ؛ قۇغىن بىرلە سۇڭا^(۵) يېشىدە سۆڭىشەمىز . كۈل تىگەن
قۇمى اوزرىنە باصدق ؛ خانلىلە كرىدەكى اورماندە محاربە ايتەك . كۈل تىگەن

(۱) « تۈركى يىراغون » تەركىبى بىر كۈل آدى اولق اوزرە قبول ايدلىشدر . « يىراغون سىلاخە »
و « تۈركى » دىخى تۈرك لىظنەن مەشتىق بىرى اولەرق مەناى لغوىسەلە استعمال ايدلىش اولق اھتالىدە
واردىر . (۲) « قيا » و « قىنە » ادات تەصفىر (۳) تەگدى كەلەسى موسىيو رادولوفك و « آلتى اۋتۇز
يېشېكە » جەلەسى موسىيو تومسنىك كىتابىندە تەضمىن اولونوب اصل اېدەدە بوراسى سىلىكىدر . (۴) قارشى
اوزرىنە (۵) بىۈكەن سۈڭرا كرىدە بولغان

- یُرُقْلَغ اَلَكِن توتدی؛ یُرُقْلَغدی قغغه آنچه اولدی .
 مسلح الیه [سلاحبدست] طوتدی ؛ سلاحله [مسلحاً] خانه اولهجه ملاقی اولدی .
 اول سوٹ آندہ یُق قشبدِ من . بیر اوتزیشیکه چچه سونکی^۱ سوگشددِ من .
 اوعسکر اوراده محو ایتدک . یکر می بر باشنده چاچا سونکی [سنکون الله] محاربه ایتدک .
 اَکَلِکِی^۲) تدق سچورک بوز [آتغ بینپ تگدی . اول آت آندہ] ۳۳ اوتلی
 ابتدا تاداق ساجورک بوز آتته بینوب باصدی . او آت اوراده اولدی .
 اِکِنَتِی^۳) ایشبرا یتمز بوز آتغ بینپ تگدی . اول آت آندہ
 ایکنجی [دفعه، ثانیاً] اشبارا یامتار [نام] بوز آتته بینوب باصدی . او آت اوراده
 اوتلی^۴ . اوچنچ یگنسیل بگک کدَمَلِک^۵ تورغ آت بینپ تگدی .
 اولدی . ثالثاً یگنسیل بگک کدَمَلِک [نام] طورى آتته بینوب باصدی .
 اول آت آندہ اوتلی . یُرُقِنْدَه یُلْمِسِنْدَه^۶ یوز آرتق قون^۷ اورتی؛
 اول آت اوراده اولدی . [هر] سلاح بارلامه سنده یوزدن زیاده اسیر اوردی؛
-
- (۱) موسیو طومسن بو اسمی « سگونکه » صورتندہ و منقول الیه اولهرق یازبور .
 بویلهجه سوگشمک فعلیله ربطی دهها مناسب دوشیور . (۲) بولفت ادات تفضیل اولان « اک » ایله
 ایلک وابتدا دیمک اولان « ایلکی » دن مرکبدر . (۳) (تئى) ثانیاً دیمکدر . ایکندی بوندن .
 (۴) اسکی تورکدر حربده پیندکلى آتلى و بونلرک نه اولدیغى کال اهمیتله ذکر ایتک عادتلری
 ایدی . (۵) بولغى آتک اسمی اولق اوزره علم اعتبار ایتشلر . اخرنده کی « لک » اداتنه باقیلیرسه
 آتک صفی اولوب چوقاللی کبی بر معناسی اولسه کرکدر . « کدَمَلِک » کیملی ، مابس دیمکدر .
 (۶) بوابکی لغتک معنی و صورت استعمالی حقنده مختلف تأویلر بیان اولنش ، بزه قالیرسه « یالیه »
 و « ییلمه » پارلاق معناسنه اولوب هر سلاح استعمالندہ دیمک اولور . (۷) بولفت حقنده دهه مختلف
 صورت قبول اولنوب ، هیچ بری موافق اولمیدیفندن « قول » یرینه غلط اولقی احتمالی واردر .
 هر حالده بوقدرده قراکفتجه در .

اینم کۆل تیگین [ی شینده قلاتی]. ۳۱. اوینی (۱) تگ اۆگم قتون.
کوچک برادریم کۆل تیگین یدی یاشنده قالدی. اومای [نام معبوده] کی اولان آنهم خاتون

قوتگه، اینم کۆل تیگین ارات بولدی آلتی یکریمی
طالغنه، کوچک برادریم کۆل تیگین اردو [اراک نامی] بولدی. اوون آلتی

یشیکه آچیم قغن ایلین، تورۆسین آنچه قزغندی. آلتی چوب (۳).
یاشنده عموجه خان دولتی، قوانینی، اوقدر تنظیمه چالیشدی. آلتی چوب [و]

سوغدق (۴) تپا سۆلدیمز: بوزدیمز. تېغچ اؤتوتوق (۵)
صغده قارشى عسکر سوقايتدك؛ بوزدوق. چینی اؤتوتوق [قومی]

بیش تـ [ۆمن سۆ کلتی؛ ایدق بیشده سۆکشدمز (۶)]. ۳۲ کۆل
اللی بیک عسکر [اوله رق] کلدی؛ مقدس اورمانده محاربه ایتدک. کۆل

تیگین یدغن (۷) اولیلو (۸) تگدی. اؤتوتوق یورچین (۹)
تیگین یابان اوله رق هجوم ایدوب باصدی. اؤتوتوق قوماندانی

(۱) اسکی تورکلرک معبوده لرندن «ما» در، اومود (امید) بوندندر. (۲) «ارات» ترکیبی
بوکون چقایجده اوردو. مناسیله قوللا بیلور. (۳) معنای لغویسی ظاهر اولان بو ترکیب بر قومک
آدی در. (۴) بخارا و سمرقند جهننده کی سفد خطه سی اهاالیسی. (۵) چین اقوامندن بری. (۶) بورلری
موجود نسخهلرده مختلف صورتده و اصل طاشنده اکسیکلکی اولوب بوصورتله اکلی استخراجنی
تسهیل ایدیور. (۷) «اولیق» هولامق، فیلامق و هجوم ایتک. (۸) «تکمک» واصل اولق
یتشمک و دشمنی باصق (۹) «یورج» یوریدن و سوق ایدن یعنی قائد و قوماندان آخرنده کی (ین)،
مفعولیت ادا تیدر.

تپا اولغ سو^(۱) اكي يكر^(۲) مى سۆلد^(۳) مىز... سۆكش^(۴) مىز [قارشى بيوك اوردو [ايله] اون ايكي [دفعه] عسكر سوق ايتدك ... محاربه ايتدك .

۲۹ كيسره ، تىكرى يرقزو^(۳) ، قوتىم بر^(۴) اوجن ، اولوگم^(۵) بر اوجون ، صوكره ، تىكرى يارلغادىنى ، طالع اولدىنى ايجون ، قستىم اولدىنى ايجون ،

اولتجى ئودىغ تيرگر^(۶) ايتكم ، ايلك بوذىغ تونلغ ، چىنى اولهك اولان ملتى يكيكن [بتكرار] اصلاح ايتدك ؛ چىلاق ملتى ائوابلى ، قىتىر

بۇدنىغ نى قىلتم ، آز بوذىغ اوكش قىتم اغز^(۷) . ايلگده^(۸) [غلقدە] ملتى زنىكن ايتدك . آز قومى چوق ايتدك . مطيع اهالى يە خانلغمدە [خانلق داخلندە]

يىك قىلتم . تورت بولك^(۹) [بوذىغ قوپ بىز قىلتم . يىغىلىرى قىلتم . قوپ پىك اعلا ايتدك . دورت جەتدەكى ملتىرى ھې صلحورور ايتدك . دىئالىز [بر] خانم . ھې

مىشكا كورتى ؛ ايشك ، كوچك بىرور . بونچە توروگك قىزغىپ ، بىك مطيع اولدىلر ؛ سى [و] قوتلر [يىك ثمرە - نى] وىرىورلر . بو قدر قانولر [وضعنە] چالیشوب ،

اينم كول تىگىن اوزىنچە كر^(۱۰)كك بولتى . آقشك قىل اوجىد قىدە ، كوچك برادرىم كول تىگىن صرەسى كلنجە ؛ متوفى اولدى . پدىرم خان وفات ايتدكده ، (۱) بو « اولغ سو » زىرىدەكى « سولدىز » فعلنىك مفعولى در ، اون ايكي دفعه بونوك اردو سوق ايتدك دىتكدر . (۲) بورادەكى سىلىك محاربەلر ك عددندن عبارت اولمالى . (۳) بولتلك آخرندەكى [زو] دىكر لىمچەلردەكى (يو) مقابلى در ، يارلىغادىنى دىتكدر . ايكىنچى آبدەنك بوكا موافق يوزندە « يرقدق » صورندە محرر اولدىغىنە باقىلىرسە ، بونوجىدەكى حقمن تسليم اولنور . (۴) اولك دن نصيب ، بىرە دىتكدر ، اولشمك بوندن . (۵) بولتلك جانلى دىخى دىتك اولان « تىرىك » ويا طوبلامق دىتك اولان « تىرىك » ابلە مناسبتى وارمىدر ؟ (۶) مطيع وصادق . (۷) ايل مملكت و « ايلك » مملكتلى يعنى اهالى (۸) خانلغ زمانندە ويا خانلغ دائرەسى داخلندە . (۹) كىندىچە يعنى صرەسى ، نوبتى و اجلى كلنجە ، « كر » دن كلىر .

تيكىن بىرلە سۆزلىشىدىمىز اقكىمىز ، اپچىمىز قۇز[غىمىش]
تيكىن ايله سۆزلىشىدك [مقاوله ايتدك] بابامىزك ، عموجه مىزك چالشمىش اولدقلىرى.

بودۇن آتى كۆسى 'يۇق بۇلۇن ۲۷' تىين ، تۈرك بودۇن اۇچۇن تۇن^(۱)
ملىك آدى ، شەرتى محو اولمىسون . ديه ، تۈرك ملىتى ايجون كىجە

اوذىمىد^(۲) كۆتۈز اۇلۇمىد^(۳) [م] . اىم كۆل تىكىن بىرلە ، اكى شىد
اويومىد ، كوندوز اوتورمىد . كۆچك برادرم كۆل تىكىن ايله ، ايكى شاد [وزير]

بىرلە اقلو ، يىتۈ^(۴) قۇغىمىد . آنچە قۇغىپ بىلىكى بۇدۇنغ
ايله برابر اولەجك ، محو اولەجق درجەدە چالشمىد . اوقدر چالشبۇ بىللى معروف (ملىتى).

اۋت سوب^(۵) قىلمىد . مەن [يىرسىيو]^(۶) ۲۸ بۇرۇش
آتش صو [غىرمتىزج] ايتىمىد . بن ... ھىر طرفە [متعدد يىرلە] كىتىمىش [طاغلىمىش]

بودۇن اقلو يىتۈ ، يىزىغىن ، يىلىكىن يىنا كلىتى . بۇدۇنغ ايلگىد يىين تىين ،
ملىتى اولوم بىتىكىن حالندە ، يايان چىيلاق يىنە كلىدى . ملىتى اصلاھ ايدەيم ديه ،

يىپىرغىرو اۋغىز بودۇن تپا ، ايلگىرۋ قىتى تپى بۇدون تپا ، بىرگىرۋ تپىغىچ
كريدە اوغوز ملىتنە قارشى ، ايلرىدە خطاى ، تاتابى ملىتلىرىنە قارشى ، بريدە چىنە

(۱) بزم «دون» بۇندىر ؛ «تون وكون» تەبىرىندەدە كورىنيور . ۲) اۇدۇمىق ،
اويومىق . ۳) «اولورمىق» اوتورمىق ، مجازاً استراحت ايتك ۴) «يىتمك» غائب اولمىق .
و «يىتورمىك» غائب ايتك ، بورادە تلف اولمىق . ۵) كىشە صو ، عدم امتىراج و تفرقەدن .
كىنايەدر . ۶) «سىيو» لفظى «سىمىق» [صايتىق] فەلەندىن «يىرسىيو» متعدد يىرلە يەنى ھىر
طرفە .

سۆڭكۈك تېچە^(۱)؛ بېكلىك اورى اوغلىك قول بۆلدى ، سىلك ،
كىكلرك طاغ كې يىغلدى ؛ بك زاده ارکك اوغلك قول اولدى ، باكيزم .

قىز اوغلىك كۈك بۆلدى بىلمەك ، [يىلقىكېن اوچۇن ، آچم قۇن اوچە
قىز اولادك خلائق اولدى . جىهالتكۇن دولايى جىبانتكۇن دولايى ، عىم خان جىنتە

بىردى . ۲۵] بىلىق قىرغىز قۇغىغ بىلىق تىككىم . تۈرك بۇزىغ ، آتى كۆيى^(۲)
كىتىدى . رياست ايتىمكە قىرغىز خانى ماتىجى نصب ايتىم . تۈرك قومى ، آدى شىرتى .

ئۇ بولمىز تىن اقسىم قۇغىغ ارگىم قۇغىغ كۆترمىش^(۳) تىكرى ، ايل
محو اولمىسون دىە بابام خانى ، آنەم خاتونى ترفىع ايتىش اولان خدا دولت

بىركىمە تىكرى ، تۈرك بۇزى آتى ، كۆيى ئۇ [لوز تىن اوزمىز^(۴) اول
وېرن خدا ، تۈرك قومنىك آدى ، شىرتى محو اولمىسون دىە كىندىمىزى او

تىكرى] ۲۶ قۇن اولزىدى ارىچ ، نك^(۵) يىلىغ^(۶) بۇزىقە اولرۇمىم ؛ اىچرە
خدا خان نصب ايتىدى ، ايتىدى ، اصلا بارلاق ملتە خان اولدىم ؛ داخلا

آشپىز ، ئشەرە تۇنپىز^(۷) يىز^(۸) يىلق بۇزىدە اوزە اولرۇتم . اىنم كۈل
آچ ، خارجا جىيلاق ، كۈتى ، قورقاق [بر] ملتىك اوزرىنە خان اولدىم . كوچك قارداشم كۈل

(۱) اصل معناسى بىلىكىمىز كې ياتىدى يعنى يىرە دوشوب قالىدى ويىغلدى . (۲) اصل معناسى
سس ، بۇندىن سىت و شىرت . (۳) « كۆترمىك كوتارماك » يوكىلىمىك ، ترفىع ايتىمك .
(۴) بورادە هر نه قدر علامتى يوقىدە مفعول بە . (۵) بولتىك اصل معناسى شى دانسە
اولوب هېچ بر شى ، هېچ ، اصلا معنالىرىدە جملە منفىدە مفعولدىر . مكرر « نك نك » دخى هر نه
دىمكىد . (۶) يىلقى ، پارلاق . يىلدىز ، يىلدىرم ، يىلدىرىق بۇندىر . « يىلىغ » دە صفتىدە
(۷) « تون » اثواب تادبا شلوار دوناتقى ، بۇندىر . (۸) « يىز » [يىز] ياووز كۈتى

كَمْ آرْتِي^(۱)؟ اود-پېسې^(۲) تورك نودن آرْتَرِ ۲۳ اوكون^(۳) كُورگون
كیم بوزدی؟ حاكمی [غالې]؟^(۴) تورك قومنك ایدیکز . . . عاقلانه مجربانه

اوچون، ایگدِمش بیلگه قُغْنِکِن آرْمِش ، برْمِش .
سببیه [سزی] اصلاح ایتش اولان عالم خانگزر بولنمش [کلش] ، کیتمش .

اذگو اَلِكْ كَندؤ یُکْلدغ، یُلق کِگُورْتِكْ^(۴) 'یرْقلغ'^(۵) قُدن کَلْب
ای اولگه که کندى خطائی کوتیلگکی کیدردک . مسلح [آدمار] نره دن کلوب

ییه اَلْتدی ؟ سَوْکِگَلْگْ^(۶) قُدن کَلْبَن ، سوره اَلْتدی؟
[سزی] داغیده رق کوتوردی؟ سونکولیلری نره دن کلوب ، (سزی) سوره رک کوتوردی؟

ایْدُق اوتسکن پلش [بودن]^(۷) ! برْدغ^(۸) ایلدرؤ [۲۴ برْدغ قورپغرو
(ای) مقدس اوتسکن اورمانک قومی ! کتدیگزر ایلری کتدیگزر کری .

برْغمه برْدغ . برْدق ییرده اذگوک^(۹) اول آرْنج ، قُنْکْ سوبچه یوگرتی^(۱۰)
«وارانلرگزر واردی . واردیگزر یرده ای اولدیغندن ، قانک صوکی آقدی .

(۱) « آرتیق » [آرتیق] بوزمق ، وخراب ، برباد ایتک . ۲) ویا « اوتجی » اوجاق صاحی ،
حاکم (۳) تومسن بونی [نادم اول] مناسیله امر اعتبار ایدیورسه ده « اوک » عقل و (ون) ایله
دیمک اولدیغندن بویه ترجمه ایتدک . ۴) یعنی کوزل مملکتلری کندی خطالرگزر
و کونولکلرگزرله برباد ایتدیگزر . ۵) « یراق » سلاح . « یرقلغ » مسلح . ۶) کمیک دیمک
اولان « سوگک » ایله « لگک » ادات نسبتدن مرکب سونکولی دیمکدر . ۷) توركرك منشأ اصایی
« اوتسکن » اورمانی اولغله بوتعبیردن مقصد تورك قومیدر . ۸) بوصیغه لرده کی « غ » ادات خطا بدر .
۹) صوگره کی مفعولیت علامتی اولان ک ، بوراده پکده یرنده دکلدر . بونک ایچون بلکه « اذگو اوگک »
اوقونمسی ایجاب ایدرکه « اوگک » هم ودخی دیمکدر . ۱۰) « یوگرمک » اصلاً یورتمک در ،
بوراده آفتی مقامنده در .

۲۱) ئا بىر تىز ^(۱)، السكرو قدير قن يېشىغ آشه، بۇدنىغ آچىھ ^(۲)
 يىنە [حىرەتلىرى] وىردىك. ايلرى قادىرقان اورماننى آشەرق قومى اويلەجە [اورالردە]

قۇندور تىز، آچىھ ايدىمىز. قورغرو كىكۈ تىزىمىنە ^(۳) تىكى تۈرك
 اسكان ايتىدىرك. اويلەجە تىزىم ايلدىك. گرىدە كىنىش تارمانە دىك تۈرك

بۇدنىغ آچىھ قۇندور تىز، آچىھ ايدىمىز. اۋل اۋدىكە قول قوللىغ بۇ.
 قومى اويلەجە قوندىردىق، اويلەجە تىزىم ايلدىك. او زماندە كۈلە قول صاحى او.

بىش ارقى؛ كۈك [كۈكلىك] بۇلىش ارقى [۲۲ آچىھ قۇغىش ايتىش ^(۴)
 بىش ايدى؛ جارىيە جارىيە صاحىسى اولىش ايدى. اويلەجە اكتىساب اولۇغىش، تىزىم ايدىش

اىلار، تۈرۈمىز ارقى. تۈرك، اۋغىز بىكارى، بۇدۇن! اشدىك: اۋزە
 اولىكەمىز، قۋانىمىز ايدى. [اى] تۈرك، اۋغوز بىكارى ملىك! دىكەيك: يوقارىدىن

تىككىرى بىسىمىز، آسەرە يىر تىلنىمىز ^(۵) تۈرك بۇدۇن! اىلەكىن، تۈرۈش
 كۈك باتىمىجە آشاغىدىن يىچۈكەنجە [اى] تۈرك ملىك! اولىكەكى، قانۇنكى

(۱) بورادە « بىر تىز » يەنى وىردىك فەلىك مەفەلى مەككۈر دىكەلىسەدە، حىرەتلىرىنى واستىلاللىرىنى
 وىردىك دىلىك ايسەنىلىكى آكلاشايلىور. (۲) اويلەجە وياخۇد اوراجە اورالردە دىيە تىزە اولنەبىلىر.
 (۳) « كىكۈ » كىكىش وواسە دىكە اولوب « تىزىم » [تارمان] دىخى براۋودە ويا بىلك اسىمى اولەرق
 علم ايسەدە (واسە تارمان) دىيە بۋاسە مەككە ياد اولۇندىغى آكلاشايلىور. (۴) بۋسۈرتدە اولان
 اسم مەفەلى بۇدە ماضىيە عائد اولەرق مەلۇم سۈرتىدە قوللانبايلىورسەدە، وقىتە مەلۇم اولەرق
 قزانىش و ايدىش مەناسىلە دىخى قوللاندىقلىرى آكلاشايلىور. (۵) « بىسىمىز » و « تىلنىمىز » فەللىرى
 بىسەق « باسقىق » و تىلنىك « دىلىك » دىندىرلىر.

اۆلتى ^(۱) ؛ بويۇرقى، بىكلىرى يەنە ئالتى ؛ اوئۇق بۇدۇن امىكك كورتى ^(۲) اچۇمنز
تلف اولدى ؛ ضابطانى، بىكلىرى ھې اولدى ؛ سوڭىلى تېغىنى زىچىت چىكىدى. اجدادىك منز

آپامىز توتىش يېرسوب ^(۳) ايدىمىز بۇمىزون تىين آرزۇدىنىغ
ضبط ايتىش اولدىقلىرى (ممالك) صاحبىمىز اولمىسون دىيە آرز اولان قومىنى تنظيم

ايتىپ 'ير' [تەڭرى] ۲۰ بۇس بىك ارقتى. قۇغنى آت بۇندە بىز بىرىمىز،
ايدوب يولنە قويدى. بارس [نامزات] بىگك ايدى. كەندىسەنە خان آدىنى بورادە بىز وىردىك،

آلتى آلم < سىيگىلم > قونچىيۇغ ^(۴) بىرىمىز. اوزى يىككىتى، قۇغنى ^(۵) اۆلتى،
؟ كوچك ھىمىشەرىمى زوجه وىردىك. كەندىسى خطا ايتدى خانى اولدى.

بۇدۇنى كۆك، قۇل بولتى. كۆككەن ^(۶) يېر سوب ايدىمىز قالمىزون تىين
قومى جارىيە، قول اولدى. كۆككەن مەلىكىتى [بىرى صويى] صاحبىمىز قالمىسون دىيە،

آزقېر قىز بۇدىنغ يىزىپ ، كەلتىمىز ، سۆلدىمىز .
قىللىق المقدار اولان تىر قىز قومىنى تنظيم ايدوب ، كادىك ، عىسكىر سوق ايتىدك .

(۱) بورادە اولدى ويا تلف اولدى مەناسىدەر . (۲) «امىكك» بورادە سىمى دىكل زىچىت
دىمىكىدەر . كورمىك چىكىك (۳) «يىرسو» ارض ومايىنى مەلىكىتى . (۴) بولغىت طاشدە بوزۇقەدەر
موسىيو رادلوف «آلتى آلم» صورتىدە قرائت ايدەرك بعضى تاۋىلاتدە بولۇنمىش ايسەدە موسيو
تومسنىك «سىيگىلم» صورتىدە قرائتى دىھا مەقۇل كورىايور «سىنىكىل» الدىن تۈركىيەدە كوچك
ھىمىشەرى دىمىكىدەر . (۵) زوجه . (۶) ضمىر آلتىدەكى «بودن» . واولىك دە ضمىرى بۇكا راجەمىز ،
(۷) ھەرقەدەر طاشدە «كوك : من» صورتىدە ايكى كەلەكى يازىش ايسەدە ، تۈركار كەلەك مەنىسى
اصلىسى اولان اورمانلى بىر طاغ و مەلىكىتى اسمى اولدىنى مەلۇمدەر . مەناسى الله تەبەسى .

ايلدىرۇيىشل اۆكۈز ، شىندوڭ يۇرتىدىكى سۆلدىمىز ؛ قورۇغىمىز ؛
ايلرىدە يىشىل ايرماغە شاندوڭ اوواسىدەك عىسكەرسوق ايتىدۇ . گىرىدە تىمور

قېغىقتىكى سۆلدىمىز ؛ كۆكۈن ، آشە ، قېرىقزىر يىرتىكتىكى
قېرىدەك عىسكەرسوق ايتىدۇ ؛ كۆكۈن [تاغى] آشەرق قېرىقزىر مەلىكتەدە

سۆلدىمىز [۱۸ قىمى بېش اوتۇز ^(۱) سۆلدىمىز ؛ اۆچ يىرتىمى سۆكشىدىمىز ؛
عىسكەرسوق ايتىدۇ . جەمە يىرتىمى بېش دىغە عىسكەرسوق ايتىدۇ ؛ اون اۆچ [كىرە] خارابە ايتىدۇ .

ايللىك ايلسىرتىدىمىز ، قىغىقتىكى قىغىقتىكى تىدىمىز ؛ تىزلىك
اىخاب دولتى دولەتلىرى بىراقىق ، خانە تابىع اولانلىرى خانىزىر بىراقىق ؛ دىزىلەر [دىز]

سۆكۈرتىدىمىز ؛ بىشلىق ئىكۈندۈرتىمىز . تۈركىش قىمى تۈركىز ، [بودۇمىز
چۈكۈردىك ، باشلىلەر [باش] اگىردىك . تۈركىش خانى تۈركىزىدىن ، قومۇزدىن

ارتى . بىامىكىن [۱۹ اۆچۈن بىزكە ^(۲) يىكلىق ^(۳) اۆچۈن ، قىمى
ايدى . بىلمىدىكى [جىئالى] اچۇن ، بىز [قارشى] قىمىز ايتىدىكى اچۇن ، خانلىرى

(۱) اسكى تۈركىدە اءادەتتىن اول كىمىز مەلا [بىش اوتۇز] شىكلىدە قوللانغىنى حالىدە
اوتۇز بىش دىك يىرتىمى بىش . اوتۇز بىش « اوتۇز آرتۇق بىش » دىيەلەدە اولۇنۇر . (۲) مەمۇلىيەلە
يوقارىدە ساغىر [ك] ايلەككە كىمىش اىكەن بورادە چىتايچەدە اولدىنى كىي كىف عربى ايلە كورۇلۇپور .
دىمەككىكى ايكىسىدە جاز ۳ « كىلىق » يالگىز مەمۇلىيەلە كىيۇپ ، قىمىز وختىزلىق ايتىك مەمۇلىيەلەدە
قوللانغىلىرى .

تیزلەكك سۆكۈرەش ، بېشىغ يۆكەندۆ [رەش . آقەكەم قەن]
 دىزىلىرى [قوبەي] چۆكەرەش ، باشلىرى [سەرلىرى] اكىرەش ، بابام خان :

۱۶ تۆرۈك قۇغۇپ^(۱) اوچە^(۲) بىرەش . آقەكەم قۇغۇ بېشىلۇر
 قانۇنى اکتساب ایدوب وفات ایدەرك كىتمەش . بابام خان ریاست ایتەكە باز

قۇغۇغ بېلىل^(۳) تىكەش . اول تۆرۈدە اۆزە اچىم^(۴) قەن اولرۇتى .
 خانى ماتىجى نصب ایتەش . او قانۇن اوزرىنە عمم خان بويۇدى [جلوس ایتىدى].

اچىم قەن اولرۇن ، تۆرك بودۇغىچە^(۵) ایتىدى ،
 عمم خان بويۇنچە [جلوس ایدنچە] تۆرك قومنى ائىچە [۴] تەنظىم ایتىدى .

ايگىتى^(۶) خۇغۇغ بى قىلدى ، آزغ اقۇش قىلدى^(۷) اچىم قەن
 ایلرېلتىدى (releva) فقرايى زىكىن ایتىدى . آزی چوق ایتىدى . عمم خان

اولرۇتقە^(۸) اوزم تەردوش بۇدن اۆزە شەد ارتم . اچىم قەن بېرلە
 موقع اقتدارە كچەكە ، كندەم تەردوش قومى اوزرىنە شاد (والى) ایدم . عمم خان ایلە برابر
 (۱) « قۇغۇغ » فعلەك هم قۇغۇغ و اکتساب ایتەك هم چالیشق و سىمى ایتەك معناسە
 كەلدىكىنى سويلدى ایدك (۲) اوچق جىنە كىتمەك (۳) « بالبال » ويا « بولبول » اوقۇمى لازم كان
 بولت اسكى تۆرلەك جنازە آلاينە ریاست ایدن آدام . بوفت بويۇك برئىف ایدی و متوفانك
 اقرباسى طرفندەن مناسب برزاقە تودىغ اولونوردى . (۴) عموچە . (۵) « ائىچە » معناسە . (۶) اصلى
 « ایتەدى » در . « ایتەك » تەندىن سوگرا ترقى ایتەرمەك و بوزولدىن سوگرا ایلشەدروب
 اصلاح ایتەك . (۷) بوسطرك ائىچەكە عىبارە مەوافق اولان شەل جەتتە فضلە اولەرق
 [اقتەم قەن اوچەكە اوزم سەكن یشە قاتم] عىبارەسى بولتورەك پەرم خان اولەكە كندەم
 سەكن پاشندە قەلم دېكەد .

تولیس . تاردوش [بودنېغ آنده ایتش] . ۱۴ یېغوغ ، شېغ (۱)

تولیس ، تاردوش قوملرینی اوراده ترتیب ایتش ؛ [بوزله] یابغو ، شاد

آنده برمش . بریه شېغ بودن یعنی ارمش بریه (۲) بز (۳) قغن ، تقوز

اوراده ویرمش . بریده چین قومی دوشمان ایتش ؛ اوزاقده باز خانی ، دوقوز [قبیله]

اوغز بودون یعنی ارمش ؛ قیرقز ، قورپقن ، اوتز تتر ، قتی (۴) تاپی

اوغوز قومی دوشمان ایتش ، قیرقز قورپقان اوتوز [قبیله] تاتار، خطاء تاتابی

قوپ یعنی ارمش . اقسکیم قغن بونچه ... (۵) ۱۵ قیرق ارتقی یتی یولی (۶)

هپ دوشمان ایتش . بابام خان بوقدر قرق زانیدی (۷) دفعه [سفر]

سولاش ، یگریمی سؤکش (۷) شوئشمش . تکرری یولاقذق اوجون ،

عسکرسوق ایتش ، یگریمی محاربه ایتش تکرری یاردیم ایتدیکی ایچون .

ایللیکک الیرتمش ، قغنلېغ قغنلېتمش ، یېغوغ بزقیامش

اصحاب ملکی ملکسز براقش ، خانی اولانلری خانمز براقش ، دوشمانلری صلچپورایتش

(۱) « یغوغ » « یابغوغ » و « شد » شاد اسکی یوزکارده وزیر و قوماندان کبی ایکی بویوک مسند صاحبلی ایدی . او قوملره بویله بویوک مأمورلر نصب ایتش دیمک ایسته یور . (۲) « بیر » لفظی بعده دلالت ایدوب « بیراق » « ایراق » بوندندر . (۳) مملکت اسمی اولسه کرکدر . (۴) تاریخلرده خطا اسمیله مذکور قوم و مملکت (۵) بوراده کی محذوف اقوامه قارشی معناسی افاده ایدر بر جمله دن عبارت اولمی . (۶) سفر ، کره ، دفعه ، نوبت معاسنه اولان « یول » و قتیه بویله « ی » ایله قوللانیلمش . (۷) سونکی و حربه دیمک اولان « سولک » دن . « سونکوسی دېرتمون » « سونکیسی دوشمن » تعبیرلی بوندندر . شمال تورککری سوپوک دېرلر . سوکوسی بوندندر .

يۆكۈرۈكتۈرۈش ارىچ، آقسىم قىلغىنى يىقىرىمى ارىن تىشمىش^(۱) تىققە^{۱۲}
يوقارى كۈتۈرۈش اولىنچە بابام خان اۈن ىدى آدمى چىقارمىش، طاعە

يۈرۈر تىن كۈ اشىپ، باقىدى تىشمىش، تىغدىق ايتىش، يىراپ، تىش
كلىور دىە سىس [خىر] ايشدوب، شەردە كىلرچىقمىش، طاعدە كىلرايتىش، درىلوب، تىش

ار بولمىش تىكرى كۈچ بىر تىك اۈچۈن، آقسىم قىلغىنى سۈيى بۈرى تىك ارىش،
كىشى اولمىش، تىكرى قوت وىردىكى ايجۈن، بابام خان عىكرى قورت كى ايتىش،

يىغىسى قۈي تىك ارىش، ايلىكرۈ قورغرو^(۲) سۈلپ، تىرمىش، قۇزۇر [مىش].
دىمانى قۈيۈن كى ايتىش. ايلرى يە كرى يە عىسكر سۈق ايدوب طوپلامىش، قالدىرمىش.

قە[مى] ۱۳ يى يۈز ار بولاش، يى يۈز ار بولپ ايسىرمىش،
جىلەسى ىدى يۈز كىشى اولمىش، ىدى يۈز كىشى اولوب [خانلىرى] مىلكىزى براقش،

قىلغىنىمىش؛ ئۈدىنغ^(۳) كۈكەش، قولدامىش^(۴) بۈدىنغ تۈرك
مىلكلىرى خانىزى براقش، اقۈامى جارىە ايتىش [بىر] قول ايتىش [اسىر]؛ اقۈامى تۈرك

تۈرۈسۈن اچغىنىمىش^(۵) بۈدىنغ اچوم اپام تۈرۈرسىنچە يىتمىش، بۈشغورمىش؛
قانۈنلە خىرتە براقش؛ خلى اجدام قانۈنچە تىظىم ايتىش، تىپىچ ايتىش.

(۱) - يىشارى وخارج دىك اولان «تىش» و «تاش» دن مەمدى و لازم اولغۇ خىققى تىش (دىش)،
تېشۈك (دىشى)، تاشرا (دىشارى)، الخ بۈندىر. وچىقارمى (۲) «ايلىكرو» ايلە «تۈرغزو» دەكى
«كرو» و «غرو» ادانلىرى بىردى بىر ئىچىسىندەكى «ايل» لفظىك دە مەناسى مەلۇم اولوب، آنىچى
ايكنىچىسىندەكى «قور» يا «قوز» دىمكىدە. قورونىلان (۳) اسكى تۈركلەر اكتىيا جىع رىنە مەقرد
قوللانىرلەمىش. (۴) جارىە وىندە دىك اولان «كۈك» و «قول» دن. (۵) بىردەا كچن «اچغىنىمىش» قەلى
شاشىرتمىش و غائب ايتىك مەناسىلە قوللانىلىر. تۈرۈسۈن دەكى (ون) ايلە مەناسىنى افادە ايدىر اداندىر كە
ماقېلنە كۈرە (ن) و (ىن) صورتلىرىدە قوللانىلىر.

كۆچك بىرۈر مەن ؟ تىر ارەش آنچە تىپ ، تېغىچ قەغەئە ئىنى بولمىش . ۱۰- ئىنى
سىمى وقۇتمى وىرەيم ؟ دىر ايمىش . بويە دىوب ، چىن خاقاننە دوشمان اولمىش ، دوشمان

بۆلپ ، ايتنۇ ، يراتونو^(۱) اومۇدق . يىنا ايچكەش^(۲) ، بونچە ايشك كۆچك
اولوب تىنظيم ، تشكىل اولتۇ اومدىلر ، تىكرار كىرمىش (عودت ايتىش) بىرقدرايشى [و] كوجى

بەك كرو^(۳) ، سىقمتى^(۴) تۈرك بوذن اقلور يىن اورغىسراپىن^(۵) تىر ارەش ؛
وېردىلر ، كرى دوشونمىكسىزىن تۈرك قومى اولدىرەيم نىسانى قوروتەيم دىر ايمىش ؛

يوقدو^(۶) بىر پر ازمىش ، آوزە تۈرك تىگرىسى ، تۈرك ايدق^(۷) يىرى ، ۱۱-
محو ايتىمكە كىدر ايمىش يوقارىدە تۈرك سىماسى [معبودى] توركارك مقدس يىرى

سوې^(۸) آنچە ايتىش . تۈرك بوذن يوق بولمىز^(۹) تىن ، بوذن بولچون^(۱۰)
صوىي اويله ايتىش . تۈرك قومى يوق اولسون دىيە ملت اولسون

تىن ، آقېكم ايلترىس قەغىغ ، اقېكم^(۱۱) ايللىككە قۇتۇغ تىگرى تۇپسىندە تۇتۇپ ،
دىيە ، بابام ايلترىس خان آنەم ايللىككە خاتونى كۆك تېسەندە طوتۇپ ،

(۱) بوايىكى صىغە ايتىك وىراتىق دىن مىددىت افادە ايدىرلر . (۲) « ايچ » دىن كىرەك وداخل اولتىكە
وطنلىرىنە عودت ايتىدىلر دىمك كىيىد . (۳) يەنى مالا وىدنا خدمت ايدوب جزىيە كىدار اولدىلر .
(۴) دوشونىمك وغانلە ايتىك . (۵) بو وجهلە « سىرتىق » ايله ختام بولان فەلار تىخىر بيان ايدىلر .
(۶) اورغ « نىل وىزىت دىمك اولمىقلە نىللارنى كىيەيم دىمكىد . (۷) يوق لىفظ مەلۇمىندىن ئاخال اولوب
محو وىمحو ايچون دىمك كىيىد . (۸) مقدس ، مبارك . (۹) توركارك كۆككە ، يە ، صوىيە وسائىر غەنىيە الوەيت
وېرلىردى . (۱۰) (س) يىرە (ز) قوللانلىشىد . (۱۱) (س) يىرە (چ) قوللانلىشىد .
(۱۲) « اوک » والدە ، بزم « اوکىز » بوندندىر ، آناسىز دىمكىد .

تۆرك بىكار تۆرك آيتىنى^۱ تېغىچى بىكار تېغىچ آيتىن تۇتىن ، تېغىچ قۇغۇق^۸
تورك بىكار تورك آيتىن بىراقوب، چىنلى بىكار چىنجه آلتىن آلتىن ، چىن خانە

كۆرمىش^۲ آل كىل ایشك ، كۆچك بىرمىش^۳ ایل كۆز كۆن . تۇغۇسقۇدە
مطیع اولمش اللى ییل ایشى [و] قوتى ویرمش . ایلرودە كۆن دوغوسندە [شرقدە]

بۆكلى قۇغۇق تىكى سۆلیۋىرمىش ، قورغى و تىر قۇغۇق^۴ تىكى
قوتلى خانە [خاقان چىنە] دىك سوق عىسكر ایدیورمش ؛ كرىدە تىمور قىویە دىك

سۆلیۋىرمىش ؛ تېغىچ قۇغۇق ایلین ، تۇرۇسىن آلیرمىش^۵ تۆرك
عىسكر سوق ایدیورمش ؛ چىن خانە ملكى ، تورەسىنى ضبط ایتدیورمش . تورك

قۇرۇغ^۹ بُودن آنچە تىش : ایللك بُودن اَرتىم ، ایللم اَمتى قنى ؛ كىكە ایللك
عوام ناس قومى بویله دىمش : دولته نائل [بر] قوم ایدم ، دولتم شمدى زەدە ؛ كىمە دولت

قۇغۇق^۶ تیرارمش ؛ قۇغۇق بُودن اَرتىم ، قۇغۇق قنى ؟ نه قۇغۇق ایشك ،
قازاندىرىم ؛ دیر ایشى ؛ خانە نائل قوم ایدم ، خانم زەدە ، هانكى خانە [ثمره]

(۱) « آرمق » یعنی كۆندرمك فعلندن « ایدق » دىھ مخفف صیغه عطفيه ، كۆندروب یعنی براقوب
وترك ایدوب . (۲) « كۆرمك » مجازاً اطاعت وامنیة ایتك و تسایم اولونقى (۳) مالاً و بدنأ خدمت
ایدوب وركى ویرمش و قان دوکش . (۴) بودمیر قىر چىچون نهرى اوزرنده ويا بخارا واديسنده
اولسه كرك . (۵) « آلیبىرمك » مكرراً متمدى آلدیرەم یعنی تسایم ایدەم . (۶) عوام ناس واسافلك
سیاه و كیرلى اثواب كیدكلرندن و یالونلری كوشندن قرار دیغندن « قره » عوام و اسافل معناسیلهده
قوللانیلیر . « قغ » قوغ ، قو كى ، عوام ناس . (۷) مكرراً متمدى اولارق « قزاندىرىم » و یاخود
كىمە یعنی كىمك ایچون قزانەم .

آرنچ يىلق^(۱) قۇن اولر مش آرنچ، ئوئىرقى يە . . . كىمىز آرنچ،
ايمى قورقاق خانلر موقع اقتداره كچمىش بىناء عليه، ضابطلرى [ده] هب علمىز اولنجه،

يىلق آرمىش آرنچ،^(۲) بىكارى، بۇدنى تۆزىمىز^(۳) اوچۇز تېغىچ بۇدۇن تىلكىن^(۴)
قورقاق بولۇش اولنجه، بىكارى، قۇمى عدم استقامتلىرى ايچون چىنلى قۇمى اتفاقى امنيتلر ندىن

كۆرلىك^(۵) اوچۇن، آرمىچىمىز^(۶) اوچۇن، اينلى . . . كىكشور تىلكىن^(۷)
طولايى طلب ايتىدلىرى ايچون، بىوك برادر، كچوك برادر، مشاوره ايتىدلىرى

اوچۇن، بىگلى، بۇدلىغ^(۸) يوكشور تېقىن^(۹) اوچۇن، تۆرك بۇدۇن ايللىك^(۱۰)
ايچون، بىكى ده قۇمى ده منازعه ايتىدلىرى ايچون تۆرك قۇمى دولت حالته قۇدىنى

ايلين ايچىغىنو^(۱۱) ايدمىش،^(۱۲) قۇلدىق قۇغىن ييترو^(۱۳) ايدمىش . . . تېغىچ بۇدۇن^(۱۴)
ملكىنى فوت^(۱۵)؟ ايتىش . . . خانلغه ترفيع ايتىدىكى خانى غائب ايتىش ؟ چىنلى قۇمه

بىكلىك اورى^(۱۶) اوغلىن قول بولدى سىللىك قىز اوغان^(۱۷) كۆك بولدى ؛
بىكار ارىك اوغللىرى قول بولدى؛ پاكىزه قىز اولادلىرى جاريه اولدى ؛

(۱) قورقاق، آلاق، كوتو . (۲) توز سىلك يىنە اسم كى قوللانىمىشدر . (۳) « تب »
دوست وارقداش « بىلك » دوستاق، اتفاق . :) عى دىمىكدر، مجازاً كور كۆرىنە اولنان اعتاددر .
(۵) آرامتى دن بر صيفه مخصوصه در . طلب ايتىدلىرى ندىن طولايى دىمىكدر . (۶) « اينى » كوچىك
برادر ، « اچى » بويوك برادر . (۷) كىك مشورت ، شورى معناسنه كان كىككاش بونددر .
(ش) مشاركت ايچونددر . (۸) بوايى كىسه دهكى (لى) و (ليغ) اداتلىرى بزدكى ايرىلى اوفقلى
تعبيرىنك (لى) اداتلىرىنه معادلدر . (۹) بوك نزاع . بونده ده (ش) مشاركت ايچونددر . (۱۰) فوت
معناسيله قوللانىلان بولمىك اصل معناسى ايچاچنه بولمىك . (۱۱) بولمىك اناطولىده اليوم (ييترومىك)
ويايتىرمىك درلر . ۱۲ اوغل، على الاطلاق ارىك اولسون قىز اولسون، اولاد .

۴ كَرَكَكْ^(۱) بولاش. يوغىچى ، سىغىچى^(۲) اۆكره^(۳) كۆن تۇغۇشقا دە
متوفى اولمش . نالان ، كریان اوڭدە كۈن دوغۇسەنە [شرقە] طوعرى

بۆكلى^(۴) چۆلك^(۵) ال ، تېغىچ^(۶) تۆپۆت ، آپرا آپورم ، قېرقز ، اوچ قورپىقن
قوتلى چوللى خاق ، چىنلىلر ، تىمىلىلر ، آپارلر ، آبورىم ، قىرقز ، اوچ [قىبىلە] قورىقان

اوتۇر تۇر ، قىشى ، تېشى ، بونچە بوۋىن كىلپز ، سىغىتامىش ، يوغلامىش ، آنداغ
اوتوز [قىبىلە] تاتار خطا تاتابى بوقدر اقوام كلوب سىزلامىش ، آغلامىش اوقدر

كۆلك^(۸) قۇن ارىش . آندە كىسەرە اينىسى قۇن ۵ بولاش ارىچ . اوغلى آتى^(۹)
مشهور خان ايش . اوندىن سوكرە كوچك برادىرى خان اولمش ايدى . اوغلى [نك] آدى

قۇن بولاش ارىچ . آندە كىسەرە اينىسى آچىسىن تىك قىلمىدق^(۱۰)
اسمى خان اولمش ايدى . اوندىن سوكرە كوچك برادر بيوك برادىرى كى يارادىلدىنى

ارىچ ، اوغلى آقكىن^(۱۱) تىك قىلمىدق ارىچ ، بىلكىسىز قۇن اولرمىش
جهتله اوغلى باباسى كى يارادىلدىغىنە بناء ، علمىز خانلر موقع اقتدارە كچەش

(۱) كركك لزوم دىمك اولدوغىدىن اجىلىلە فوت اولمى . (۲) « يوغ » آغلامە و نالە و « سىغت »
سىزلامە و كرىە . بورادە اسم فاعللر آغلايەرق و سىزلايەرق مقامىدەدر . (۳) سوكرە اولدىنى
كې بودە « اوڭ » ايله [رە | ادات ظرفىتىدىن مەركىزدەر . (۴) بوك ، قوت . (۵) « چۆلك »
چوللى ، چول خلقى ، بدويلر . (۶) تاتىق مخدوم متبوع يعنى چىنلى چونكى توركار اولرە تابع
ايدى ياخود مەبودى ، الهى ، سائى يەنە چىنلىلر . (۷) كو ، سس دىمكىدەر ، بوندىن كۆلك ،
سىلى ، نامدار . (۸) اكلاشىلان اوغلى كوچك اولدىغىدىن اسماً خان اولمش . و ياخود « آتى »
يكن ويا تورون مەناسىنە كلوب ، اوغلى تورونى [يايكىنى] يعنى اولاد و احفادى دىمكىدەر . (۹) يعنى
خلف سىلفنىك اخلاقىلە متخلق اولمىوب كىتىدكە تىنى ايتىدكلىرى ايچون . (۱۰) آفاك پدر مەناسىنە
توالاينەمشدر ، آغا لفظىلە بر اساسىدىنر .

بودنغ^۱ قوپ آلمش ، قوپ بزمېلمش ؛ بېشلمغ^۲ يىگندرمش ، تيزلىك^۳ اقوامى ھې ضبط ايتىش ، ھې آسايىشده ايتىش ؛ باشى اولانلرى اكديرمش ، ديزى اولانلرى

سۆكۆرمش . ايلكرؤ قديرؤن پيشقە^۴ تىكى ، گيرؤ تىم قېغقە تىكى قوندۇرمش چوكديرمش . ايلرى قادىرقان اورماننه دك كرى دمير قپويه دك قوندۇرمش .

اىكىن آرد^۵ ايدى ، اوقسز^۵ اوكوش تورك آنچه اولور^۶ ارمش ؛ ايكيسى آرمىنده صاحب [امر] سلاحسز [رعيه] برچوق توركلر اويلهجه اوتورر ايمش .

بيلگه قغن ارمش ، آلپ قغن ارمش ؛ بۇيرقى يمه بيلگه ارمش ارنج^۷ آلپ عالم خان ايمش ، يكيىت خان ايمش ؛ ضابطانى ھې عالم ايمش ايمدى ، جسور

ارمىش ارنج ؛ بىكلىرى يمه ، بودنى يمه تۆز^۸ ارمش . آنى اۆچون ايلك آنچه ايمش ايمدى بىكلىرى ھې ، قومى بتون طوغرى ايمش ، اونك ايجون ممالكى اوقدر

توتىش رنج ، ايلك توتىپ تۆزۆك^۹ ايتىش . اۆزىنجه^{۱۰}

ضبط ايتىش ايمدى . ممالكى ضبط ايدوب فانون تنظيم ايتىش . صرە سينجه [كىندى سينجه]

(۱) «بودن» و «بوتون» قوم دىمكدىر . آخىرندهكى (غ) مفعوليت ادا تيدىر . (۲) «لغ» اادات نسبت غ اادات مفعوليتدۇر . (۳) بوايكى نوع «ك» حقتندەده اوستندەكى ايكي (غ) حقتندە سويلەدىكمىزى تىكرار ايدىر . (۴) اورمانلى طاغ . (۵) «ايدى» (صاحب) سز و «اوق» (سلاح و تشكيلات) سز يعنى يكي تشكل ايدىن حكومته التحاق والتجرايدىن صاحب سز و سلاح سز توركلر . (۶) (اولوروق) فعاىندىن ساكن اولمىق دىمكدىر . (۷) اولورمىق فعل اسنادىنك بر صيغە مخصوصەسى در اولنجه دىمكدىر . ايمدى و بنا برين مقامندە اادات كى قوللانيلير . ديوان الفات التركده «لعل» ديه ترجمه ايدىايور . (۸) دوز ، طوغرى ، مستقيم و عدل . (۹) توزلىكدىر نظام و قانون . (۱۰) كىندىنجه دىمكدىن مقصد صرەسى ، اجلى كلنجه دىمكدىر .

اورخون آبدەلرى

بىرىنچى آبدە

شرق جەھتى

۱- اۆزە كۆك^(۱) تىكرى آسرە^(۲) ئىغز يىقىلىندى قەدە^(۳)، اكين^(۴) آرە كىشى اوغلى
اوستەدە ماوى كۆك، آلتەدە ياغيز يىقىلىندى قەدە، ايكىسى آرەسندە كىشى اوغلى

قىلىمش؛ كىشى اوغلىنىدە اۆزە آچوم آپام^(۵) بومىن قۇغى، ايسىمى قۇغى اولرىمش^(۶)
قىلىمش؛ كىشى اوغلىنىك اوزرىندە اجدادىم بومىن خان، ايسىمى خان بىومىش .

۲- اولرىن تورك بۇدۇنك ايلىن، تورۇسىن^(۷) توتە بىيرىمش، ايتۇ^(۸) بىيرىش .
بىويوب تورك قومنىك ايلنى تورەسىن طوتى ويرىمش . تنظيم ايدى ويرىمش .

۳- تورت بۆلۈك^(۹) قوپ^(۱۰) ئىمى ارىمش^(۱۱) . سۆسۈلەين^(۱۲) تورت بۆلۈككە
دورت جەت ھې دشمن ايمىش . عسكر سوق ايدوب درت جەتەندەكى

(۱) اصل معناسى كۆك يەنى سەادە؛ صوكرە لفظە جلال كېي قوللانلىشىدۇ . - (۲) (آس) آت دىمىكىدۇر . آستار بۇنىدىر . آخىرىدەكى رە ظرفىت ادايتىدۇر . كىسەرە يە يىردىكىمىز «اسرە» آدى بۇنىدىر . (۳) آخىرىدەكى (ن) مفعوليت ادايتىدۇر . (۴) (آچو) ايله (آپا) اقلترىنىك اصل معنالىرى معلوم دىكىدۇر . چىنتايىچەدە (اچە) والدە و بىيوك ھەمىشە (و آبو) پدر دىمىكىدۇر ؛ بىلكە وقتىلە بويۇك اقربا دىنىك ايمىش . ھىحالەدە ايكىسى برابر بورادە اجدادىم معناسىدەدۇر . (۵) « اولرىمى » « اولوغ » دىن بىيۇمىك وموقع اقتىدارە كچمەك . (۶) « تورۇ » نظام و قانون و تأسيسات مدنىيە . غىرائىچە تورە و تورات ايله مناسىتى اولمى . (۷) « ايتۇك » تنظيم و ترتيب ايتۇك . (۸) بولوك، جەت . (۹) چىنتايىچە كوپ و بىزم ھې بۇنىدىر . (۱۰) فعل اسنادى ارمىك صوزىتىدە قوللانلىقىدۇر . (۱۱) « سو » عسكر دىر، سوباشى بۇنىدىر؛ بولمىك عسكر سوق ايتۇك .

تورکجه مزدن نه قدر فرقى وارايسه ، « اورخون آبدەلرى » لسانك ده « قوتادغوبىلىك »
لسانندن او قدر فرقى اولديغىنن ، دىلنك احوال قديمه سيله اصل و اساسى حقه ده معلومات
ايدىنك آرزوسنده بولونان ارباب تدقيق ايجون پك زياده اهميتى حاز اولدىنى آشكاردر .

نقل ایتمکه، مستشرقین حل و قرائتینه قویولوب، ابتدا قوپنهاغ دارالفنونی مدرسلرندن موسیو (تومسن) مجهول اولان حروفک مخزجلری و صورت قرائتینی کشفه موفق اولمش والقباسنی نشر ایتمشدر. برکزه قرائت ممکن اولدقدن صوکر ا روسیه تورقولوغلرندن متوفا موسیو (رادولوف) ترجمه لینه موفق اولمش، اصل متنی، صورت قرائتینی لاتین و روس حرفیه تصویرینی و آمانجه ترجمه لینی حاوی بر کتاب یازوب پترسبورغده نشر ایتمشدر. مشارالیه موسیو تومسن ایسه موسیو رادولوفک بعض تخمین و ترجمه لینی تصویب ایتیه رک، آریجه فرانسیزجه ترجمه سنی ولاتین حروفیه متنی و برچوق حواشی و تفصیلاتی حاوی اوله رق بر کتاب ترتیبیه فینلاندا جمعیته عالیه سنک مصر فیله (هلستینغفورس) ده طبع ایتدیرمشدر.

بو کتابلر واسطه سیله بوکون اورخون آبدهلری مدنیت عالمنک معلومی اولدی، اووقتی تورک خطیه تورک لسانی میدانه چیقدی. بو خط اویغور خطندن چوق دها اسکی و دها مکمل اولوب نه وقتدن بری تورکلر آراسنده قوللانلیغنه دائر صاعلام معلوماتی بوقسه ده، ایکنجی قرن هجریده یازلمش اولان بو طاشلرده کی عبارتیه کوز کون واملاسی معین اولدیغندن، چوق دها اسکی بر زمانده بری مستعمل و تورکلرک تا اووقتلدن بری اولدجه برادیاته مالک بولونمش اولدقلری آکلاشیلمور.

اوزمانلر تورکلرک اک قوتلی بولوندقلری بر زمان اولوب، بری شرقده و دیکری غربده اولق اوزره ایکی بویک تورک دولتی وار ایدی. بو آبدهلرده احوال و فتوحاتلری بیان اولونان دولت، شرق دولتی ایدی که الیوم موغولستان اسمیه معروف اولان ممالک واسعه ی و بتون چینک شمال غربی قسمنی جامع اولوب اکثریا چینیلرله محاربه و خاصمه ده بولونور؛ و چوق دفعه چین ایمپراطورلری کندیلرله صلح ایدوب، مصالحه یی دوام ایتدیرمک ایچون تورک خانلرینه قیمتی هدایا ارسالنه مجبور اولوردی. بو طاشلرک رکزی ده چین ایمپراطورلرینک تورک خانلرینه اولان جملهلری جمله سندندر.

بو طاشلرک حاوی اولدقلری عبارتیه اون ایکی عصر اول سویلنیلن تورکجه در، او وقت تورکلرک عرب و عجملرله هیچ بر مناسبتلری اولمدیغندن، بونده کی کله لرک جمله سی صرف و خالص تورکجه در. بو آثاردن اوچ یوز ییل صوکر، تورکلرک دین اسلامه دخوالرینی متعاقب یازماش اولان (قوتادغوبیلک) منظومه مشهوره سنک بوکونکی

افادۇ مرام

چىن آثارىيە اوغراشان اوروپا مستشرقىنى بو بويوك واسكى قومك شاين اعتنا واعتماد تارىخلارندە توركلرك بعض خانلىرى نامنە چىن ايمپراطورىنىڭ معاوتى وچىنلى صنعتكارانك معرفتيە ركز اولونمش برطاقم يازىلى طاشلردن بحث اولوندىغى كورمشلردى . بو طاشلرك نرەدە بولندقلرى مجهول اولوب اووقتدن برى ارباب تحقيقك مراقى جلب ايتىكدە ايكن ، نهايت بوصوك زمانلردە روسىيە و فينلاندىا جمعيات علميەسنك تحريات متبادىسى اوزرىنە بو « بىگدۇ طاشلر » مغواستاتانك منتهاي شىمال شرقىسەندە ، سىبىريادە [بايقال] كولنە منصب اولان « سىلنغە » ايرماغنىە تابع « اورخون » نهرى وادىسەندە . كشف اولونمش ؛ وبومناسبتلە (اورخون آبدەلىرى) دىيە شهرت بولمشلردر . بو آثار ايكي جسم دىكىلى طاشدن عبارتدر ، ايكىسىدە بيوچك برر قاعدەنك اوزرىنە مركوز بولنش ايكن ، ايكىسىدە يىقىلوب يردە دوشمش ؛ و برنجىسى بوتون قالمش ايسەدە ايكىنجىسى پارچەلەشدر . بولردن برنجىسنىڭ بويى ۳۳۲ سانتىمترە واكى آشاغىدە ۱۳۲ ، ويوقايدە ۱۲۲ سانتىمترە و قالمىغىدە آشاغىدە ۴۶ ، ويوقايدە ۴۴ سانتىمترەدر . ايكىنجىسى بوكا قىرىب جىسامتە ايسەدە قىرىق اولمى سببىلە اولچلمسى مۇمكىن اولەمامشدر . بو طاشلرك مردورت يوزى يازىلى اولدىغى كى ، كوشەلرىنىڭ يوقايدىن آشاغىيە كسە اولەسىلە بوكوشەلردە وجودە كلن دار صفحەلردە يازىنى حاويدر . الكچوق يازىلى اولان جەت ، شرق جەتتى در ، غرب جەتتەدە چىن خطىلە محرر بر صحىفە و يانندە ينە برقاچ سطر تورىكە يازى بولونىور . بويازىلرك برچوق يىلرى اوقونەمىيەجق درجەدە سىيلىك ومخذوف اولوب ، قىرىق اولان ايكىنجىسنىڭ سىلىك وبوزوق يىلرى زىيادە ايسەدە ، برچوق يىلرى برنجى آبدەدەكى عبارتەنك عىنى اولدىغندىن ، اوندىن اككىلى مۇمكىن اولەيىلەشدر .

بويازىلرك برطاقندە (كول تىكىن) ، برطاقندە سلفى و برادرى و برطاقندەدە خلفى ويكىنى اولان (يوللاغ تىكىن) آغزىندىن سويلەنىورسەدە ، جەلەسنى ترتيب و تحرير ايلە حك ايتدىرن اوچىنجىسى اولدىغى آكلاشلىيور .

هر حالده بويازىلرك فوطوغرافلەر سىملىرى ، استامپا اصولى ايلە قالبلرىنى آلوب ، اوروپايە

ایکسجی قسم

یعنی بايقال کولہ تابع اور مہود نہری وادہ بندہ، اورہ اورج عصر اول
رکز ابدلہ ایکی دیکھلی طاشک ہاری اولہ یعنی بازید

آوروپا شاہیر مستشرقیندن توہسن ورا دلوفک کشف ، حل و ترجمہ لہندن
انتخاب و محاکمہ طریقہ اخذ ایدہ رک خطہ زلہ تحریر و لسانہ نقل
و جاشیہ لر علاوہ اولہ شدہ .

ایتمک ضروری دکلدی . کول - تکین حقیقه عاصی تورک عشایرینه قارشى اجرا اولونان محاربهده مقتول دوشمش ایسه بومهم وقعه چین مورخلرنجه اُلبته مخفی قالامازدی . ایکنجی کتابةده ایسه بو محاربه لر ، خان عمجه سنک وفاتندن سوکرا ظهور ایدن وقایعی نقل ایتدیکی صیراده تصویر اولونمشلردر . اوحالده احتمال بو محاربه لرك تاریخ وقوعى تورکر و خاندان سلطنتلری ایچون پک وخیم اولان اوحادثات زمانه تصادف ایدیور . اردو محاربه سندن سوکرا (آغو) اوکنده وقوعه کلمش برچیفته محاربه ذکر ایدیور ، بونده خان دوشمان اوغوزلری واونلرك متفقى اولان «طوقوز تاتار» عشیرتی مغلوب ایتمشدر . بو مظفریتدن سوکرا خانك اوغوزلر اوزرینه حاکمیتی قطعی اولارق تحکیم وتأمین ایدیشدر . کورمش اولدیغمز اوزره مه چوئنهك وفاتندن سوکرا غرب تورکلری بزم خاندانه تبعیتلرینی فك ایدهرک اعلان استقلال ایله مشلردی . اونلره قارشى اختیار اولونان سفده ۷۲۰ تاریخنده ، اغلب احتمال چین ایله اولان محارباتك ختامندن سوکرا کیریشلمشدر . دها اول ، اختلال زمانلری اثناسنده ، ایزکیل قومنه قارشى اختیار اولونمش یالکیز بر محاربه دها ذکر اولونمشدر . بوقومک اقامت ایتدیکی محللار تعیین ایديله مشدر . لاکن بو محاربه غرب اقوامنه قارشى اجرا اولونان محاربات ایله برابر ذکر اولوندیغندن بوقومکده بزم تورکلرک آنا وطنلری اولان غربده اقامت ایتدکاری قبول ایده بیلیرز . طومسن ایزکیل قومنی رشیدالدین طرفندن ذکر ایدیلن « ایشکل » نام اویغور قومنك عینی عد ایدیور . بو غرب محارباتی حقنده چین تاریخلری هیچ برشی سویله مه دیکندن بزم کتابة لر بو خصوصده یکانه منبعدن عبارت قالمش اولویور .

۷۲۰ تاریخنده خان (ظن اولدیغنه کوره برادری بولونمایارق) متحد (چیک) و قیرغیز قوملرینه قارشى اختیار سفر ایدهرک هر ایکیسنى کم (یه نیسه ی) نهرینك اوته سنده کائن (اورپن) اوکنده مغلوب ایتمشدر . (چیک) قومى چینلیرك (سی - کیه) دیدکلری تورک عشیرتی ویا پارکهره نظراً « بسمل » قومنك متفقى اولان (سیخ) عشیرتی اولوق احتمالی واردر .

مالاً آكلایورزكه بوزغون اوردونك انقاضی خانك اطرافنده قارما قاریشیق اولهرق طوبلانمش، خاندۀ بر درجهیه قدر انتظامی اعادیه موفق اولهرق بر چوق كشیلر هلاك اولمغه رمق قالمشكین بوسایهده سانكه جملهسی یکیدن حیات بولمشد. بو وخیم احوال یخندهخان دینی احکام تحریمیهسنه بیلۀ رعایت ایتمهیرك دوشمانی تونغا-تکین اسمنده برینك نامنه اجرا اولونان جنازه مراسمی ائناسنده باصوب مغلوب ایتشد. (تونغا-تکین طونغرا عشیرتک آلاغو لرندن ایدی. طونغرا عشیرتی طومسنه کورده، اورخون ایله طولا آره سنده اقامت ایدن و چینیلر طرفدن (طون-لون) تسمیه اولنان عشیرتدر) آلاغو کلهسنی بز طومسنه مخالف اولارق، تاتارجهنك آلاغوت (آلیا اوت، آلیا کیت) کلهسنك مرادفی عد ایدرز. بوکله رادلوفه کوره اصیلزاده، اراضی بکی، دره بکی معناسنده در.

بوناکهانی تعرض آكلاشیلان بویوك غنایم استخصالنه واردونك اساسلی بر صورتده تلخیص واحیاسنه سبب اولدی. اژکتیك آشایغیسنده، یاخود دیگر بر رایه کوره، اژکتی - قاداز اوکنده بر بشنجی مصادمه وقوعه ککش و بوراده خان ایله برادری احراز مظنیرت ایتشد. هرایکی برادریونك اوزربنه ماکی (ویا آمکی) استحکامنده قیشلادیلر. ایلك بهارده بوکوچه به قوم ایچون متصور اولان فلاکتلرک اک بویوكی - قایچی طوك - وقوعه کلدی. و بونك نتیجهسی اولارق داورلر آراسنه قیران دوشدی. خان آنجق یازین اردوسنك یاریسیایه ایلرلایه بیلمش، دیکرلری ایسه اغلب احتمال داغیلمشد. دوشمان بوفرصندن استفاده ایدرک خانك مستحکم قرارگاهی اولان (اوردو) اطرافنده تعرضه کچدیلر. خان تام زماننده، برادرینك، قومانداسی آئنده، بوتضیق ایدیلن موقعك امدادینه برمفرزه کوندردی. کول تکینك شجاعتی سایهسنده دوشمانك تعرضی عقیم بر ایلدی. و خاندان سلطنتك قادیزلری موجب شین و عار براسارتدن خلاص بولدی. رادولوف ایله طومسن بووقعه یی ۷۳۰ و ۷۴۱ تارخیلرندن وقوعه ککش اولارق کوستریورلر.

و کول - تکینك «اوردو» محاربهسنده تلف اولدیغنی قبول ایدیورلر. مع مافیه نه چین منابعدن نهده بزم کتابهلردن بونی استدلال ایتك ممکن کورونمهیور. فی الواقع کول - تکین نامنه اولان کتابهده همان اردو محاربهسنده تصویرندن صوکر «برادرم کول - تکین اولدی» دینیلیور، لاکن بونده بز بو محاربهده مقتول دوشدیکنه ایما ایدهجک هیچ بر اشارت کورمه یورز. هرایکی کتابه دهوفیاتك نقلی ائناسنده تاریخی صیرایه هر زمان تمامیه رعایت اولونمش دیکلر. کول تکین نامنه اولان کتابه، پك اعلا، قهرمانك اک پارلاق نمونه شجاعتیله ختام بولا بیلردی، یوقسه کتابهك نهایتنده مطابقا صوك محاربهسنی نقل

ایچون احتمال مانچوری محاربه‌لری ائناسنده بولانقی اولمشدر . بزم کتابهلر بو قبیل محاربه‌لرک ۷۲۲ ، ۷۲۳ و ۷۳۴ تاریخلرنده وقوعه کلدیکنندن بحث ایدیورلر . بو صوک تاریخده خان مانچوریده کوک - سنکون قومانداسی آئتمده کی (۴۰.۰۰۰) موجودلی بر اردوینی مغلوب ایتدی ؛ بو قوماندانک هیکلی خانک ، (باباسندن اول وفات ایدن) بویوک اوغلونک مزارینه بال بال اولارق دیکیلدی . اسم چینهجه اولقله برابر بو شخصک برقیتهی پرنسی اولسی اغلب احتمالدر . چین منابعی قیتهی ملکتمده ، ۷۳۲ تاریخنده بویله بر محاربه‌نک وقوعنی نقل ایدیورلر .

چین ایله عقد ایدیلن مصالحه‌خانه کندی قومیله دائره مسالتمده بولونمق امکاتی ویرمشدر . دولتک اکسیلن سطوت و قدرتی یرینه گتیریلدی . چینه هجرت تشبثی تکرر ایتمدهی ؛ چین تاریخلرینه باقیله‌جق اولورسه اینانق لازم کلیرکه اختیار (طونیوقوق) ک متانت و درایتی ، خانک شفقت و عدالتی ، برادرینک مزایای عسکریه‌سی سایه‌سنده هر شی دوزملمشدی . آنجق بزم کتابهلردن اوکره نیورزکه خان بو ائزاده شالده کندی تبعه‌سنه قارشی بویوک سفرلر آچق مجبوریتنده قالمش ، بو محاربه‌لر سببیه کندییی و خاندانی اوچورومک کنارینه قدر سور و کلنمشدر . بر ییل ظرفنده بش دفعه محاربه ایدلمش ؛ بو محاربه‌لرک تصویردن اوتاریخنده موغولستانده مستحکم موقعلرک موجودیتی کی مهم بروتقه اوکره نیورز . داها برنجی محاربه‌طولا نهرینه یقین بر محله کائن طوغو شهری او کنده اجرا اولنمشدر اوندن صوکرا قوشلا غاقده اوغوزلره (طومسونه گوره ادیز عسکرینه) قارشی اختیار سفرايدلمش ، اوچنجی محاربه ایسه آندارغو جوارنده اجرا اولونمشدر . بو محاربه‌لرک اوچیده صورت عمومیه‌ده خانک و برادرینک لهنده مرور ایتمشدر . ایکنجی محاربه‌یه خانک اشتراک ایتدیکی آ کلاشیلور ، چونکه کتابه سنک مزارنده او سنه یالکز دورت محاربه‌نک وقوعی اخبار ایدیلکده در . « چوش » باشنده [یاچوش طاعنک تپه‌سنده ویا چوش نهرینک منبعنده] جریان ایدن دردنجی (خانه کوره اوچنجی) مصادمه ایسه داها آز موفقیتلی اولنمشدر . قولای آ کلاشیلر سببلردن دولای حکایه احوال بوراده پک مهم اولمش ، متزده مترجلر طرفندن مختلف صورتده ایضاح و تنویر ایدلمشدر مع مافیه شوراسی واضحاً آ کلاشیلورکه « تورک قومنک آیانی ضعیف اولدی ، یورولدی و اوندن صوکره کندییی یابلاق [قورقاق] اولدی » ، آنجق خانک و برادرینک عاقلانه تدبیرلری سایه‌سنده اوردو اوچورومدن قورتلردی . بز فقره‌نک تمامیه اوقونمایان یرلینی امکان دائره‌سنده تاویل و تنویر ایدمک

عینی تاریخلرده (طومسنه کوره ۷۱۷ ده) اوغوزلرک چینه فراری وقوعه کلدی .
خان بووقعهینی تخته جلوسیله برابر ذکر ایدیور، عینی سنه ظرفنده شمالده ، سه لغانه رینک
منصب جهتمده بر حرب سفری دها اجرا اولومشدر ؛ عاصی اوغوزلرک اولری بارقلری
تخریب ایدیشدر . بو حوالیده خانک اولغورلره تصادف ایتدیکی ظن اولونویورکه بو قوم
برآلته بر ریاستی آلتنده بولونویوردی . بوسفرک غنایمی مهم اولوق ایجاب ایدر، چونکه خان
تورک قومنک اولجه آج اولدیغنی فقط کندیسى اغتمام ایتدیکی داوار سورولری ایله اونى
مرفه بر حاله کتیردیکنی سویله یور .

۷۱۸ تاریخنده خانى تکرار چینه هجرت ایدن اوغوزلرله وایکی آلته برلک قوم ایله
حال حربده کوروپورز . بوندن صوگرا کتابلر (متنده آچیق کلکله واردر) او دورده
چینه تابع اولان تاتابی قومنه قارشى اختیار اولونان دیگر بر سفردن دها بحث ایدیورلر .
عینی زمانده خان جنوبه (اغلب احتمال جنوب غربی جهتنه) قارلوقلره قارشى ده (تودون
بامتار) نامنده بر قوماندان سوق ایتشدر . هان بونی متعاقب اوله رق خانک برچین اردوسیله
حربه کیریشدیکنی کوروپورز ؛ برنجی کون ۱۷۰۰۰ اون یدی بیک موجودلی اولان چین
سواریسى مغلوب ایدلش، ایکنجی کونده پیاده سى احا ایدلشدر . کوروندیکنه نظراً بو
حادثات چینلیرک تورکله قارشى عقد ایتدکلری اولجه کورولن هیئت اتفاقیه محارباتی
اولوق لازمکلیر . چینلیر بو اتفاقک وقوعى ۷۲۰ تاریخنده نقل ایدیورلر . وقارلوق قومی
یرینه بسمل قومنى ذکر ایدیورلر .

بو محاربهلردن صوگره تورک دولتنک قدرت وسطوتی مه چوئنهک زمان سلطنتنده
اولدیغنی کبی اعاده اولوندی . چین ایله ۷۲۱ تاریخنده مصالحه عقد ایدلدى ؛ چین خاقانى
خانه اولادم دیه خطاب ایتدی بر پرنسسک دست ازدواجنى ده کندیسنه وعد ایتدی ؛
فقط بو وعدى چین حکومتی مه کیلیهک و فاتنه قدر ایفا ایتمه مشدر . بالاخره تیبتلیر
خانه بر اتفاق تکلیفنده بولونمش خانده چین ایمراطورینی بوندن خبردار ایدمک بوصورتله
چین ایله اولان مناسبات دوستانه سى بر درجه دها صیق بر حاله گتیرمشدر ؛ گوجه به
قوملر ایچین فائده لی اولان چین تجارت وسائر مناسباتی یکیدن مظهر ترقی اولمشدر .
طومسنه کوره کتابلرک 611 × فقره سى بو احوالی ایما ایدیور ؛ خان بوراده قومنه
قازاندریغنی قیمتدار منافى نقل ایدیور . کول تکینک ودها صوگرا بالذات خانک دفن
مراسمنده چینلیرک اشتراک ایتمی ده پک معینداردر . بو مناسبات حسنه قیصه بر زمان

خان ملتنك رفاھنی تأمینہ موفق اولمشدر . خان كيجهلری اویقو اویومامش ، کوندورلری استراحت ایتمهش ؛ هر جهته وهر مملکته قارشی یکر می ایکی سفر حرب آحق مجبوریتنده قالمش ؛ بو سایه ده اولمك اوزره بولنان ملت دیرلمش ، اثوابسز قالان خلق کینمش قوشامش ، فقیر اولان ملت زنکین اولمش ؛ آزالان ملتنك مقداری چوغالمش ؛ وبوتون دوشمانلر زیر حاکمیتنه انقیاد ایتمش .

چین تاریخلری و بالذات کتابه لرده مشهود اولان جریان احوال بزه کوستریورکه خان هیچ اولمازسه ایلك زمانلرده خلقت رفاھندن زیاده کندی تاج و تختی تأمین وتقویه ایچون محاربه لر آحق مجبوریتنده قالمشدر . غربده تورکشلر کندیلرینه مخصوص بر خانك زیر اداره سنده اوله رق اعلان استقلال ایتمشلردی . شرقده دها بر قاچ سنه ایچون عقد مصالحه ایتمك امیدی مفقود ایدی . چینه کوچهن مفرزلر چوق کچمهدن تکرار خانلری نزدینه عودت ایستیلر . چینده قالان تورکر چین مأمورلرندن کوردکلری تضییقات اوزرینه بویوک چولك جنوبنده کی مملکیتی ترك ایله تکراراسکی وطنه دوندیلر . مع مافیه ۸۱۷ تاریخنده کتابه لردن ده استخراج ایتمکمز کی ، قومك بر قسمی ینه چینه هجرت تشبشه بولنشدر . شمالده اقامت ایدن اوغوزلر خانك اقتدارینه تابع اولمامش ، خازده اوزون زمانلر جنوبدن چینه ، شالندن ده کندی قومداشلرینه قارشی حال مدافعه ده بولونق مجبوریتنده قالمش ایدی . کتابه لر ۷۱۶ تاریخنده چینه قارشی اجرا اولنان بر سفری خبر ویریورکه بوکا کرک مه کیلین (بیلکه خان) کرک کول تنکین اشتراك ایتمشدر . چاچا - سنکون قومانداسی آلتنده کی ۸۰۰۰۰ موجودلی بر چین اردوسی تورکار طرفندن مغلوب ایدیشدر . چین تاریخلری بو محاربه یی ذکر ایتمیور ؛ واقعا بحث اولونان تورکاره قارشی ایکی میدان محاربه سی غائب ایتمشدر ، فقط بو محاربه لر چین منابعنده ۷۰۶ و ۷۰۷ تاریخلرنده وقوعه کلش کی کوستریلورلر . عینی سنه ظرفنده شمالده تورکی - یاراغون کولی جوارنده اولوغ ارکین قومانداسی آلتنده بولونان بر - بابیرقو قومی مغلوب ایدیشدر . کتابه لرده بو حربك عمجه زماننده می ویا یکن عهد سلطنتنده می اجرا ایدلیکی استخراج ایدیلهمه یور ؛ [۱] هر حالده بو حرب چینه قارشی اجرا اولونان محاربه دن مؤخر اولارق وقوعه کلشدر . بوراده اسمی کچن کولك هانکیسی اولدیغنی تعیین ایتمك ممکن دیکلر . کیزلك بوراده اسمی سبقت ایدن شخصك (اولوغ آرکینك) مه چوئنه نك قتاننده ذی مدخل اولوب اولمادیغنی ده معلومز دیکلر .

اولدینی قادار ایران و روم عالمزده دخی موغولستانک ، تورکستانک و شرقی آوروپانک کوچبه قوملری ایچون بویوک بر جاذبه تشکیل ایتمشلدرد. هونلر، آلتنجی عصر تورک لری و دهها صوکرلری موغوللر کیی خاندن شمدی قارشیسندنه ضعیف بر چین حکومتی کورسیدی سهولتله فقیر وطنی ترک ایدهرک چینک زنکین اووالرینه اینجه قرار ویریر ، او مملکتی وهیچ اولمازسه بر قسمی زیر حکمنه آیلردی. فقط حقیقت حال باشقاصورتده تجلی ایتمشدی . تانغ سلاله سنک نفوذ و اقتداری هنوز قیریامشدی ؛ یکی تورک دولتی وسعت عظیمه سنه رغماً اوندن اول تأسس ایتمش اولان ودها صوکر تأسس ایدن جسیم کوچبه اقوام دولترینه معادل بر قدرت و سطوت صاحبی دکیل ایدی . مع مافیه تورک قومی کندی حربی مزیتلری و وطنک رصانت طبعیه سی سایه سندنه یالیکز حریت واستقلالنی محافظه ایتمکله قالمایوب قومشو مدنی دولتلرک زیاننه اوله رق کسب ثروت دخی ایدیه بیلردی. لاکن یو مساعد شرائطدن آیریلوبده چین حدودینه یرله شمش اولسهیدی چین مدنیتک تأثیری وچین حکومتک نفوذی آلتنده قالمقدن قورتولمازدی . بیلکه خانک تورک قومک بوتون بونلری نه قدر حکیمانه ملاحظه ایتمیکنه چینلیر دخی شهادت ایدیور. مه کیلین (بیلکه خان) کندی مملکتنده بوداولاوتسه نامنه ایکی معبد انشا ایتمک آرزوسنده ایدی ؛ اختیار طونیقوق کندیسنه اثبات ایتمدی که بو ایکی مذهب قومک حربی دهاسنه خلل کتیره جک ویوندن اک مخاطره لی عواقب ظهور ایدیه بیله جک در : توك قومی چین اها لیسنک آنحق یوزده بری اولدینی حالده یالیکز حربی مزیتلری سایه سندنه اهمیت فائقه سنی قازانمش و محافظه ایدیه بیلش ایدی .

۴ججه چوجقملرینک طرفدارلری اولان محاربات واونلرک وفاتی خان طرفندن ذکر ایدیه یور؛ مع مافیه (بوزوق اولان × ۳۵ فقره سی ده بو کادلات ایدیه بیلیر .) خان کندیسنه تکرری طرفندن کوندریلن نظر بیله باقیور ؛ کتابه ده کندیسنه تکرری عنایتله تحته جلوس ایتمش تکرری کیی بیلکه تورک قاغانی نامنی ویریور . مقدما تکرری دولتلرک واهب حقیقیسی اولان تکرری ، کندی اوبینلرینی تورک قومک نام و شهرتی (آدی کوسی) محو اولسون دیسه یوکساتمش اولدینی کی شمدی ده عینی مقصدله کندیسنی ، اونلرک اوغلانی ، خاقانلغه انتخاب ایتمشدر . وقتیه اولدینی کیی شمدی ده دولتنک مع جودیتی دوچار تهدید اولیوردی . ملت کچیردیکی فلاکت ائناسنده آشمز تونسمز (یکمکمز ائوالسز) قالمش ایدی . چینه هجرت ایدنلرده جیلاق یالین آباق ویا یایا اولارق وطنلرینه کری دوندیلر . قار دشنک وایکی شادک معاونتیه

بو غزوہ لہ تورک ملتہ محتاج اولدقلری شیلری تأمین ایدہ بیلوردی ؛ فقط بالکتر غزوہ لہ دکیل مدنی مملکتلرله از جملہ چین ایله عقد ایدیلہ جک دوستانہ مناسبات ایلہدہ قیمتدار امتعہ واموال قازانق ممکن دی . لکن چین ایله باشلایان تجاری مناسبت کوچہ بہ بر قوم اولان تورک لک قدرت وسطوتہ بویوک بر مخاطرہ تشکیل ایدیوردی . چینک امتعہ نفیسہ سیلہ آچیق اووایہ ، چین حدودینہ جذب ایدیلن داغلر ، اووالر چوققلری یواش یواش حریت واستقلاللری غائب ایدرلر ، ویا بر اختلال نتیجہ سندہ چین عساکری طرفدن محو ایدیلہ بیلرلر . بو سببدن خان قومنی چینلیرک طاتلی سوزلرینہ و یوموشاق قوماشلرینہ قایلہ امق ایچون ایقاظہ چالیشیور . تأسف اولونورکہ بو مهم موقعک بر چوق کلمہ سی اوقونمیور . و خانک تنبیہاتی کلمہ بکلہ تعقیب ایدہ مہ یورز ، مع مافیہ معنا صورت عمومیہدہ مستفاد اولایلہ مکدہ در . چینلیر تورک لہ چوق مقدارده ، آلتون ، کوش سرت مسکرات وایک منسوجات ویریرلردی ؛ بو سایہدہ اوزاق عشیرتلری کندیلرینہ جذب ایدرلردی . چین حدودینہ یقین حوالیدہ دولاشان عشیرتلر مدینتک رخلوتخشا تأثیراتی آلتندہ قالمشدر . « ائی بیلکہ کیشیلر ، وائی آلپلر (قهرمانلر) بالطبع متانتلرینی محافظہ ایدہ بیلہ شلردر . لاکن قارا بودون (کتلہ عوام) بو قیمتلی اشیانک جاذبہ سنہ مقاومت کوسترہ مہ مش و خانک آتیدہ کی تنبیہانہ قولاق آصامشدر ؛ « تورک ملتی ، سنک ایچون هلاک در ! اکر جنوبہ قارا داغلرک بولونمادینی یرلرہ ، آچیق اووایہ کوچر قونارسک سن هلاک بولورسون ! » خانک خلقی حرص وطمعہ سوقی ایتدیکی ایچون صرف ایتدیکی آتیدہ کی سوزلرک تأثیری دہا بویوک اولمشدر : « اوزاقده اوطورانلرنا مال ویریرلر یاقیندہ اوتورانلر ائی مال ویریرلرہ ، « جاہل خلق بوکی تنبیہاتہ طبیعتیلہ دہا از یادہ قولاق آصار ، خانک حس ملی و عمومک وطنپرور لکینی تحریک ایچون سویلہ دیکی سوزلر ایسہ تأثیر سز قالیر : « تورک ملتی ہر زہیہ کوچہ جک اولورسک اورادہ محو اولق مخاطرہ سنہ معروض قالیر سین . لاکن اوتوکن مملکتندہ قالیرسک اطرافہ کروانلر کوندیر سین ؛ اوتوکن ییشندہ نفیس متاعلر یوقدر ، لاکن اندیشہدہ بولونماز ؛ اورادہ اوطورورسک الی الابد ایل صاحبی قالیرسک . » بو تنبیہ تعقیب اولونماشدر . ملنک دہا بویوک بر قسمی چینہ ہجرت ایتدی ؛ و کوردیکمز کیبی غربت دیارندہ حاللری ائی بر عاقبتہ دوجار اولمدی . کتابہ لک بو مهم فقرہ سی بزہ خانک ویا مشاور (وزیر) لرینک احوال سیاسیہ نی نہ قدر دوعری محاکمہ ایتدکلرینی کوسترہ یر . ساکن ومدنی ملت لک ثروتلری دائماً چین حدودلرندہ

بونی متعاقب اولار قده خان کندی جلوسندن بسط مقال ایدیور . او حالده خان شاید کندی عجه سنی تکبری طرفندن ترك اولونان بر کنه کار اولارق کوسترمش اولسهیدی کندی کندیسنه بویوک بر تناقضه دوشمش اولاجقدی . اکر بوراده رادولوف کده قبول ایتدیکنه کوره ، موقه موقع اقتداره ارتقا ایش بر خانک خطاسندن بحث اولونویورسه او حالده بو خان مه چوئنه کندیسی دکیل اولسه اولسه اوغلی اولق لازم کایر .

خان کتابه لرده قومک آنا وطن اولان اورمانلی داغلری ترك ایدوب چینه هجرت ایتک مخصوصنده کی قرار مشومندن بر تفصیل بحث ایدیور که ، طومسن بوقسمی بوتون منته بر مقدمه کبی تلقی ایدیور . وطنده قالانلرک منافعی ده غایت جانلی وبویوک بر قوه اقناعیه ایله تصویر ایدیلکده در . قومک آنا وطنی و خانک مقرر حکومتی اولق اوزره (اوتوکن یش) عد ایدیلور . رادولوف رأی بو نام تحتنده اورخون منبرلندن قوصوغول کولنه قدر امتداد ایدن بوتون داغلق اراضینک قصد ایدلکی مرکزنده در . رشیدالدینه کوره اورخون نهرینک منبرلری تشکیل ایدن اون دره دن بری (اوتیکان) نامی حاریدی . رادولوف ایله طومسن کتابه لرک بحث ایتدیکی « اوتوکن » ایله بو کله نی یا قلاش دیروب آرهلرنده بویوک بر مناسبت کوریورلر . احتمال بو نام اورخونک منبع طرفلرنده کائن بر طاغده ویریلیدی . طومسن اوتوکن کله سنی برده آلتنجی عصرده خانلرک مقرر حکومتی اولان (تو-کین) طاغنک مرادفی اولارق قبول ایدیور . مؤخر زمانلرده ایسه چین تاریخنده او-ته -کیه ن-یو-تو-کون داغ اسملرینه تصادف ایدیلور ؟ طومسنک کتابنده اشعار ایدلکیکنه کوره پارکهرک رأی بو اسملرک ایکی داغ اراهه ایتدیکی ، بونلردن برینک اورخون قریبنده ، دیکرینک (قوقو-نور) شالنده وبویوک چولک جنوبنده کائن اولدینی مرکزنده در . او-ته -کیه ن داغی ایله قون (اورخون) نهری آرهنده کی مملکت بالاخرده تورک اقوامنک اصل آنا وطنی اولارق قبول ایدیشدر . خانک بحث ایتدیکی داغ هر حالده بویوک چولک جنوبنده دکل ، شالنده کائن ایدی .

خانک نظرلنده « اوتوکن یش » ایل طوتمق [دولتی اداره ایتک] ایچین اک موافق مملکتدر ؛ اورادن عظیم حرب سفرلری اختیار ایتشدر : شرفدن [شان-دون] ایالته هان دکیزه قادار ، جنوبدن « طقوزارسن » .. هان تیبته قادار ، غربدن دمیرقانیه ، شالیدن بر-بایر قو مملکته قادار اردولر کوندرمشدر . بو اسملردن یالکیز « طقوز ارسن » قومنک نامی تمامیه مجهول اولوب بزم کتابه لرک دخی هیچ بر یرنده ذکر ایدلمه مکده در .

اولونان وقایع آره سنده بویوک بر مشابھت واردر ؛ (وانك - تسون) بر چوق عشائری و بونلر میاننده شرقی تورکستانده بسمل قومی تورکاره قارشى تحريك ايتمشدى . تورکارده كرك غرب دوشمانلرنى كرك چين اردوسنى مغلوب ايتمه موفق اولمشلردى . بو قبیله وقایع و تحریکات باشقا سفرلرده حدوئه ککش اولایبیلر ، تورکارك قارلوقلره قارشى اختیار ايتدکلى محاربهلرده ده چينلرلك قارلوقلره ابراز معاونت ايتدکارىنى آز اول کورمش ايدك . مه چوئه نك سال وفاتى اولان (۷۱۶) تاريخنده وقوعه کلهرك قيصه بر زمان ايچون تورك دولتنك بويوك برضعفى انتاج ايدن وقایع مفصل صورتده نقل و تصوير ايديشدر . چين منابعه نظرآ مه چوئه اختيارلق زماننده تبعه سنه قارشى ظالمانه داورانديغندن کندى قومندن بويوك بر قسم چين ممالکنه اختيار هجرت ايتمشدر . بو ائشاده خان شمالده حال عصيانده اولان «طوقوز-اوغوز» ه قارشى اجراى سفر ايتمشدى ؛ «طولا» ده پايله-قو (کتابهلرده بايرقو) قومی مغلوب ايتمه موفق اولدى . لکن عودتده بو عشيرته منسوب ارحاس طرفندن طوتولارق قتل ايدىلش ، باشى ده چينه کوتورولمشدر . خانك وفاتندن صوكرآ اختلال ظهور ايتدى ؛ عاصيلرك باشنده متوفانك يکنى «گول تيگين» بولونيووردى اوده برادرى مه كيلهن (بيلکه خان) ى تخته اجلاس ايتدى ؛ مه چوئه نك ، اوغلى و بوتون ياقين تعلقاتى قتل ايدلدى ، يالکيز بيلکه خانك قاين آناسى اختيار طونيوقوق بو قتل عامدن خارج براقيدى .

کتابهلرده اوغوز قومی کندى خطاسيله خانه وحر دولته قارشى حرکت ايتش اولمقلا اتهام ايديليور . «سکا محاربه هوسى نره دن کلدى؛ سنى کيم پريشان ايتدى؛ سکا سلاخ محبتى نره دن کلدى ده سنى ضلالته سوق ايتدى؛ سن مبارك «اوتوکن-ييش» قومی، کاه شرقه سفر ايتدك ، کاه غربه سفر ايتدك ، و هر سفر ايتديکک مملکتده کوردیکک ايبلك شو اولمشدر : قانك صو کي آقدى؛ کيکلرک داغ کي ييغيدى؛ کوچلى اوغوللرک قول، تميز قيزلرک جاريه اولدى . عقلسزلغك سبيله ، فنالغك سبيله خاقان عمجه م هلاک اولمشدر .

بوراده خانك وفاتى ملتک نانکورلکى، عقلسزلى و فنالى ايله تعليل و ايضاح ايديليور کتابة نك ديگر بوزوق برينده ايسه طومسنه کوره ، خانك قباحتى اعتراف ايديليور . باشنه کلن بوفلاکت يالکيز قومنك نانکورلکندن ايلرى ککش عد اولونميوب بلکه کندى عملنك بر جزای سزاسى اولارق کوستريليور . آشکاردرکه کتابةلر بوراده بر خانك خطاسندن و اوغوزلرک چينه قارشى اجرا ايتدکلى مشوم سفرلردن بحث ايديليورلر . همان

بو محاربه ده مه چوئه قيتانلری كندی حكمی آلتنه آلمشدر؛ بزم كتابه لر ایسه یالکیز خانك «قادر قان ییشنی آستارن» قومنك بر قسمی اوراده اسكان ایتدیردیکی و او مملكتته نظام (توزوك) ویردیكنی خبر ویریور .

چینه قارشی اولان محاربات كه اونلر حقنده پك آز معلوماتی حائز ؛ حالبوكه چین تاریخلری طبیعتیه بو محاربه لری تفصیلات مخصوصه ایله تصویر ایتمكده درلر . كتابه لره كوره اولجده كورولدیکی اوزره ، توركلر بو اسفار حربیه ده (شان-دون) ایالتنه قدر ایلرله مشلدی؛ بو متعدد محاربه لر دن یالکیز بری، ۷۱۲ تاریخنده وقوعه كلنی ذكر ایدیشدر . بوناریخده مه چوئه، مه کیلین و كول تکین قومانداسی آلتنده کی تورك اردوسی (۵۰۰۰۰) الهی بیک موجودلی بر چین اردوسی مغلوب ایتمشدر؛ بو اوردونك قوماندانی (اونك طوتوق) اسمنده ایدی . طومسن بو اسمك برنجی (اونك) هجاسنی چینجه نك قرال معناسنه كان (وآنك) كله سنك عینی فرض ایدیور . موغوللر زماننده دخی ایران محررلری (وانك) رینه (اونك) یازارلردی . موسیوقاهونده دیکر برایشاح تکیلف ایدیور . بو محرر (اونك) كله سی ایله چینه دوغروندن دوغرویه مجاور حوالیده اقامت ایدن «اونكوت» قومنك اسمی آردسنده بر مقارنت تحری ایدیور . معلوم اولدینی اوزره موغوللر سدچینه «اونكو» نامنی وبریورلر ؛ او حالده «اونكوت» «اونك» دن دکیل «اونكو» دن مشتق اولوب بوندن ده قاهونك رأینه مخالف بر نتیجه چیقاییلیر . طوتوق كله سی طومسونه كوره ، هیچ اولمازسه بو موقعده ، چینلیلر ك حدود قوماندانلرینه ، حتی تورك نسلندن اولانلره ، توجیه ایتدكلری «تو-تو» عنواننك عینی در . عنوانك چینجه بر جوهر دنی یوقسه توركجه نك «طوتمق = قورمق و اداره ایتك» فعلندن می مشتق اولدینی بزجه معلوم دکیلدر . فقط طوتوق كله سی تورك عنوانی اولارق بزم كتابه لره واسلام تاریخلرنده دفعتاله قوللانیلمشدر . او حالده ابتداء بو ایکی عنوان آره سنده بر مناسبت اولماسه بیله بالاخره طوتوق ایله توتو كله لری خلق نظارنده اشتقاقاً بری رینه مقارن عد اولونه بیلمشدر . چین حدود قومانداننك توركلره قارشی اجرا ایتدیکی محاربه لر اولجده كوردیكمز کی ۷۱۲ تاریخنده خان طرفندن صوغداق مملكتته قارشی اجرا اولونان محاربه لرله هر حالده مناسبتدار اولق لازم كلیر . موسیوپاركر ایسه «اونك طوتوق» ی چینك جنرالی «وانك یسون» ایله برطوتمق ایسته یور كه اسمی برنجی دفعه اولارق (۷۲۰) ده تاریخلره كچمشدر . فی الواقع چین منابعنك ۷۲۰ تاریخنده نقل ایتدیکی حادثات ایله بوراده «تصویر»

۵) قارلوقلره قارشى سفر (۷۱۵). چين منابعه كوره بو قوم اوزمان قيرغيزلر ك غرب جنوبيسنده ، بلا شبهه آلتايد و اليوم (سهمى پالاتينسك) دينلن حواليد اقامت ايدردى . سكرنجى عصرنك نصف اخيرنده دائره حاكميتلرني جنوبه دوغرى توسيع ايدمرنك مركز اداره سى (چو) نهرينك مجراى علماسنده كاڭ اولان ذى قدرت بردولت تأسيسنه موفق اولملردى ؛ بو سببدن قارلوق نامى عرب تاريخلرندى دى كىرتله ذكر اولونمقدهدر . يو قومك رئيسى كرك چين كرك غرب منابعه نظراً يابغو ويا (جنوبه) عنوانى حامل ايدى . بزم كىتابهلرده قارلوق قومك رياستندهر (ايل تهر) بولونمقدهدر . بو عنوانه بز باشقه عشيرتلرده (اويغورلرده و آز قومنده) دى تصادف ايدىيورز . بو سببدن بو قوملره ، قاغانلق ملت نامنه مقابل اولارق (ايل تهرلك ملت) نامى وىرلمكدهدر . خان ، عمجىسى زماننده اجرا اولونان بو محاربهنى كندى طرفندن قارلوق قومنه قارشى آچيلان اسفار حربهنى نقل ايدركن ذكر ايدىيور .

قارلوقلره قارشى (۷۱۵) تاريخنده احراز اولونان مظفرىت تاماغ طاغى (ويا منبى) جوارنده قازانيلمىشدر . (رادلوف طرفندن متنك بو نقطهسى طغودوق صورتنده تصحيح ايدىلمىشدر) ؛ بو محاربه هم مەكلىن (بىلكه خان) همده كول تكىن اشتراك ايتىشدر . چين منابعه نظراً مەچوئه بر قاچ دفعه ده قارلوقلره قارشى اختيار سفر ايتىش و بو محاربهلرده چين حكومتى بو قومه معاونتده بولونمىشدر .

۶) قيرغيزلره محاربه ؛ تاريخنى تعيين ايدىلمىشدر . چينلر بزه بو محاربه حقنده هيچ معلومات وىرمەيورلر . قيرغيز سر كرده لرندن بارس بك مەچوئەدن خان عنوانى اخذ ايتىش مەكلىن (بىلكه خان) ك بر همشيره سى ده اوكا تزويج ايدىلىش ايدى . لايىن سوكرادن ياكىلديغندن [عصيان ايتديكندن] قهر و غضبه اوغرامىش ، محو ايدىلمىشدر . ملتى قولغه جاريه ليكه دوشدى ؛ «كوكمن ، ىرى صويى صاحبسز قالماسون ديه» ده توركار مملكتلرني آلمىش ، باقى قالان قوم وعشيرته نظام وىرمىشدر . قيرغيز خانك هيكلى ده بالاخره مەچوئەنك مزارينه بالبال اولارق دىكىلن طاشلرك (آبدەلرك) باشنده بولونىوردى . بو سببدن قيرغيزلره قارشى اجرا اولونان محاربهنك توركار ايچون بويوك اهميتى حائز اولدينى آكلاشيليور . كىتابهلرده بوكا دائر ك آز بر معلومات وىرلىش اولماسنك سببى ايسه ايكي شهزادهنك بو محاربه ايتىمەش اولمالرىدر .

۷) بو عىنى زمان طرفنده شرقدى بر محاربه اجرا ايدىلمىشدر . چين منابعه نظراً

اولجه بحث ایتش ایدک . صوغداق اسمندن اول آلتی چوب کلهسی ذکر اولونمشدر . آشکار صورتده آکلاشیلورکه بوصوک کله صوغداق قومیه متفق دیگر قومک اسمی در . محقق بو محاربه تورکش قومنه قارشى اجرا ایدیلن محاربات ایله مناسبتدار اولوب کرک کتابةلرک دیگر بر محالده کرک چین منابعدمه تذکار اولونمقده در . کتابةلره نظراً مه جوئه تورکش خانه کندينه تابع بر پردنس نظریله باقمقده در . لاکن جهالت سببیه بوقوم خطایه دوشهرک بویوزدن خانلری وبویوروق وبکلری محو اولمشدر . بونک اوزرینه (اجدادلری طرفندن فتح واشغال اولنان « یروصو » حکمدارسز قالماسین دییه) مه جوئه اومملکتی تحت حکمنه آلمشدر .

(۳) بسمیل یاخود بشمل قومنه قارشى ۷۱۳ تاریخده سفر . بوقوم چینلیر طرفندن با-سی-می تسمیه اولنمقده در . چین منابعدمه و بزم کتابةلرده اکثریا بسمال قومى قارلوقلرک متفق اوله رق کوستریلکده در . اقامت ایتدکلری یرلر دها زیاده تعیین ایدلمش دکلدر . بو عشیرتک ریئسی (ایدیقوت) عنوانی طاشیوردی که ، بوکا بزتکرار موغوللر زمانده بش بالیق او یغورلرلرنده تصادف ایدیورز . بو رئیس دخی خانه تابع بر پرنس اوله رق کوستریلیور . کذلک بوکا قارشى اجرا اولونان سفر کنديمی وظیفه سنی ایفا ایتمه دیکندن و وقتیه ایجاب ایدن خراجی حامل اولان کروانلری یوله چیقارمادیغندن دولانی اختیار ایدلمشدر .

(۴) مه کیلین (بیلکه خان) ک بش بالغه قارشى سفری (۷۱۴) . بو سفر چیغلیر طرفندن ده ذکر اولونمقده در ؛ چین تاریخلرینک ویردیکی معلوماته نظراً بو سفرک ریاستده مه جوئه نك اوغلی بولونیوردی . او زمان شهر چینجه بهی - تین (یعنی شمال ولایت مرکزی) تسمیه اولونوب بر چین حدود محافظتک مرکز اداره سی ایدی . بو محافظ کوجه به تورکلرک هجومه قارشى موفقیتله مدافعه ده بولونمشدر ؛ تورک اردولرینک بر قسمی بر دها خانک نزدینه عودته جسارت ایتمه یلرک چین حدودلرنده اختیار اقامت ایله مشدر . بزم کتابةلرده آلتی دفعه تکرار ایدن هجوملره رغماً بش بالیق شهرینک ضبط ایدیله دیکنی تصدیق ایلورلر .

کتابةلر مؤافی طرفندن بو محاربه لرک ناصیل تصویر و عدم موفقیتک نه صورته ایضاح ایدلديکنی لایقيله تعیین ایتک ممکن دکلدر ، چونکه کتابةلرک او محلی غایت بوزولمشدر . متک رادولوف طرفندن اجرا ایدیلن تصحیح و تعمیری قبول ایتدیکمز تقدیرده آکلا یورز که خان دشمنی آجیق میدان محاربه لرنده مغلوب ایتدیکنی یالکمز مستحکم شهرک مقاومت ایتدیکنی ، فقط اهالی عدالتنه استناد ایدمه رک کندی آرزولریله کنديسینه تسلیم اولدیفنی ادعا ایدیور .

تاتانی آدی چین منابعده هیچ کجه بور . طومسن بوقومك چينجهده « خى » ناميله ياد اولنديغنى فرض ايدیور؛ چونكه بزم كتابهلرده تاتانی قومى دائماً قیتای قوميله برابر ذکر اولنديغى کبی چین تاریخلرندهده « خى » قومى دائماً قیتایلرله برابر ذکر اولتقدده در . بو فرض صحیح اولديغى تقدیرده تاتایلر قیتایلرک غربنده (احتمال جنوب غریبسندده) اقامت ایتش اولق ایجاب ایدر ؛ حقیقه بزم كتابهلرک دیکر برموقعنه کوره تاتایلرک مملکتی خینگان داغنه قدر متمد اولوردی .

مروی اولديغنه کوره ایل تردهس قاغان اون سنه امتداد ایدن زمان سلطنتنده قرق یدی حرب سفری آچش ، یکر می محاربه اجرا ایتش وبوتون دشمنلری یکه شدر . آکلاشیلان نومسعود محاربه لر کندیسنه ، یالکیز چین منابعده تصادف اولنوب كتابهلرده مذکور اولمایان ، قوتلوق خان « بختیار خان » لقبی قازاندرمشدر .

بو حکمدارک وفاتنده ایکی اوغلی آنجق سکیز ، یدی باشلرنده ایدی . بوسیدن دولای مقام سلطنت چینیلرک (مه - چوئه) نامنی ویردکاری متوفانک برادرینه انتقال ایتدی . بیاكه قاغان عموجه سنک عهد حکمداریسنی ، اخیراً ظهور ایدن انقلابه رغماً ، خیزکار اوله رق توصیف ایدیور . تورک ماتنی یوکسلاشمش ، فقیرلری زنکینلشدیرمش ، آزما تلی چوغالتش ... چینیلر (مه - چوئه) نك شرقده کی محارباتندن برتفصیل بحث ایدیورلر . بو محاربه لرده خان چین ایله قیتای آره سندده کی خصوصتدن پک کوزل استفاده ایتک یولنی بوله بیلمشدر . بزم كتابهلر بوزمان سلطنتک وقایعندن آنجق خانک ایکی یکننک اشتراك ایتدکارینی ذکر ایدرلر . بووقایعک برنجیسنی (۷۰۸) تاریخنده ایکی شهزاده نك بویوکی اولوب چینیلر طرفندن (مه کیلین) تسمیه اولنان پرهنسک تاردوش قومنه شادتعین اولونمسی تشکیل ایدر . خان هرایکی یکنیله برابر ۳۵ حرب سفری آچش ویکرمی اوچ میدان محاربه سی ویرمشدر . بوسفرلر جنوبدن « یشیل چایه » (بلاشین هوانغ هویه) وچینک شان - تونغ ولایتنه ، غربدن دمیرقانیه ، شمال غربیدن قیرغیز مملکتنه قادار سوق واجرا ایدلشددر . بالخاصه آتیده کی اسفار حربیه تذکار ایدلشددر :

(۱) مه کیلین (بیلکه خان) طرفنده تانغوت لره قارشى ۷۱۱ تاریخنده اجرا اولنان غزوه .

(۲) غربده صوغداق قومنه قارشى سفر (۷۱۲) بوسفره شهزاده لرک هرایکیسی ، بیلکه خان ایله کول تمکین ، اشتراك ایتشدر . صوغداق قومنک اقامت ایتدیکی مملکت حقنده

ناثل ایتک وخلق تحت اطاعتده بولوندوومقله افتخار ایدمرکن بیلکه خان « آز ملتی چوق ، فقیر ملتی زنکین ، قیلماي کنندی جلوسنده » ایچرده آشسز، دیشارده طونسز یعنی اثوابسز ، - آج و چیلاق - اولان ملتی مرفه بر حاله کتیرمه یی کنیدیسی ایچون الک بویوک مزیت عد ایدیور . خان مزارلرینک ، موغول خاقانلرینک تربلری کبی ، خلقدن کیزلی طوتولماسی ده پک اهمیتلی در . بوتون ملت آبد اوزم رنده محرر اولان حکمدارینک خطابه سنی اوقومغه دعوت اولونویور . بوندن اولده خلک خان مزارلرینه تقرب ایدوب ایدمه دیکی یوقسه بو عادتک دم مورات خاندان ایله برابر اتخا اولوندینی سؤالی وارد خاطر اولورسده بوکا آنجاق کول تکین آبد سندن داها اسکی خان مزارلری کشف اولوندقدن صوکر ارجواب ویریه بیلیر . بو خصوصده قلمنتسو وسائرلری طرفندن اجرا ایدیلن تبلیغات و تدقیقات بزی شیمدی یه قدار هیچ بر نتیجه یه ایصال ایتمه مش ایدمه اسکی خاندانلر خانلرینک ایل ترهس قاغان عائله سنک مقبره سندن داها آز قابل تقرب محالدرمه مدفون اولدقلرینه حکم ایدیله بیلیر .

کتابله یزک باشلیجه محتویاتی ، عرض اولوندینی اوزره ، تولىس وتاردوش قوملرینک حکمداری طرفندن اجرا ایدیلرک یکی خاندانک حاکمیتی عموم موغولستانه و همجوار مملکتلره نشر و تشمیل ایتمه خدمت ایدم محارباتک تصویرى تشکیل ایدر . ایل ترهس قاغان جنوبدن چینه ، شمالدن دوشمان قالان اوغوزلر قسمنه کنیدیسی مدافعه ایتک مجبوریتنده ایدی ؛ بو دوشمانه اوغوزلرک رئیسى باز قاغان تسمیه اولونویوردی . چینلیر دخی یکی خانک دو قوز عشیـرت (کتابلرده کی طوقوز اوغوز) . قارشى اجرا ایتدیکی محاربه لردن بحث ایدیورلر ، فقط اونلرک رئیسلرینک آدینی ذکر ایتیهورلر . باز قاغان بزم تورک خانک اُک بویوک خصمی ایدی : ایل ترهس قاغانک مراسم تدفینه سنده ، تورک عادتجه قهرمان طرفندن مغلوب ایدیلش دوشمانلری تمثیل ایتک اوزره ، نامنه دیکیلن طاشلرک « بالبالرک » باشنده بودوشمانک هیکلی بولونویوردی . خانک سائر دوشمانلردن ایسه قیرغیزلر ، قوریقانلر ، اوتوز تاتار، قیتایلر و تانابیلر ذکر اولونمشدر .

قیرغیزلر معلوم اولدینی اوزره ، اوزمان (یه نیسه ی) ک منبعلری جه تنده اقامت ایدمرلردی مملکتلری کتابلرک بر محلنده « کوکن یری صوی » اولارق کوسته ریاشدر ؛ تورک اوردوسی قیرغیزلر قارشى اجرا ایتدیکی سفرده کوکن داغنى آشمشدی ؛ طومسنک و رادولفک رأینه کورم کوکن کله سندن (طانکنو - اول) یی ویا (صایان) داغنى آکلامق

باشنده ايسه (بك كول اُرکين) بولونويور؛ بوفاته ايلك بويوروق ذيليور که اغلر احتمال خانك (خاص بويوروقی) معناسنه در . بوراده ده ، واضحا آ کلاشيليور که ، تاردوش بويوروقلری تولس بويوروقلرندن آیری طوتولش و اوصورتله ذکر ايدلشدر . صريحاً ، مستبان اولويور که ، تارخان کلهسی رادلوف طرفندنده قبول ايدلديکنسه کوره ، تورکجه نك معروف (صرخان) کله سنک عینی در . موغوللر (چينکيز و خلفلری) زماننده بو نام ساده جه بعض فردلره دکل ، بلکه تکميل شهرلر و ولايتلر اهايسنه ويريليردی . و برطاقم حقوق و امتيازات ايله ، باخصوص ويرکولردن معافيت ايله مربوط ایدی . کله نك کتابلرده کی استعمالنه کوره تارقانلرک (تارقان) آیری بر صنف تشکيل ايدوب ايتمه ديکی يك شبهه لی در ؛ تارقان و بويوروق کله لرینک عر ايکيسنک بردن استعمال ايدلش اولماسی ده ممکن در ايشته بويوروقلر و اشغال ايتدکلری مقام حقنده کی فکر يئیزی عرض ايتدک . يابغو و شاد عنوانلری کی بويوروق عنوانی دخی تورکلرک غرب شعبه سننده ، تورکش خانك نزدنده موجود بولويورز .

بحث اولونان ذواتدن ، چين منابعنده ، يالکز بيلکه خانك قاين پدري و برنجی مشاوری (وزیری) طون نيوقوق (چينجه يازی ايله طون - يون - قو) ذکر اولونمشدر . بزم کتابلرده آبار طارقان ايکنجی بردفعه اولارق ، همد بوتون عنوانيه (اينانچو آبارغان طارقان) شکلنده ذکر اولونمشدر . تاردوشلرک كول چوری ده کتابلرندن برنده « شو - ريتو - تيمر » صورتنده محرر اولدینی ظن اولونور .

ايشته بوصورتله يکی خاندان سلطنتی ده ، تعاليسنی تماميه خلقتك آشانی طبقه لرينه مديون اولدینی حالده ، بارز برزادكانلق ايله محاط کور ييورز . شهه سز بوتورك دولتنده کی زادكانلق عظمت و جبر و شدتدن عاری ایدی . خلق ده بالآخره موغوللر زماننده اولدینی کی حقارتله معامله کورمزدی . بروجه معروض « ايل طومتق » یعنی دولت تأسيس ايتك خصوصی عموم ملته اسناد اولونيور که « ایدی اوقمز » و « بك ایدی يوق ایرمش » تعبيرلری رادلوفك دوشونديکندن باشقا طرزده ترجمه ايتك لازم کلسه بيله عر حالده بونده برده موقراسی فکرينک مندرج اولدینی ثابت اولويور . چينکيزخانه واونك خلفلرينه مخالف اولارق بينکي خان يالکز کندی اقرباسنک و اک يوکسک زادكانك معاونتنه مراجعت ايتمکه اکتفا ايتمه يور ؛ دائماً بکلرک ياننده ملت دخی ذکر اولنمقده در . موغول خانی دولت تأسيس ايدمه رک اک ياقين اقربا و تعلقاتی مال و ثروته

مقاملری ال یاقین اقباسنه تودیع ایدمردی . ایل ترهس قاغان طرفندن یابغو وشاد اولارق تعین اولونان ذاتلر چین منابغه کوره خانک برادرلری ایدی . بزم بیلکه خاندده اچینسک (عمجه سنک) زمان سلطنتنده تار دوشلرک شادی ایدی .

خانک تبعه سنه خطاباً ایراد ایتدیکی سوزلرده عمومیتله اولا کندی اقباسی ، تانیاً دیگر بکلر ، ثالثاً بسیط خلق ذکر اولونویور . « اینکی کونم اوغلانم و یا » آرقا کونم اوغلانم (سوزلری بلا شبهه خاندان سلطنت اعضاسنه دلالت ایدیور ؛ بونلرک باشده ایسه خاندن صوگرا کلک اوزره ایکی شاد بولونوردی . « اوغش » و یا « اوغش » کلهسی ایله طومسنک ظن ایتدیکی کیی خاندانه منسوب برینک ، ویارادلوفک فکرینه نظراً خانه تابع بریره نسک قصد ایدیلدیکی یک واضح دکیلر .

زادکان اوچ صنفه منقسم ایدی :

۱) شادپیتلر ، ۲) طارقانلر ، ۳) بویوروقلر . بو اوچ صنفه واحتمال یالکیز ایکبسنه منسوب اولانلر « بك » تسمیه اولونوردی . کتابه نك ، مع التأسف بوزوفه بریری مراسم کونلرنده تختك صاغ طرفنك شادپیتلر طرفندن اشغال ایدیلدیکنی کوسته ریور . تختك وصول طرفنده طارقانلر ایله بویوروقلر دورویورلر و یا اوتوروپورلردی . رادلوف حکم ایدیورکه شادپیتلر اصل زادکان اولدینی حالده طارقانلر ایفا ایتدکلی خدمتدرن دولایی خانک توجیه واحسانلری ایله موقع اقتداره یوکسلش عوامه منسوب داتلر ، بویوروقلر ایسه خانک ، یوکسک مأمورلری ایدی . رادلوفک شادپیتلر حقنده کی بو فکرینه موافق ویاخائف برشی سویله به بیلیمک ایچین مع التأسف کتابه لرده هیچ بر دلیله دسترس اولامایورر . اساساً کله یالکیز بر دفعه یکی خانک جلوسی مناسبتیه عرض بیعت ایتک اوزره زادکان مرخصلرینک کلدیکی بیان اولونورکن ذکر ایدیلشدر . کتابه نك بزم ایچین پک مهم اولان بومحلی دخی مع التأسف غایت بوزوقدر . أولا باشده (کول چور) اولمق اوزره باردوش عشرینک ، صوگرا باشده (آبار طارقان) اولمق اوزره تولس عشرینک شادپیتلری ذکر اولونویور .

بونلری تعقیب ایدن کلهلر اوقونه مایور ؛ فقط بوبوزوق کلهلردن صوگرا کلن سوزلر غایت واضح اولارق ایکی بویورووق زمره سنک ذکر ایدلدیکنه دلالت ایدیور . برزمره نك باشنده « طامان - طارقان » ایله « طونکوقوق - بویلا - باغا - طارقان » دیگر زمره نك

ایدی ؛ (بری یدی دیگرى سکز یاشنده ایدی .) شهزاده لرك تربیه سی تمامیه آنه لرینه تودیع اولونمشدر ؛ آئیده کی سوزلرده هر حالده بوکا دلالت ایدر : « اومى کبی اولان والدم خاتون سایه سنده برادرم قهرمان نامی قازاندی . » بونکه برابر خانلرك وشهزاده لرك قادینلری ، موغوللر زمانده اولدینی کبی ، تختی احطه ایدن بویوکردن صوکر ا ذکر ایدینه مکنده در . بوکی احوالده خن یالکز ارک اقرباسنه مراجعت ایدیور « کول تکین » ک شجاعتی ایله تأمین اولونان خاندانک سلامتی موضوع بحث اولدینی زمن خان سالله سنه منسوب قادینلره خطاباً دییورکه : « سز لر ، والدم خاتون ، خاله وتیزه لرم ، آباللرم ، قادینلرم و اوکی قیزلرم ، حصلی بوتون سلطانلر تهلکدر ایدیکز ، یا اسارت آلتنده یاشایاق ، و یا خود چادیرلرده اولدور ووب یوللره آئیده جق ایدیکز . » خنک کندی زوجه سی ، که بالاآخره قوجاسنک و بویوک اوغلنک وفاتنده اداره امور دولت خصوصنده مهم بر نفود اجرا ایتش اولوق لازم کثیر ، خان اونک حقنده تک برکمه بیله صرف ایتدیور .

عرض اولوندینی کی تحت یالکز ارک ککر طرفندن احطه اولونوردی . اصول اداره و خصوصیه امرانک عنوان وظیفه لری اوزرنده انقلاب ملینت بویوک بر تأثیری اولدینی آ کلا شیلیور . ایل ترهس قاغان جیوس ایدر ایتز قومه بر (یاغو) ایله بر (شاد) تعین ایتدی . چین منابعه نظرأ بو مقاملرك هر ایکسی آئنجی عصرده تورک دولته موجود ایدی ، بز بویکی منبعی اوغوزلرك غرب شعبه سنده تورکشده دخی کورویورز : بیلکه خان نقل ایدیورکه (۷۲۱ تاریخنده) تورکشدری مغوب ایدرک خانلری ، یاغو و شادلری اولدوردی . بز بویکی عنوانی عربلرك سکیزنجی عصردن بری مجادله به کبریشدکری تورک اقوامنده دخی بولویورز . طبری دهایدنچی عصرده توخرستان تورکلرنده بر « جغویه » برده « شاد » بولوندینی ذکر ایدیور . « جغویه » نک ، یاغودن باشقابرشی اولمادینی آشکاردر . بالاآخره قارلوق قومنک قوماندانی و احتمال اوغوزلرك قوماندانی دخی یاغو عنوانی حائز ایدی . شاد ، کیمک قومنک اساطیری حکمدارلرندن برینک اسمی ایدی . کوک تورکلرك شعاعتدن تولى ایله تاردوش رؤسای « یاغو و شاد » عنوانلری حائز ایدی ، یاخود تولى اوزرینه یاغو ، تاردوش اوزرینه ده شاد حکم سورددی .

کتابه لرك متعدد یرلرده یوکسک مأمورلر صیراسنده « ایکی شاد » ذکر اولونمشدر . آشکار صورتده بوراده یاغونک شاد کی تلقی ایدیلدی کورولویور . عمومیتله خان بو

اولونان - ومع التأسف پك كوچوك اولان - كتابدن ثابت اولوبور . برده يالكيز غرب توركلرنده بر تمغاجينك بولونماسي وبو بويوك مأمورك عموم اوغوزلر تمغاجيسي عداولونماسي ، احتمال ، تورك يازيسنك منشأ غربيي ايله مناسبتداردر .

بزم كتابلرده صورت عموميهده مشاهده اولونان املا دوزكونلكي كوسته بر كه بوزلك منشيي اولان (يوللوق تكين) ، شايد « اوغوزلرك بيلكه تمغاجيسي » طرفندن مظهر معاونت اولدمش ايسه ، كنديسي هر حالده يازي ايله بويوك بر انسيت صاحبي اولدقدن باشقا تنظيم محررات ايلهده پك چوق اشتغال ايتشدر . كذلك بو ايشلرده ، كتابلرك ناملرينه يازيمش اولدقنلري خانلرك بر حصه اشتراكلى اولوب اولماديني حقندهده معلوماتمز يوقدر .

برادرينك وفاتنده اختيار خانك ودهاصوكر ايدر ينك وفاتنده كنچ خانك ماتمي اطهار ايچين استعمال ايتديكي كلهل درين بر حس ايله مشبوعدر . معلوم اولديني اوزره ، جان اُميتني قان دعواليله ومال اُميتني عشيرتلرك اتحادي ايله تأمين ايدن كوچه به اقوامده باخصوص حرب واختلال زمانلرنده قرابت مناسباتي داها صيق بر حال كسب ايدنر . قومك رفاه و ثروتي تزايد ايتديكي تقديرده ايسه عشائر اُفرادي ، رؤسا و وارنلري مستثنا اولمق اوزره ، كنديرينه مستقل بررورد تأسيس ايتك آرزوسني طبيعي اولارق اظهار ايدنرلر . بوسيدن خان كندى حاكميتي ائناسنده قومك كسب رفاه و ثروت ايتديكنه علامت اولمق اوزره كوچوك برادرلرك آغا بكلريني و اوغوللرك بابالريني طائمايديني سويلرسه بز تعجب ايتمير .

آسيانك كوچه به اقوامنده ، مقيم اُعالى به نسله ، فادينلرك داها يوكسك بر موقع اجتماعيني حائر اولديني معلومدر . بوتون او ايشلري اونلره عائد اولدقدن باشقا ، مالك محافظه سي - استحصالى دكسه بيله - يالكيز اونلره تعلق ايدن وظائفندنر . ايشته بو مشغوليتلر ارككلري اونلره تابع قيلش وهر ايكي جنس آراسنده بر درجهيه قادار مساوات حقوق انتاج ايله مشدر .

مرعار ايله صيدكاهلر ارككلره عائددر ، چاديرده ، حتى خانك اوتاعنده قادين حكمراندر . بزم كتابلرده خان باباسنك ووالده سنك ، برابر تحته جوس ايتديكندن بحت ايديبور ؛ والده سنه ايل بيلكه خاتون عنواني توجيه ايديبور (كه بو ، دولتك عالم و حكيم ملكه سي معناسني حائر اولاييلير .) قوجاسي خان وفات ايتديكي زمان ايكي صي اوغول ترك ايتمش

ایسه بونلردن باشقا طویغون و آلتھ بردن و یا طویغون - آلتھ بردن کلش ایشجیلرده واردی .
 آلتھ بر عنوانی ، مؤخر آ کوره جکمز کیی ، بعض تورک عشیرت لرینک رؤسای حژدی .
 طویغون کلهسی ایسه ، هرنه قادار لفظنک شکل و طنائی ایله چینجه برکله بکزه یورسه ده
 « اوغلان » کلهسیله برابر خاندان سلطنت اعضای حقنده استعمال اولونوردی . بوایشجیلر
 چین حکومتی دکل بلکه بعضی تورک امرای طرفندن کونددریش اولاییلر . تورک
 کتابلرینه کلهسه ، بونلرک هرایکیسنک کاتبی خاندان خاندانه منسوب « یوللق تکین »
 نامنده بری اولدینی تعین ایدیور . برنجیسی بو ذات طرفندن یکریمی کون ایکنجیسی
 ایسه - قسم اعظمی برنجینک برتکرارندن عبارت اولقله برابر - بر آی دورت کون طرفنده
 تنظیم و تحریر اولونمشدر . بومشئی نك برده معاوی اولوب اولمادینی ایسه کتابهلردن
 آ کلاشیلمادقدن باشقا « یازی » نك نه درجه لرده منتشر اولدینی و مزار طاشلردن باشقا برده
 مثلاً ادارۀ امور دولته مستعمل اولوب اولمادینی ده اصلاً معلوم اولاماقده در . کتابهلرده بیتیکچی
 (یازیچی) کلهسی قوللانیلمش دکلدر . یالیکز عرب تورک دولتنک حکمداری تورکش خانک زنده
 برتمغاجی ، اوغوز ملتنک بیلکه (عالم ، حکیم) تمغاجیسی بولونویور . تمغاجی کلهسنک معناسی
 هر حالده بزم نامزده کی « مهرداد » و یا « مهترلر محافطی » دکلدر . تمغاجی ، اغلب اجتهال ، دولتنک
 امور تحریریهسیله مشغول بر دائره مدیرینک وظائفی اجرا ایدردی . بوندن باشقا برده
 جنکیز خان ایله اونک الک یاقین خلفلری زنده بویله برتمغاجی به مصادف اولویورز ؛ فقط
 مع التأسف بزم اورخون تورکرنده بویله بر مأموریتک ، و بویله بر مأمورک موجود اولوب
 اولمادینی بیلهمه یورز . رادلو فک در میان ایتدیکی بعض احواله استناداً تورک یازیسنک ،
 غربده - تورک دولتنک غربی قسمنده - نشأت ایتدیکنه حکم ایله مک ممکن در . معلوم
 اولدینی اوزره موسیو دونه ر ، بویازینک بوتون حرفلری حقده ، بشنجی آلتنجی و یدنجی
 عصرلرده آسیای وسطاده مستعمل اولوب قسم اعظمی مسکوکات اوزرنده بولونان پهلوی
 ألفبالی اوزره رنده تدقیقات اجرا ایده رک اسکی تورک یازیسنک منشأئی بولایه چالشمشدر
 فقط بو مسأله نك قطعی جوابی ، طبیعی ، آنحاق تورکستانده داها بر جوق کتابهلر کشف
 ایتیه به موفقیت حاصل اولدقدن صوکر و بر بیلیر . آنحاق بوکشی مأمول کتابهلرده تصادف
 اولوناجق حرفلره یه نیسه ی و اورخون کتابهلرنده کی حرفلر آره سنده اجرا ایدیلجک
 بر مقایسه بزى بویازینک منشأی حقنده تنویر ایده بیلیر . واقعا آسیای وسطانک قسم
 غربیسنده ده بو یازینک مستعمل اولدینی موسیوقالا اور طرفندن طالاس وادیسنده کشف

اولونوب بیلکه خانك پدری ایل تره س رخنه عائد اولماسی لازم كلن آبدہ دخی چین عملہ سنك
برائری در . هر نه قادر تورك كتابه لرندہ بوكادائر هيچ برشی ديمه يور و بونك ياننده هيچ
برچينه كتابه بولونمايور سده غرايت آرسلانلريله بومزارده ، رادلوفك فكر نهجه ، آنحاق
چينيلر طرفندن انشا ايديش اولاييلردی . حقیقه بؤ آبدہ لری انشا ايدهن عمله ، رادلوفك
دوشونديكي كبی ، چین خاقانی طرفندن كونده ريش اولمايوب چین اسرای حربندن
ايسه لر كتابه لرده حصه اشتراك لری حقه ده کی سكوت كافی درجه ده قابل فهم برشيدر . فقط
« اورخون » ده كشف اولونان ايكي مزار بوكا بكيزه مز ، اونلرك ياننده تورك كتابه لرندن
باشقا بويوك برچين كتابه سی ده بولونمشدر . حتی چین منابع تاريخه سی نقل ایدیور كه
« كول تكين » ك وفاتنده چین خاقانی طرفندن خانلرك پای تخته برهيت سفارت كونده ريش
كتابه لرله برابر هيكللر ايله طاش ركز ايديش ، برده بنا انشا اولونارق دورت ديوارينه
حرب صحنه لری رسم اولونمش در . بوايشلرده معروف آلتی صنعتكار چالشمش ، واوزمانه قادر
اوحوالیده بويله برائری صنعت هيچ كورومه مشدی . بالآخره بالذات خانك وفاتی مناسبتيله
ديكر بويله برهيت سفارت كونده ريشدر . تورك كتابه لری دخی اورسملي بنالردن
(بارق) ، هيكلتراشلق ايشندن (بدیز) ، و كتابه یی حاوی (يتيك طاش) ندن بحث
ایديورلر . موغولستاندن باشقا يرلرده بوكی (بارق) لك انشا اولونوب اولونما ديفنی
بيله يورز . كتابه لر ك بعضی يرلرندہ خان دوشمانلره عائد « آب بارقلر » ك تخريب اولونديغندن
بحث ایدیور . لکن « آب بارق » تعبيرينك مدلولی مزارلرك ياننده کی بنالرمی يوقسه
هرهاني ديكر خانه لرمی در ، بونی قطعيتله سويله مهيه مقتدر دكلز . « بدیز » كله سنك عموميتله
طاشچيلق ايشلرينه كرك مزار هيكللرينك ياييلماسنه ، كرك يازی حرفلرينك طاشه
كچيريله سنه دلالت ايتديكي ظن اولونويور . بارقلرك انشاسی ده « بدیزجی » دينلن ايشچيلار
درعه ده ایده رلردی . « بدیز » كله سی بعضاً ده بارق انشا آتته و حروف حك و تفریه
مخالف اولارق يالكلز هيكلتراشلق معناسنده قوللايليردی . بوتون بوايشلرده اك بويوك
حصه اشتراك طبعی چین عمله سنه عائددر . هرايكي آبدہ چین خاقانك « ايج » - يعنی
خاص - بدیزچيلری طرفندن وجوده كتيرلشدر ؛ فقط بوصنعتكارلر خانك ، سوزلری
دكيشدیرمه مشلردر ، يعنی خان هر نه امر ايتديسه آنحاق اونی طاش اوزه رينه حك
ايتشلردر . چین خاقانك برصنعتكاری ويا مأموری ده بارقلرك انشا اولونماسنه هيكللرك
ياييلماسه و كتابه لر ك حك و تفر ايتمه سنه نظارت ايتشدر . كول تكينك دفن مراسمنده

آ کلاشیلور . اول حقده « او جباردی » - او جویردی - ودها صوکراری « شونقار ولدی » - صونفور = شاهین اولدی - تعبیرلی قوللانلیور .

کتابهلردن « یوغ » نامیه ذکر ایدیلن جنازه مراسمی ، چین مانعنه کوره ، متوفی ایلك بهارده ترك حیات ایتیش ایسه صوگ بهارده بالعکس خزان موسسندده اولمش ایسه فصل بهارده اجرا اولونوردی . بوندن ماعدا چینلیلر نقل ایدیورلرکه هر سنه خان ومعیتی اجدادینک مقبره سنه کیده رک قورنازلر کسرلردی . کتابهلرده کوسته ریورکه هفته نك بوتون کونلری جنازه مراسمنه موافق اولمایوب آخاق بعضیلری مناسب عد اولونما مقده در .

کتابهلرده مذکور اولان اوچ جنازه مراسمنک اجرایی [اغلب احتمال چین تقویمنه کوره] ۳۷ نجی گونه فقط مختلف آیلره تصادف ایدیور . « کول تکین » نامنه اجرا اولونان برنجی جنازه آیی ۹ نجی آیه ، ایکنجی ۷ نجی آیه ، خانک جنازه مراسمی ایسه ۵ نجی آیه مصادف اولشددر . جنازه مراسمنده مختلف مملکتنلر مختلف قوملردن « آغلاچی و صیلاچی » لر کلیور ، اظهار ماتم مقصدیه صاحبلی یولیور ، قولقلری و کوسکلیری بارالایور . بویوک قوماندانلرک جنازه مراسمنده ناملییه هیکلر ویا طاشلرده دیکلیوردی که بو آبدلر متوفی قهرمانک ، قتل ایتیش اولدیقی دوشمانلری ارائه ایدوردی . بو آبدلرک « بال بال » تسبی اولندیقی ده کتابهلردن اوکره نیورز . بحث ابتدیکمز مراسمک هراوچنده « بال بال » دیکیل اشخاصی متوفالرک ال بویوک دوشمانلری اولارق طانیورز . اولدرده ایل ترهس قاغانک دوشمانی « بار قاغان » ، ایل ترهس قاغانک برادرینک عدو اکبری « قیرغیر » خانی ، برده بیلکه خانک اوغلنک خصم جانی « قوغ سنکون » در . « آلپ ارین اولوروب بال بال قیلوریم = قهرمان ارکیکلری اولدوروب [کندیمه] بال بال قیلی ویردم » تعبیری ده پک معنی داردر . چینلیلرده نقل ایدیورلرکه تورکر بعضاً ترهیه باقین رده بنا انشا ایتدیره رک دیوارلری اوزرینه قهرمانک رسمی و حیاته متعلق حرب صحنه لری ترسیم ایدهلردی .

اسکی تورکر نزدنده مرعی اولان طرز دفن حقده موغولستانده کشف اولونان خان مزارلرینک نه درجهیه قادر رفکر ویره یله حکنی سویله مک مشکدر . چین ایله خانلر آراسنده کی فعال مناسبات سابه سنده بو آبدنک انشاسنده چیندن کلش ماهر ایشچیلرک مهمه رحصه اشتراکی اولشددر . رادولفک حقلی برآینه کوره ، « اوتکین » ده کشف

و صو - تعبیرنده ایسه کرک مدی طوپراق کرک معبود ارض برلشمش بولونویور . حالا آلطایلرده شامانلر « طوپراق ایله صو » دن و « ۶۰ داغ » دن استمداد ایدرلر . اسکی تورکرلر زنده دخی و طنلرنده کی « داغلر » ک بر نوع پرستشه مظهر اولدیغندن بعض داغلرک توصیف و تعظیمنده قوللانیلوب مبارک و عالی معنارینه کلمک ایجاب ایدن « آیدوق » کلمه سی دلیل طوتولایلر . هر حالده « تورک تکریمی » نامیه کنديسندن استمداد اولونان الام بر هیئت اصطلاحی اولمادیکی کبی خاتک مناجات اشناسنده ذکر ایتدیکی « یر » دن یالکرز کندي وطنه عاڈ اولان « مبارک و عالی طوپراخی و صوی » قصد ایتدیکنه شبهه یوقدر .

اسکی تورکرلر دخی و آیینلری حقنده کتابلرده فضله تفصیلات یوقدر . حیات عادیده آیینلر ، اغلب احتمال ، اک بویوک معبوددن زیاده اهمیتی حارڈی : لکن کتابلرک موضوعی هر کونکی حیات تشکیل ایتیه یور . کتابلرده شامانلر اصلا ذکر اولونمادیکی کبی « ینیه سی - یکی جای » کتابلرنده کی یتتی صنملر ، « بهل » [۱] دینلن پوتلرده ذکر اولونماشدر ؛ کذلک خلقک مقام مناجاتده ذکر ایتدیکی جنلرک دخی اسمی آکیلماشدر ؛ یالکیز چوقلرک حمایه کار یریسی اولان « اومای » [۲] مستثنا اولارق مذکور اولوب خان والده سنی اوکا تشبیه ایدیور .

کتابلر مؤلفی بزء نجوم پرستلک خنده دخی هیچ معلومات و یرمه یور ؛ بالذات کونشی بیه مادی معناسیله ذکر ایدیور . چین منابعندن ایسه اسکی تورکرلرک وبالا خره موغلرلرک دوغان کونشه طاپندقلری صراحتله مستبان اولمقده در . چادیر قایلرینک شرقه متوجه اولماسیده عینی سبیدن نشأت ایدر . بوندن ده کتابلرده کی « ایلری یه ، کری یه ، صاغه ، صوله » تعبیرلرینک شرقه ، غربه ، جنوبه ، شماله معنارینه کدکاری آکلاشیلیور . بوکا ألسنه سامیه ده [۳] دخی تصادف ایدیلدیکی ارباخجه معلومدر ، بوده شمپرستلکک وسعت و شمولنه آیری بر دیلدر .

کتابلرده اولولره عاڈ اعتقاد حقنده بوندن فضله برشی سویلنمه مشدر . اسکی عربلر کبی تورکرلرده اولنلرک روحی اوچوب کیدن بر قوش صورتنده تصور ایتدکاری

Antturtrische Inschriften v. 376 [۱]

[۲] (بزء لسانزده کی اوماجی) .

[۳] (قدام ، خلف ، یتین ، شمال) .

« کندی ایلندن و کندی خاندن محروم قالان ملت ، اوغوللری قول قیزلری جاریه اولان ملت ، آرتیق کندی تورک تورملرینه رعایتکار اولمایان ملت ... خان بو ملتی اجدادینک تورملری اوزرینه ترتیب ، تولس و تاردوش قوملرینک احوالی تنظیم ایدرک اولره «یاغو» و «شاد» آدینی ویردی . ملی قیامک انتاج ایتدیکی عکس العمل اودرجه شدتلی اولدی که کتابهلرده مذکور اولان قوتلی مناسباته رغماً - چین تاثیرات معنویه و حرثیه سندن همان هیچ برشی کورمه یور و چینجه دن آلتش پک آز کلمه تصادف ایدیورز . عمومیتله کتابهلرده اوقودیفمز فکرلر تمایله تورک در . بوکون دخی کوچه به تورک قوملرنده ، باخصوص اجنی برحرثک تاثیراتندن مصون قالانلرده ، بو عینی فکرلر دینی « سیاسی » اقتصادی حیاته حاکم بولونویورلر .

اسکی تورکلرده الك بیوک الله اوله رق - صوکرادن موغوللرده اولدینی کی - «کوک تکرى» یه [۹] طاپیلردی . «تکرى» کلمه سی ، کتابهلرده ، ماوی «سما» معناسنه اولدییی قادار معبود «سما» معناسنده دلالت ایدر . بیلورز که اون برنجی و اون ایکنجی عصرلرده دخی تورکلر الاهلرینه «کوک تکرى» نامنی ویریورلردی ؛ بوتعبیری ایسه اون برنجی عصرک ایراں محررلرندن بری یا کلش اولارق «سماک الاهی» صورتنده ترجمه ایتشد .

کتابهلرده «تورک تکریمی» ملتک حامیسی اولارق تجلی ایدیور . حکمدارده اقتدارینی «تکرى» دن اخذ ایدیور که کوچه به قوملرده بویله بروجدان ملینک موجودیتی صوک درجه نادر برشی اولدینی حالده اسکی تورکلرده وجدان ملینک تشکل ایتش اولدیفنه اصلا شبهه جائز اولمایاجق درجه ده صراحت تامه واردر .

ایکنجی الاء اولان «یر» - ارض - ک «تکرى» - سما - ایله مناسبتی واضح دکلر . کتابهلرده ابتداده «کوک تکرى» ایله «یاغیز یر» خاق اولومش ، دینیلینور ؛ فقط کیمک طرفندن ؟ - بو خصوصده هیچ برشی سویلنمه یور . هر حالده «یر» معبودینک اهمیتی پک آز ایدی ؛ چونکه نائل اولدینی مظفریتدن دولای خان یالکز «تکرى» یه شکر ایدیور ؛ و یالکز بریده «اوزه تکرى آسرا یر» - یوقاریده سما آشاغیده ارض - ک کندیسنه عنایتکار اولدینی ذکر ایدیور . دیگر بر محله کچن «یر صوب» - طوبراق

[۹] کاف عربی کوک ، فتحه خفیه ایله تکرى ، ماوی کوک دیمک .

[۱۰] یکی تورکجه به کوره کوک تکریمی صورتنده

حکایه‌سندده کوردیکسزدن بومقداری تاریخی دکل افسانه‌وی برعدد اولارق قبول ایتمکده طومسنک فکرینه تمامیه اشتراک ایدرز. آسیای وسطی کوچیه اقوامی عندنده کثرتله مستعمل اولان ۲۷، ۷۰ و ۷۰۰ عددلرینک دلاتلیه (۷) عددینک، براهیمیت قدسیه‌یی حائز اولدینی آکلاشلیور.

یکی حکمدارک حقیقته طرفدارلرینک ناصل برمقدار عظیم تشکیل ایتدیکنی بیلیم‌یورز، هر حالده ابتداده نفوذی، بوتون تورک‌لره دکل حتی کندی طرفندن خطابه‌لرنده کندی قومی اولق اوزره کوسته‌ریلن، دوغوز «اوغوز» قومنه جاری اولمایوردی، فقط بلاشبهه آلتنجی عصرده اک اول تورک دولتی تأسیس ایدرهک تورک اسمنی آلان عشیرت «اوغوز» لر ایدی. یکی خان ایسه بوتون اوغوزلر ایله دکل آنجاق (تولس) و (تاردوش) اسمنده ایکی قبیله ایله التحاق ایدیور. وایله آکلاشلیورکه (تاردوش)، خان طرفندن پای تخت اتخاذا ایدیلن مملکتک غربنده؛ «تولس» ده شرقنده اقامت ایدردی. بزم معلومز اولان کتب و آثارک هیچ برنده «تاردوش» کلمه‌سی برخانک اسم خاصی وعنوانی اولارق مذکور دکدر. بزم، طومسن کی، تولس اسمی ایله چینیلرک «تیه - له» سی آراسنده دکیل، تولس ایله چین منابعنده تصادف اولونان «تو - لی» آراسنده برمشابهت بولویورز.

معلوم اولدینی ایزره چینیلرجه «تیه - له» نک دها واسع بر معنای اولدینی حالده «تو - لی»، بزم کتابة‌لرد، اولدینی کی، برعشیرت بوی اوله‌رق قوللانیامشدر [۱]. بونامی حائز بر عشیرتک حالا آطایلرده باشامقده اولدینی ده معلومدر [۲]. اون اوچینجی عصرده باشایان بر ایران محرری ده قافقاسده بونامده بر تورک عشیرتک موجودینی خبر ویریور [۳].

یکی حکمدارک ذکر اولونان قبیله‌لر اوزرینه حکمی نافذ اولمایه باشلایور، عینی زمانده ملی ایل وتورملرک (دولت و نظامات ملیه‌نک) ده محی و بانی ثانیسی اوله‌رق کورونویور.

Larouseor I, 317; Parker A Housaud gears 267 (۱)

Thomsen 146. nach Radloff (Aus Sibirien). (۲)

Cait. Mus. Britt. Or. 2676 f. 67 : بلاد خزر ولایتی طویل وعریص است وبریک (۳)

طرف او کوهست واز بابان کوه دونوع ترک فروایندهک بک فوم را طولاس خوانند و دیگرى را کذی (لزر) وای کوه بزمین قلبس پیوسته است

بوله رق اولنره چيحه عنوانلر توحیه ايتدی؛ بوندن دولایي ده کتابه لر محرری تورک بکلرني تقبیح واتهام ایدیور کي کوروویور .

مع مافیه چین حکومتی طشره لره ، بورقیرلره ، اصل چین مأمورلری کوندره مه دی ؛ بناءً علیه تورک دولتی داخلنده اجنبی بر اداره مک تأسس ایتدیکندن بحث ایتمک جائز دکلدر . بوکارغما کتابه لره مؤلفی بواللی سنه لک زمانه عصر أسارت نظریله باقیور . اومت طرفنده تورک امراسی اقتدار حکومتی الاری آراسنده طوتارق آرا صیرا شرقه وغربه دوغروسوقیات حربیه ده بیه بولوبویوردلری؛ فقط بونون بوحرکتلری چین عنوانلری آلتنده وچین خاقانی نامه اجرا ایدرلردی . شوکت ملیهی اعاده یه سبب اولان قیام امرای و بکلردن دکل بالعکس خلقدن ظهور ایتدی .

« بن برایل وجوده کتیردن رقوم ایدم ؛ شیمدی نیم کوزمل ایله رده ؛ شیمدی کیتمک ایچین قوملر قارانایم ؛ [یعنی باشقا قوملری تحت حکمه آلایم] بن کندیه عائد بر خان ایله اداره اولنور بر قوم ایدم . شیمدی هانکی خانه « ایتیمی کوچی ویره یم ؛ » [یعنی هانکی پادشاه اوغوریه صرف مساعی ایدیم ؛] کتابه نرده « قازاقاموق بودون » [ملکت آشاعی صفلردن متشکل قسم کلیسی] بویه سویله تیلور . خلقدن ظهور ایدن قیامک حقیقی سببی طبیعی چیندن آلمان منفور بدعتلردن طولانی عموم نظریده اجنبی کبی تلقی ایدیلن احنیلره صائمش عد اولوبان [بکلره قارشى بسله نیلر خصوصت ایدی ؛ یوقسه شوکت ماضینک خاطره سی دکیل ایدی ، فقط یکی قیامی عاقلانه اداره ایدن ذات خلقدن بو حسی اویاندرمقدن کری قالمادی . یکی خان ، مبدأ اقبالی بویه اولمقه برابر ، هر حکدار کی تاجنی ملکت اراده سنه دکل اللهک عنایتنه مدیون کورویمک ایسته یور :

چینیلر قیامی باصدیرمق ایچون عسکر سوق ایتدیلر ، فقط « تورکارک تکریمی » و مبارک « یرصونی » کندی قومه مرحمت ومعاونت ایدره لک « تورک ملتی یوقاولماسین دیه » ایل تره س قاغانی وزوجه سی ایل بیدکه قادینی [یعنی سلطانی] قومک اوزرینه حاکم اولمق اوزره یوکسلتدی . - بوایل تره س وایل بیدکه کله لری اغلب احتمال عنوانلر اولوب اسم خاص دکلدر . - کتابه لرده یکی حکمدارک اطرافنده یاواش یاواش ۷۰۰ « ار » ک طویلاندیعی کوروویور . وبومقدار مستقل رایل « بردول » تأسیسه کاف ایدیلور . بزبو عددی ، عشردیزی نامده کی ایران مؤلفنک (قیچاق) عشیرتنک تأسیسه دائر

شبهه دلالت ایدیورکه بویوروقلر، کرک حربده کرک اداره امور دولته حکمدارک اراده لرینی اجرا ایله مکلف الک صلاحیتدار وزیرلری ایدی. کتابه لرده تصادف اولونان «ایچ بویوروق - خص بویوروق» تعبیری بوا مرادن بعضیلرینک، دوغرودن دوغروبیه حکمدارک قربنده بولوندیغنی کوسته ریور. دیکرلری خان نامنه کو چوک عشیرت بره اوزرینه اجرای حکم ایده بیلیرلردی. بوتعبیره صوک معناده اولوق اوزره تکرار مصادف اولاجقز. کتابه لرده (بویوروق) کله سی یالکیز خلقه دکیل، اصللره وبکلره مقابل اولاروقده ذکر اولونویور. خانلرک وبویوروقلرک شجاعت وعقل وفطانتندن بحث اولوندیغنی یرلرده خلقک وبکلرک آنجاق استقامت وصداقتندن بحث ایدیور. کتابه لرده قوللانیلان اسلوب افاده یه نظر اکندی نامنه اداره کلام ایدن، کرک اسکی مسعود زمانلرده کرک کندی زماننده، بردرجه یه قادر دها ده موقرات بعض افکارک حکم سور دیکنه احتمال ویریور. کتابه لرده اسکی زمانلره عائد اولوق اوزره «ایدی اوقسز»، کندی نامنه سوز سویله یین خانک زمانی حقنده ایسه «بک ایدی یوق ارمش» تعبیرلری استعمال اولونویورکه بونلرک نه یه دلالت ایتدیکی مع التأسف معلوم دکلدز. رادولوفک الک یکی ترجمه سنده کی تأویل صرف برمنطق نقطه نظرندن بزه الک زیاده مقارن حقیقت کورونویور. دیکر جهتندن ده وضوح ایله ثابت اولویورکه «ایل طوتسون» یعنی دولتک اداره عمومیه سی یالکیز خانه دکیل عموم قومه عائددر. فقط اغلب احتمال، بوده موقرات فکرلر یکی خاندان زماننده ظهور ایتش، بونکله برابر اسکی زمانلرده اسناد اولومشدر.

مسعود وشانلی زمانلری مشکل زمانلر تعقیب ایتدی. اوغوللر بابالرینه بکزمه دیلر. قورقاق واحق خانلر وبویوروقلر ظهور ایتدی. خلق ایله بکلر آرتق مستقیم وصادق دکیل ایدی. خاندان سلطنتک اختیار وکنج اعضاسی، بکلر وخلق آراسنده منازعه لر باش کوستره رک دولتک خرابیسنه سبب اولدی. چین حکومتی ده بالاستفاده داخلی بو منازعه لری کندی مقصدلرینه خادم قيلمقدن کری قالمادی. کتابه لر دخی چینلیرک بو وقایع اثناسنده ابراز ایتدکلر اوصاف وخواصدن بحث ایدیورلر، مع التأسف بو جهته متعلق اولان سوزلر شیمدی یه قادر مشکوک قالمشدر. یینه چین منابعندن خبردار اولویورزکه (۶۳۰ م.) تاریخنه دوغرو تورک خانن برخیانت سببیه غافل آلانهرق چینلیرک اسارته کرفزار اولمشدر؛ بونک اوزرینه دولت منقرض اولدی. بعض ولایتلرده امرا اعلان استقلال ایتدی. چین حکومتی بونلرک کاه بعضیلری کاه دیکرلریله مناسبت عقدینه فرصت

محتسب کورونمه‌یور . نیته‌کیم اوتکین کتابه‌سندمه مذکور اولان (یاسی قاغان) دخی اساطیری قهرمانردن بری اولمق لازم کلیر . تورک‌لرک سکرانجی عصرده کی درجه مدینه‌زینه نظراً اودورده حقیقی برعننه تاریخیه ملک اولارینه بزاحتمال ویرمه‌یورز . افسانه‌وی قهرمانزینله تاریخی خاندن آراسنده مشترک بعض اوصاف بولونایلیر ، فقط بوندن فضله‌سی متصور دکلدر ؛ تقریباً (دتیریح فون برن) ایله (بونوک ته‌اودوریح) آراسنده کی اوصاف کی . اولجه‌ده کورولدیکی اوزره ، کتاهلرده ایراد مقال ایدن ذاته نظراً ، اساطیری تورک‌لرک ساحه حکمرانیسی قادیرقان اورمانی ایله دمیرقینی آراسنده ایدی . خاندنک مدت سلطنتی بوندن فضله تعیین ایدییه‌مشر . کتاهلر مؤلفی آلتین داغ اورمانزینک کندی اجمادی ایچین نه‌درجه مهم اولدینی حقنده خبردار کورونمه‌یور . بالا‌آخزه یالاکه خاندن محارب‌لرنده راست کلدیکمز اقوامک اسم‌لرینه خناره مراسمنده دخی تصادف اولویورز . مستثنا اولارق یالکیز « پار پورم » یاخود آبار آپورم « قومی ویا قوملری بردفعه ذکر ایدییه‌لرک برداعه تذکار ایدییه‌یور . اقوامک ذکر و تعدادی صیراسنده مؤلفک جغرافی برترتیه رعایت ایتدیکی مشاهد اولونور . اولا چینلیری ، صوکر ایتبیری ، پار پورملری ، قیزغیزلری ، قوریق‌لری ، تاتارلری ، نهایت مانجوری اقوامی ذکر ایدیور . پارپورم‌لرک اسمی تیتبیلر ایله قیزغیزلر آراسنده ذکر اولوندیغندن موضع جغرافییری شرقی تورکستان ایله یکی جای حوالیسی آراسنده آرامامزه سبب اولویور . چین منابعنده (فو-فولو) اسمنده بر اولیغور عشیرتی مذکوردرکه بشننجی عصرده شمال شرقیه دوغرو چکیلن واوراده (۵۴۰) تاریخنه قادر پادار اولارق تورک‌لرک ظهورندن اول یویان قومی طرفندن محو ایدی‌شدر . فکریمزه کوره بو (فو-فولو) عشیرتی کتاهلرده کی (پار پورم) قومک دولاشدینی محللر تورک‌لرک وطن اصلیمی اولان آلتین پیش (اورمانی داغ) دن پک اوزاق اولمق لازم کلیر ؛ بو صورتله بو قومک تورک‌لرک خاخره‌سندن هنوز حیقمامش اولماسی احتمالی توضیح ایدر .

اسکی زمانلرک مسعود کونلرنده خاندن ، طبق هوملرک قهرمانلری کیبی ، محارب‌لرده جسور و مجلس‌لرده هنور ، عاقل و حکیم ایدی . کتاهلرده خاندنک انک یاقین معاونلری اولان (بویوروقلر) دده عینی اوصاف اسناد ایدیور . بوده اثبات ایدرکه ، ایلک مترحمک ، واونردن صوکر « تورک و موغول تاریخی » مؤلفی موسیو قهونک فکریه مخالف اولارق بو (بویوروقلر) سیویل بر مأموریتی [وظائف ملکیده‌ن بری] حُر دکلدی . کله بلا

ایده‌بیلدشدر : بونلرده باخصوص حکمدارک کندی خاندانی سایه‌سده عموم طرفندن احراز اولونمش موفقیات نقل اولونویور، بوتون موفقیتمزاسکلر ایسه حکمدارلرک مزایاسنی تقدیر ایتمه‌ک ، الطافنه قارشى نانکورلک ارتکاب ایتک ویاخود من‌الازل اوزرلرینه حکمدار اولان خاندانه قارشى قیامه جرأت کوسترمک کیی سببلرله وقوعه کلش اوله‌رق کؤستریلیور .

بوقونک افکار دینییه و مناسبات اقتصادیسی حقنده بو کتابهلردن همان هیچ بر شی استدلال ایده‌میورز . کتابهلرده سوزسویله‌ین حکمدار ، اولجده‌عرض اولوندینی کیی ، اجدادینک داها اسکی تاریخی حقنده پک آز معلوماتی حائر کورونویور ، تورک قومنک منشأینه دائر چینیلر طرفندن نقل ایدیلن افسانه‌لری‌ده ذکر ایتمه‌یور . خلقت عالم حقنده کی بیاناتی‌ده غایت بسط‌در : بدایتده ماوی کؤک قاراطوپراق (کؤک تسکری یاغیزیر) و بونلرک اوزرنده کیشی (انسان) اوغلی خلق اولومش ، کیشی اوغلنک اوزرینه‌ده کندی جدی بومین قاغان حکمدار نص ایدیلش . ایشته کتابهلر مؤلفنک مبدأ خلقت و کندی قومنک ابتدای تاریخی حقنده نقل ایده‌بیلدیگی شی بوندن عبارتدر .

« بومین قاغان ایشیتی (طومسنه کوره استهمی) قاغان رادلوفک رأینه نظراً عینی‌ذات اولمق لازم کلیر ؛ طومسنک فکرنجه ایسه کتابهلر ایکی خاندن بحث ایدیور ، اوحالده بو ایکی حکمدار همان عینی‌زمانده حکم سورمش اوله‌حق . کتابه صورت ظاهرده بالکیز بر دور سلطنتدن وهر حالده بالکیز بر جنازه مراسندن بحث ایدیور . رادلوفک الکی تلقیسنه کوره کتابهلری تألیف ایدن خان‌کندیسنک (احتمال اساطیری) جدی اولان ایشیتی قاغان ایله چینجه‌نک و دن‌مین (تورک شیوه‌سیله بومین) ی شخص واحد اوله‌رق کؤستریور . معلوم اولدینی اوزه چینیلر کندی اساطیری خاندانلری اولان هییا (۲۲۰۵ - ۱۷۶۶ ق . م .) نک مؤسسی عینی زمانده تورکلرک اجدادی اولمق اوزره مظنون اولان هون (هیونگ - نو) لرک جداولی عدا ایتکده‌درلر . کول تکین نامنه اولان چینجه کتابه‌ده بو حکمدارک دی اولمق اوزره (ای‌تی - می - شی - فو) اسمنده بری مذکوردر ، بالذات خان (یعنی بیلکه خان) نامنه اولان مزارر کتابه‌سنده ایسه بالعکس بالکیز (و دن‌مین) اسمی ذکر اولونویور . بو حالده چین تلقیاته کوره دخی بو ایکی ذاتک شخص واحد اولوب اولمادیغنی بیلمه‌یز . طومسنک رأینه مخالف اولارق بزه ، بوراده ، آلتنجی عصرک ایکی بویوک حکمدارینک دکیل ، بلکه اساطیری ایکی قهرمانک اسمی ذکر اولونمسی غیر

زماننده بوکچیده « تیمور قهلقه » (۱) نامی ویریلوردی. شوجهت ده نظردن دور طوتولمالی که ابرتش چایندن تالکی بوغازینه قادار ایلرله ین تورک اوردوسی برچوق نهرلردن کچمه لی ایدی . کتابلرده تورکرک بویول اوزرنده مطلقا کچش اولمالری ایجاب ایدن (سیردریا) و (ایلی) نهرلردن بحث اولونما یوب ، نسبةً اهمیتسز صاییلان (زرافشان) چاینگ ذکر ایدلش اولماسی غریب اولوردی . او حالده بز کتابلرک « یخو چاینی اورونغو Urungo نهرینگ عینی اولق اوزره عد ایده ییلرز . فی الواقع صوغداق نامیله (سفیدلر) قصد ایدلش اولسه بیله بزم فکریمز جرح ونقض ایدلش اولماز . سفیدلر اوتدن بری تجار بر قوم اولد یغندن بو صفتله آسیای وسطاده برچوق مستعمرلر تاسیس ایتش اولاییلرلردی . حقیقهً ۳۷۲ تاریخ هجریسده یازیلش فارسی بر کتابده دوقوز اوغوز ملککنده سفیدلره عائد برقریه ذکر ایدیلور که اونده خریستیانلر ، محوسیدرو صابیلر اقامت ایدرد دینیلور (۲) . بزم ایچین داها مهم ، بیش بالیق (اورومچی) دن یدی منزل مسافده ، قارا قورومدن ایمیل شهرینه کیدن یول اوزرنده سمرقند اسمنده بر شهرک موجود اولماسی در . (ایمیل شهرینگ بوکونکی چوکوچاق شهری جوارنده کائن اولدینی معلوم در .) - تاریخ جهان کشاده بیان اولوندینی اوزره قارا قورومدن ایمیل شهرینه سیاحت ایتکده اولان موغول خاقانی (کیوک) بوسمرقند شهرنده وفات ایتشدر (۱۲۴۸ م) . بو شهرک موضعی ده فکریمزه کوره (صوغداق) قومنگ اقامت ایتدیکی محله توافق ایدر .

او حالده - تورک خاننگ کتابلرده کندی تبعه سنه ویریدی اسمیه افاده ایدم - کوک [۳] تورکلر « ماوی تورکلری » (خینگان) داغی ایله بورو - خورو آراسنده حکم سوررلردی . کتابلرک محرری قومک حکمداری و عینی زمانده دولت فکری و اتحاد ملی مثلی - بوتعیملر کوچبه بر قوم طرفندن نه درجه قابل ترقی و استعمال ایسه - اولان ذات نامنه ایراد مقال ایدیور . بالطبع بو حال کتابلرک محتویاتی اوزرینه قطعی بر نفوذ اجر

[۱] رشیدالدین:

ازبتهایی که در آن ولایت آنرا تیمور قهلقه گویند گذشته هیله اموران و ایلقر باقیمش کرده .

[۲] بخاراده باصیلان بوکتابده شو عباره اوقونوبور .

دهمء بکتکین پنج دهست وازان سفیدان است و اندروی ترسایان و کرکن و صابیان نشینند .

[۳] طومسن بو « کوک تورکلر » تعبیری حقیقه جنکیر خان طرفدارلیقه موغول مورخی

(سنانغ - سه تن) طرفندن ویریان « کوک موغول » نامیه مقایسه ایدرک هر ایکسنگ سماوی .

مناسنه قوللایمیش اولدینه حکم ایدیور .

ماضیه سی یکی خاخری تمامیلہ مجهول کورمکده در . آنجا ق اسکیدن (قادیرقان) داغندن (دمیر قانی) یہ قادیرقان امتداد ایدن بر تورک دولتک موجود اولدیغنی و بو حدود داخلندہ اوردولرینک جولان ایتدیکنی بیلورلر . طومسن کی بزده « قادیرقان » داغنک « خینعان » داغی اولق لازم کلدیکی فکرندہ یز ؛ بوداغ معلوم اولدیغنی اوزره موغولستانی مانچوریدن تقریق ایتکده در .

(دمیر قانی) تسمیہ سنہ کانجه ، بو اسمی تورکر - مو - بو طومسن طرفندن ده حقیلہ ایضاح و بیان اولوندیغی اوزره - هان هرهم دربند و داغ کچیدی حقدہ قولانیرلر . مومالیہ کوره بومشهور بوغازک (آمودریا - سیحون) نهرینک شمالندہ و سمر قند ایله بلخ آراسندہ کی کچید اولدیغنه هیچ برشہ اشتباه بیلہ موجود دکلدر ؛ استناد ایتدیکی دلیل ده خانک ، صوغداق (سغدی) قومنه نظام ویرمک ایچون نجو (طومسنہ کوره زر آفشان) نهرندن کچهرک دمیر قانی ہ واعل اولماسیدر . طومسنک قناعتنه رغماً بوفکر بکا شہہ لی کورونوبور . چین منابعی تورک دولتک غریبہ دوغرو بودرجه امتداد ایتدیکنی خبر ویرورلر . اودورده غربی تورکستانده « تورکش » عشیرتی حکم سورویوردی . کتابلردہ بحث اولوندیغی اوزره ایکی تورک سلالہ سی آراسندہ کی محاربات بر صلح معاہدہ سی ویر ازدواج عقدی ایله ختام بولمش و تورک خانی او طرفلرک بالکیز حاکمیت عالیہ سنی محافظہ ایتشدی . کتابلردہ بیلکہ خان تورکش خانہ (بنم سوکیلی اوغلم) نامنی ویریور . کتابلردہ کوره تورکرک صوغداق قومی ازربنہ سوقيات حربیہ سی (۷۱۲ و ۷۲۱) تاریخلرینہ تصادف ایدیورکہ بوزمان عرب سلاخلرینک ماوراءالنہر دہ احرار ایتدیکی اک بویوک موفقیات سنہ لریلہ تطابق ایدیور . (۷۱۲) مملکت سغدیہ امیر قتیبہ قومانداسی آلتندہ کی عرب اوردولری طرفندن صورت قطعیه و نہائیہ دہ ضبط اولونمشدی . (۱۰۲) تاریخ خبریسنندہ (م ۷۲۰ - ۷۲۱) ایسہ سغدی لری عربلرہ قارشی تورکرلہ حال اتفاقدہ بولوبورز ؛ فقط منابع اسلامیہ نہ تورکرلرک دمیر قانی یہ قادیرقان ایلرلہ مہ سندن بحث ایدیورلر ، نہ دہ عموم تورک اقوامنک بر ہیئت اتحادیہ حالتہ گیرمہ سندن . او حالده کتابلردہ کوره تورکرلرک منطقہ سطوت و قدرتی حدودندہ کائن اولق لازم کلن « دمیر قانی » ی زده آرامالی یز ؛ - بزہ کوره ، اک مقارن حقیقت بر احتمال اولہرق ، موغولستاندن ایل Ili وادیسنہ سوق ایدن Talki تالکی کچیدی کتابلرک بحث ایتدکری دمیر قانی اولق لازم کلیر . خصوصیلہ کہ موغول حاکمیتی

ایله افده ایتک صنعتی در . بوطرر تحریر اسلوبه یالکز بویوک برقوت وکوزملک ویرمکه قالمایور ، بلکه برکره بو اصولک منطق استعمالنه امنیتله نفوذ ایتدکن صوکر ا بر چوق فقیرلرک معناسنی حقیقه آکلامق خصوصنده صوک درجه مهم برمعاون ماهیتی کسب ایدیور . « ایشته بالذات طومسن طرفندن توضیح اولونان بواصول بزمه کندی رأی آراسنده ظهور ایدجک اختلافله برنوع شاقول وظیفه سنی کوره رک بزه رهبرک ایدجک در .

معلوم اولدیغی اوزره چین لسانده تورک اقوامی حقیقه کی خبرلر دفعاتله جمع ایدلمش واخیراً طومسندن باشقه هر پارکر طرفندن ده طویلانیلمشدر . بومنابعه نظرأ تورک قومی آلتنجی عصر میلادی اوائلنده آشیناد (آسنا) عشیرتک ریاستی آلتنده مجتمع بولونوب « آلتون داغ » نده اقامت ایدیور واوراده کی دیمرمعدلرینی ، اودورده آسیای وسطی حاکمی اولوب تونغوز نسلندن اولان بویان قومنک حکمداری نامنه ، ایشله تیوردی . غایت هنور ، صوک درجه عزمکار ، اکیلمز بر مرام صاحبی اولان بو آشینا عشیرتی سایه سنده عموم تورک قومی تونغوزلردن حرباً حریتنی استرداد ایتدکن باشقه قومشورینی ده کنده حکملری آلتنه آلابش و عینی عصر ده تورک خانلرینک تاسیس ایتدیکی دولت بحر محیط کیر ایله قارا دیز آراسنده کی بوتون مملکتله شامل اولایلمشدی . تورک حکمدارلرینک پای تختی « دوکین » داغی جوارنده ایدی . بو عصرک اواخرنده دولت مذکوره غربی وشرقی نامیه ایکییه انقسام ایتشدر . (۶۳۰) تاریخه دوغرو شرقی تورک دولتنک خانی چینک تحت اسارتنه کیرمش وتورک قومی چین حاکمیتی آلتنه تسلیمه مجبور اولمشدر . بونکله برابر محلی اداره تورک رؤساسنک آلتنه قالمش ، آنجاق اونلره چینجه عنوانلر ویریشدر .

بواحوال (۵۰) سنه قادار دوام ایتدی . صوکر ا اسکی آشینا خاندانی ذریتندن اولدیغی ادما ایدن بری ظهور ایدرک اونک سوق واداره سی آلتنده تورک دولتی تکرار تأسیس واحیا ایدیلدی . بویکی دولت اسکیمی قادار امتداد ایدمه دیسه ده حاکمیتی بوتون موغولستانه شامل اولمش وچین ایچون دائمی برتهلکه تشکیل ایدمه بیلمشدی . ایشته کتابلر بوخاندانک اوچنجی حکمداری نامنه یازیشدر .

ألبویوک واکمهم کتابه تورک اقوامتک تاریخه عمومی برنظر عطف ایتمکه باشلایور . عنعنات تاریخه کوچیه اقوامک خاطره سنده اوزون زمان قالاماز . تورک دولتنک سطوت

ایشته اورخون کتابه‌لری حقنده‌کی صرف و نحو تدقیقاتی بتیردکن صوکره بونلرک تاریخی اهمیت
حقنده روس مورخلرندن مشهور موسیه بارتولدک بر مقاله‌سنی عرض ایدیورز :

اسکی تورک کتابه‌لرینک اهمیت تاریخیه‌سی

محرر : ر . بارتولد

پترسبورغ آنجمن دانشی اعضاسندن دوققور ویلهلم رادلوفک آرزوسیه موغولستانده
بولونان اسکی تورک کتابه‌لرنده‌کی مواد تاریخیه‌نک تدقیقی درعهده ایدم . بووظیفه بکا
احتمال ، اک زیاده آسیای وسطی تاریخی وباخصوص قدیم منابع اسلامییه تدقیقاتی ایله
اشتغال ایدیکمدن دولایی تودیعی اولونمشدر . بومنابعک شمیدییه قادیار لایقهه تتبع
ایدیله‌دی بی واوروپانک بویوک کتابخانه‌لرنده بونلره دائر برچوق تدقیقات وتبعات اجراسنه
لزوم اولدینی عموماً مسلمدر ؛ (۱۸۹۵) تاریخنده پترسبورغ دارالفنوننی طرفندن تلقی
ایتدیکم بر مأموریت ائناسنده کرک اوراده‌کی قولکسیونلری ، کرک پارس ، لوندره
اوقسفورت کتابخانه‌لرنده ال یازماسی غایت قیمتدار برچوق آثاری تدقیق وتبعه موفق
اولمشدم .

اسکی تورک کتابه‌لرینه‌کنجه ، بونلرک قیمت تاریخیه‌لرینی لایقهه‌تعیین وتقدیر ایده‌بیلیمک
ایچین هرشیدن اول نهلر احتوا ایتدکلی تمامیه معلوم‌ولمق لازمدر . دوققور و . رادلوف
ایله پروفه‌سور و . طومسن طرفندن وجوده کتیریلوب المزده بولونان ترجمه‌لریسه بنم‌کی
تورکچه‌سی (Turcologie) اولمایان برینک بووظیفه‌نی آنجاق ممکن مرتبه ایفا ایتمه‌سنه کافی
اولابیلیر . کرچه بوترجمه‌لرک بزم ایچین پک مهم اولان بعضی پارچالری بری برینه توافق
ایتمه‌بور . مع‌مافییه مترجمه‌لرک هرایکسی کندی نقطه‌نظرینی نه‌کی اسبابه استناد ایتدیردیکنی
ایضاح ایله‌دیکندن لسانده‌کی معلوماتمک سطحیلکیله برابر موجود اختلافاتی کندیمزده
محاکمه ایده‌رک ایکی رأیدن برینی قبول ایتیه ویا ایکسی اورتاسی دیگر بر حکم ویرمه
امکان بولابیلیر . کتابه‌لرک اسلوب‌تحریرنده کورولن خصوصیت واوصاف میزه دلالتیه‌ده
وظیفه‌من خیلی خفیفلشمش اولویور . پروفه‌سور طومسن بوکا دائر آتیده‌کی ایضاحات
مجمله‌نی سرد ایدیور :

« کتابه‌لرک اسلوب‌تحریرنده شایان‌قید وتذکار بروصف خصوصی موجوددرکه اوده
عینی فکری آرا‌لرنده موازاة ویا تضاد بولونمق اوزره انشا اولونمش ، ایکی جمله متابعه

« ٦ ٦ ٦ ٦ : ٦ ٦ ٦ ٦ » - اوپلايو ته کدی « یعنی » صیچرایوب هجوم ایتدی. « افاده سنده » ٦ ٦ ٦ ٦ : صیغه اتحادیه سی اوپلايو فعلنک مترافق اولدینی حال ووصفی کوستریر. کذلک « ٦ ٦ ٦ ٦ : ٦ ٦ ٦ ٦ - اولو یتبو قازغاندم »، یعنی « اولوب بیترجه سنه قازاندم » افاده سنده کی « ٦ ٦ ٦ ٦ » و « ٦ ٦ ٦ ٦ » صیغه لری قازانمق فعلنک شدتی ارأئیه خدمت ایدر.

(٢) بالاده کورولدیکی اوزره صیغه اتحادیه علی العموم کندیسنی تعقیب ایدن فعلک احوال، اوصاف، شدت، استقامت، هدف الخ... کبی احوال عارضیه سنه دلالت ایلدیکی جهته، اورخون تورکچه سنده بیله بعضاً منفرداً ظرف مقامنده ده استعمال اولونور. مثلاً « ٦ ٦ ٦ ٦ - باشلیو » و « ٦ ٦ ٦ ٦ - اولایو » کلمه لری کبی که حد ذاتنده فعلدن مشتق صیغه اتحادیه لر اولدقلری حالده برنجیسی « اولاً » برنجی اوله رق وایکنجیسی « متعاقباً » معنارینه تمامیه بر ظرف اوله رق قوللانیلیر. از جمله « ٦ ٦ ٦ ٦ : ٦ ٦ ٦ ٦ : ٦ ٦ ٦ ٦ : ٦ ٦ ٦ ٦ - کولچور، باشلايو، اولایو، شادپوت بکلری » افاده سنده « که » اولاً کولچور و متعاقباً شادپوت بکلری « دیمکدر. - استعمالی بو صورتلدر. کذلک « ٦ ٦ ٦ ٦ - یانا » یعنی « ینه » کله سی ده اساساً یانمق، مصدرندن مشتق بر صیغه اتحادیه در. « یانمق » اسکی تورکچه ده « دونمک » معناسنه اولدیغندن او معنالدن بالاتقال تدرار وقوعه دلالت ایدن بر ظرف حالتی آلمشدر که بوکون تورکچه مزده ده بویه ظرف اوله رق قوللانیر.

(٣) : صیغه اتحادیه نك بالاده کی ایکی معناسنده ینه هر ایکی فعلک معناری بر درجهیه قدر محسوسدر. و باخصوص عمومیتله جملهیه نهایت ویرن حکم ایکنجی فعل طرفندن افاده اولونور. فقط صیغه اتحادیه نك بر اوچونجی طرز استعمالی ده واردر که بونده صیغه اتحادیه کندیسنی تعقیب ایدن فعل ایله تمامیه برلشهرک معناً یکپاره بر تک کلمه حالته کلیر. و بو حالده ترکیبک معناسی ایکنجیدن زیاده برنجی فعل طرفندن تعیین اولونور. بو طرز استعمال تورکچه مزده کی افعال مرکبیه مشاهدیر. مثلاً « اودا باساق » یعنی « غائب اولمق » مصدری حد ذاتنده « قازانمق معناسنه اولان « اودمق » ویا « اوتمق » و « مغلوب ایتک » معناسنه اولان « باصمق » مصدرلرندن مرکب اولوب « اودا » کله سی صیغه اتحادیه حالنده « باصمق » مصدرینه ضم ایدلمش ایسه ده، معنی تمامیه ترکب ایده رک « قازانمق » فکرینک غالبیتله اولان علاقه سی ده میدانده در.

یعنی «جاهل انسانلر اوفرمانی آلوب یاقین کوب چوق کیشی وفات ایتدیکز» عبارده سنده کی صیغه عطفیه لرده برنجیسی، یعنی «1 1» صیغه سی ساده جه تعاقب زمانی به دلالت ایدرسده ایکنجی «1 4 6» صیغه سی «E h Y N» فعلک سبب وعلتی افاده ایدر . زیرا سیاق افاده یه نظراً اوکیسه لک سبب موتی جهلاً فرمان حکمی آکلامیه رق یاقین کله لیدر . بزبوطرز استعمالده صیغه عطفیه یرینه «.. دن دولای» ، «.. مبی» اداتلری قوللانیلانیرز .

صیغه عطفیه بعضاًده همزمانی معناسی افاده ایدر . یعنی ایکی فعلک برزمانده برابرجه وقوعنه دلالت ایلر مثلاً «E Y : 1 6 6 : E h Y N h : 1 6 6 : I - ایللیک توتوب توزوک ایتمش» یعنی «مملکتی محافظه و صیانت ایدوب قانون وضع ایتمش» افاده سنده کی «1 6 6» صیغه سی بویه در . مملکتی اداره ایتک فعلی ایله قانون وضع ایتک فعلی برابرجه وقوعه کلشدر .

صیغه توفیقیه ینه بر فعلک زماناً مقارب اولدینی دیکر فعلی تعقیبنه و صیغه زمانیه دخی ایکی فعلک زماناً تقدم ویا تأخر ویا اتحادینه دلالت ایدرسده پک شبهلی صیغه لدر .

(۲) صیغه حالیه . — صیغه حالیه نامی ویردیکمز بو صیغه ، تورکجه مزده کی صیغه حالیه نک عینی دکلدر . اورخون تورکجه سنده صیغه حالیه دن بشقه اولان صیغه ربطیه لک جمله سنده ایکی فعل آری آری موجود اولوب یالکمز صیغه ربطیه واسطه سیله اونلر آراسنده هر هانکی بر رابطه اراءه اولونور ایسه ده صیغه حالیه ده علی العموم ایکی فعل برلشوب یکپاره بر فعل تشکیل ایدر . بو جهته طرز ترکینه کوره بوصیغه یه «صیغه افادیه» ویا «توحیدیه» دیمک لایق اولور . کړک صیغه حالیه وکړک افعال مرکبه هپ بوصیغه واسطه سیله تشکیل اولونور . بوکا مبنی صیغه ربطیه یی طرز تشکیلرینه کوره «صیغه ارتباطیه» و «صیغه اتحادیه» دییه ایکی به تفریق ایتک و صیغه حالیه یی ایکنجی و دیگر لرینی برنجی صنفه ادخال ایله مک متناسبدر .

بوصیغه اتحادیه نک استعمالته کلنجه ، بونلرده شودر .

(۱) : صیغه اتحادیه اساساً ایکی فعلک موقتاً برار بولونمسنه دلالت ایدر . بو تقدیرده اصل معنای فعل ایکنجی فعلک معنایی اولوب صیغه اتحادیه حالنده بولونان برنجی فعل ایکنجینک حکمی داها زیاده تعیین و تأییدایلر ؛ مثلاً ایکنجی فعلک شدته ویا کندیسيله برابر اولان احوال ویا اوفعلک هدف مقصودینه ویا وجهه استقامتنه دلالت ایدر . مثلاً

۴: « ۲ ۸ > ۲ » ویا « ۲ ۸ N E » و « ۲ ۸ ۵ » ویا « ۲ ۷ K »

ایله نهایت بولان اسم فاعلر :

صیغه فرعیه لرك مشترك اولمه یوب منفرد اولان شکلرندن اسم فاعله دلالت ایدن اقسامك یالاده کی لاحقله مره مربوط اولانلری اولکیلر کی زمان ایله تقید ایتزسه ده ، بونلرده فاعلك فعله جهت مربوطیتی نظر اعتباره آلینیر .

(۴) « ۲ ۸ > ۲ » ویا « ۲ ۸ N E » ایله نهایتله ن اسم فاعلر . بونلرده

بالکتر اسم فاعل اولوب زمانه باقیه رق بر فعلی یا مقده ویا یا مق نیتنده اولان ذاته دلالت ایدر . بوقسمده کی اسم فاعلر هم صفت و هم ده اسم اوله رق استعمال اولونور . مثلا

« ۲ ۸ K Y N » « ۲ ۸ > ۲ » : « ۲ ۸ E T K » : « ۲ ۸ > ۲ » -

اولته چی بودون تیرکرو ایکیتدم » یعنی « اولمکده اولان قومی یکیدن اصلاح ایتدم »

عباره سنده کی « ۲ ۸ K ۸ N » اسم فاعلی « ۲ ۸ > ۲ » « اسمك صفتی ایکن

» « ۲ ۸ > ۲ » : « ۲ ۸ K Y N » : « ۲ ۸ > ۲ » - اوکوش اولته چی آندا

تیریلدی » یعنی چوق اولمك اوزره اولانلر اوزمان دیریلدیله » عبارت سنده عینی اسم فاعل

اسم مقامنده استعمال ایدلمشدر . بوندن بشقه بوسیغه فرعیه جهانه ك نهایتنده بر ضمیر

شخصی لاحقه سی آله رق خبر مقامنده ده استعمال ایدیه یلیله . مثلا « ۲ ۸ X ۸ » :

« ۲ ۸ > ۲ » : « ۲ ۸ E T Y » : « ۲ ۸ > ۲ » -

بودکه کوروکمه بکراکو بانغیتا چیسز » یعنی « پای تحت مطبع اولان بکله عصبیان

ایدیچیسکیز » عبارت سنده اولدینی کی .

(۵) « ۲ ۸ » ویا « ۲ ۸ » ایله نهایت بولان اسم فاعلر :

صیغه منفرد فرعیه نك اسم فعله دلالت ایدن قسمی « ۲ ۸ » ویا « ۲ ۸ »

لاحقه سله نهایت بولور . بوسیغه زمانه اهمیت ویرمه یه رك فعلك فعالیتنه ویا حالنه دلالت

ایدر . علی العاده اسم اوله رق استعمال ایدیه یلیله . بر ضمیر ملکی لاحقه سی آلدینی تقدیرده

بر جمله فرعیه نك فعلی مقامنه کچر و بوحالده دائمی اولان و یادفعات ایله تکرار ایدن برفعه

دلالت ایدر .

مثلا « ۲ ۸ > ۲ » : « ۲ ۸ E T Y » : « ۲ ۸ > ۲ » -

« ۲ ۸ > ۲ » : « ۲ ۸ E T Y » : « ۲ ۸ > ۲ » -

تنکری بیلکه قاغانقا ساقینی ایسیغ کوجنی برسکم بار ارمش ارنج » یعنی « سماوی بیلمکه

« Ǝ Ƨ Ƨ » - کورور کوزم کورمز تڭ، بیلربیلکم بیلمز تڭ، « یعنی کورن کوزم کورمز کبی و بیلن علمم بیلمز کبی » عباره سنده « Ƨ Ƨ Ƨ Ƨ » و « Ƨ Ƨ Ƨ Ƨ » صیغه فرعیه لری « Ƨ Ƨ Ƨ Ƨ » و « Ƨ Ƨ Ƨ Ƨ » اسملرینک صفتی اوله رق قوللانیلمشدر. كذلك « Ƨ Ƨ Ƨ Ƨ : Ƨ Ƨ Ƨ Ƨ » اول یرکرو بارسار تورک بودون اولته چیسین « یعنی » اویره دوغرو واران تورک قومی، اوله جکسین ! « عباره سنده کی « Ƨ Ƨ Ƨ Ƨ » صیغه فرعیه سی ده « Ƨ Ƨ Ƨ Ƨ : Ƨ Ƨ Ƨ Ƨ » : اسمنک صفتی اوله رق مستعملدر. بوصیغه اسکی غرب لهجه سنده ده وار ایدی. سلیمان چلیپنک مولنده کی کایسر در سندن اول خیر البشر مصرعنده اولدینی کبی .

بوایکنجی مثالده اویره دوغرو وارمق اولومک برسبی اوله رق اراؤه ایدلمش برحالت عارضیه در. بناء علیه عباره اوافق برتغیرایله « ای تورک قومی اویره دوغرو واریرسه ک اوله جکسین » دییه ده ترجمه ایدیله بیلیر. بوندن آ کلاشیلیر که « Ƨ Ƨ Ƨ Ƨ » کبی « Ƨ Ƨ Ƨ Ƨ » ایله نهایت بولان صبغهلر جوق دفعه برصیغه شرطیه معناسنه دلالت ایدر . وبوصیغه ایله تشکل ایدن فرع فعللره شرط معناسی ویریله بیلیر .

ایکنجی صورت . — حال واستقباله دلالت ایدن صیغه مشترکه فرعیه اسم اوله رق، اسم فاعل واسم فعل مقامنده استعمال اولونه بیلیر که بوحالده اوصیغه لر فعلک ویا فاعلنک اسمنه دلالت ایلهمش اولور. مثلا - یوقاریده کی « Ƨ Ƨ Ƨ Ƨ : Ƨ Ƨ Ƨ Ƨ » « Ǝ Ƨ Ƨ » - کورور کورمز تڭ « یعنی » کورور کورمز کبی « مثالنده « Ƨ Ƨ Ƨ Ƨ » صیغه فرعیه سی « Ƨ Ƨ Ƨ Ƨ » اسمنک صفتی اوله رق استعمال ایدلمش ایسه ده - آنک منفیس اولان - « Ƨ Ƨ Ƨ Ƨ » صیغه فرعیه سی - « کورمهین » یعنی فاعله دلالت ایدن - بر اسم مقامنده قوللانیلمشدر که فاعله دلالت ایلدیکنه مبنی اسم فاعل دیمک اولور. كذلك « Ƨ Ƨ Ƨ Ƨ : Ƨ Ƨ Ƨ Ƨ » : یای بولسار اوه « یعنی » یازاولماسی اوزرینه « افاده سنده ، « Ƨ Ƨ Ƨ Ƨ : Ƨ Ƨ Ƨ Ƨ » صیغه فرعیه سی دخی، یاز اولمق فعلنک اسمنه دلالت ایتک، یعنی اسم فعل اولمق اوزره ، اسم مقامنده در .

اوچنچی صورت . حال واستقباله دلالت ایدن صیغه مشترکه فرعیه، اسم فاعل واسم فعل اوله رق جمله نك نهایتنده خبر مقامنده ده استعمال اولونه بیلیرلر . اسم فاعل اوله رق قوللانیلدینی زمان بوصیغه لر، مجرد حالنده جمله نك نهایتنه قونولمغه

(۲) صیغه ماضیه . — باشلیجه وقایع ماضیه نك افاده سی ایچون قوللانیلان ماضی صیغه سی ، کتابة لرده عمومیتله قائلک بالذات اشتراك ایله مش اولدیغی وقایع ماضیه نك افاده سنده قوللانیلمشدر . قائلک کنديسندن مقدمکی واقعات ماضیه دن ویا خود بالذات حاضر بولونمديغی حادثات معاصره دن بحث ایدلديکی زمانلرده ، ماضی صیغه سی یرنه « ا » : مش « صیغه نقلیه سی استعمال ایدر که بزده ده حالاعیتی طرز جاریدر . بو صورت استعماله کتابة لرده يك چوق مثال موجوددر .

(۳) صیغه متممه . — « ا » : ارنج « صیغه متممه سی ، کتابة لرده یالکیز خبر مقامنده استعمال ایدلديکی یعنی بوصیغه متممه ایله ، هر هانکی بر فعل ویا کیفیت فعل اسناد اولوندیغی جهتله ، بونی ده افعال اسنادیه میانده تعداد ایتک ممکندر . فلك ختام وتوعنی ارئه ایدن بومتتم ایله معنای فعل قطعیت کسب ایتش اولور . محمود کاشغرد « لغات دیوان الترك » ده بولکله یی عربجه نك « فعل » سسی ایله تفسیر ایدیور .

— ۲ —

صیغ فرعیه ویا فروع افعال

جمله ده هم خبر وهمده متمم کی استعمال ایدیله بیلن صیغ فرعیه دن ، « Participe » آدی ویریلن صیغه لر در که اسم فاعل واسم مفعول لر ایله اسم فعل لر « یه » دیه داخلدر . بواسطه عمومیتله فعل لر دن تشکیل اولونور ، فلك فاعل ومفعولنه ویا بالذات فعل دلالت ایدر لر .

علی العموم صیغ فرعیه ایکی نوعدر : برنجی نوع كرك اسم فاعل وكرك اسم فعل معنارینه مشترکاً دلالت ایدن صیغ فرعیه در که بونلرده آیرجه ایکی قسمه قابل تدریدر : برنجیسی حال واستقباله عائد اولان صیغ مشترک فرعیه ، ایکنجیسی ده ماضیه متعلی اولان صیغ مشترک فرعیه در .

ایکنجی نوع یالکیز اسم فاعل ویا یالکیز اسم فعل اولان صیغه فرعیه لر در . بون دن اسم فاعل اولان ایکی قسمدر . برنجیسی « ا » : غما « ویا » : « ا » : اداتیله ، ایکنجیسی ده « ا » : غوجی « ویا » : « ا » : ویا خود « ا » : ناچی « ویا » : « ا » : تهچی ، اداتریله نهایت بولور . اسم فعل اولانر ایسه « ا » : ساق « ویا » : « ا » : سك « ایله نهایتله نیر .

(۵) مفعول آلی۔ دیکر تورک لہجہ لرنده موجود اولما یوب، یالکز اور خون تور کجہ سنده

مستعمل اولان بومفعول، درت موقعده استعمال اولونور :

(۱) فعل کندیسيله اجرا اولونان آلتہ دلالت ایدر . مثلاً « ۷ ۶ : ۴ ۵ »

« ۲ - الکین طوتدی . » کبی کہ « ألیله طوتدی » دیمکدر .

(۲) رفاقت معناسنده استعمال اولونور . مثلاً « ۹ ۸ : ۷ ۶ »

« ۱ - یکر می آرین تاشیقمش » افاده سنده اولدینی کبی کہ « یکر می آر ایلہ برابر دیشاری یه چیقمش » دیمک اولور . [۱]

(۳) اوزون بر مدت تعیینی ایچونده قوللانیلیر . مفعول الیهک افاده ایدہ کبی مدتله

نسبہ معین اولدینی حالده مفعول آلینک افاده ایلدیکی زمانلر ممتد و محیط اولور . مثلاً « DD : I : یاین » یعنی « یازوقتی » کبی .

(۴) صفتلرده مفعول آلی حالی، صفتی حال و طرز و بیان ایدن ظرفلره تحویل ایدہ رک

ظرفیت معناسنی ویریر . مثلاً : « D { ۲ : I : یاداغن » کلهسی « یایاجہ »، یعنی « یایا اولہرق » معناسنه و « D J ۷ : I : یالینکین » کلهسی ده « یالینجہ » یعنی « چپلاق اولہرق » معناسنه کلیر .

بونلردن بشقه « کبی » معناسنه تشبیه افاده ایدن « K ۶ : تک » و « ایچون »

مقامنده تعلیلہ دلالت ایدن « N ۸ : اوچون » کلهلرندن اول کلن اسملر دخی بعضاً بو مفعول آلی حالده بولونهیلیر . فقط بو مطلق و دائمی الجریان برقاعده اولمہ یوب او کلهلرک مجرد اولہرق استعمالی ده جائزدر . مثلاً « بویوک برادری » کبی معناسنه « ۸

۶ : K ۸ : آچیسین تک » و یا مجرد اولہرق « ۸ : I ۶ : K ۶ :

اچیسى تک » افاده لرینک استعمالی ممکندر . طبق بونک کبی « بیلدیکی ایچون » مقامنده

« ۸ : N ۸ : بیلدوکن اوچون » و « ۸ : ۶ : ۷

۸ : N ۸ : بیلدوکن اوچون » عبارتہ لرندن هر ایکیسى استعمال

اولونهیلیر .

دیگر احوال اسم اور خون تور کجہ سنده، دیگر لہجہ لرنده کی استعماللارندن فضله بر خصوصیت

ارائه ایتمزله .

۱۱۱ بومعنايه نظراً مفعول دبدیکمز بومفعول عربینک « مفعول معه » سنک عینی دیمک اولور .

(٢) مضاف اليه. — اور خون تور كچه سنده مضاف اليه حالي ديگر تورك لهجه لرينه نسبة پك نادر اوله رق استعمال ايديلير . مضاف اليه علامتي اولان « ۷ : ك » لاحق سنده يالكز اشخاص اسملري ايله ضمير لرده تصادف اولونمقده در . ديگر كملر مضاف اليه مقامنده بولوندى قلى زمانلرده ده ينه مجرد حالنده استعمال ومضافه ربط اولونورلر : يالكز مضافك نهايتنه بر ضمير شخصي غائب علاوه ايديلير . حتى بالاذه كورولديكي وجهه ، اضافت ملكيت و اختصاص ايجون اولمايوب جنس ووصفي بيانه خادم اولديني صورتده ، تركيب اضافيده مضافك نهايتنده كي ضمير شخصي دخي حذف ايديله بيلير . وبوحالده هم مضاف اليه همده مضاف مجرد اوله وق ارتباط ايدرلر .

(٣) مفعول اليه . — ديگر تورك لهجه لرنده كي استعمال تندن فضله اوله رق بالخاصه اوخون تور كچه سنده برطرز استعمال دهاواردرد كاوده «نزمان؟» سؤالنه جواب اوله بيله جك صورتده تعيين زمانده دخي قوللانيه بيلمه سيدر . مثلاً « ۸ ۷ ۶ ۵ ۴ ۳ ۲ ۱ : بريلقه ، برييله و « ۹ ۸ ۷ ۶ ۵ ۴ ۳ ۲ ۱ : قوي ييلقا » قويون ييلنده ديمكدر .

(٤) مفعول به . — ديگر تورك لهجه لرنده مفعول بهك قوللانيه سى : معناسى معين يعنى مفرد اولان كملر مفعول به صريح اولديني حالده مفعول به اداتي آير؛ معناسى غير معين يعنى نكره اولان كملر ايسه مفعول به اداتي آلمق سزين ، مجرد حالنده مفعول به صريح اولور . مثلاً « بوقلمى آلام » و « چارشيدن قله آله جقم » دينير .

فقط اور خون تور كچه سنده بويه ثابت ومقرر برقاعده تعيين ايديله مز . چونكه بعضاً عيني حالده بولونان بر كليه بعضاً مفعول به اداتي الحاق ايدلديكي حالده ، بعضاً عيني شرائط داخلنده محرر بولونديرلديني كورولمكده در . مثلاً معين اولسون ، اولماسين « اته ينبوب » معناسنه اوله رق « ۱ ۲ ۳ ۴ ۵ ۶ ۷ ۸ ۹ ۱۰ : آت ينيپ » و « ۱ ۲ ۳ ۴ ۵ ۶ ۷ ۸ ۹ ۱۰ : آت ينيپ » افاده لر ينك هرايكيسي ده قوللانيه لور .

بولندن باشقه مفعول به اداتي كوك تور كچه ده كرك معين كرك غير معين معناده اولان كملره علاوه اولونه بيلير . مثلاً غير معين اوله رق قوللانيه لار « ۱ ۲ ۳ ۴ ۵ ۶ ۷ ۸ ۹ ۱۰ : ايشيك كوجيك = ايشي كوجي » افاده سنده مفعول به اداتلري موجود در .

اورخون تورجەسنىڭ نحوى

بوراھە قىدر اورخون تورجەسنىدە كورولان كەلەك نوغلىرىنى تىدقىق ايتىدۇ. شىمدى اولكەلەك
تەشكىل جەھەدەكى وظيفەلىرىنى وئىصل قوللانيدىقلىرىنى آرايە جەز .

احوال اسمك صورت استعمالى حقنىدە بعض مطالعات

بومبەشئە احوال اسمك عموم تورك لەجەلەرنىدە كىمىشترك اولان استعمالاتىدن آرىجە
بىخ ايتىمەرك ، يالەكەز كىتابەلەك تىدقىق ايله تظاهر ايدىن وكوك تورجەيە مخصوس بولونان
استعمالات خصوصىيەسىنى مطالعه ايلەجەكز .

(۱) مجرد. مجردك اورخون تورجەسنىدەكى محيطى ، شىمىدىكى تورك لەجەلەرنىدە داھا
واسعدر . يوقارىدە اىضاح ايدىلدىكى وجەھە مجرد حالندە اسملر ، فاعلە ويا مفعولە دلالت
ايدە بىلەكلىرى كىي ، مملوكە برضمير شخصى غائب علاوه اولونەرق مالكى دخى افادە ايدرلر .
وكذلك تعبيرات ظرفية مقامندەدە قوللانيلورلر .

اولجە اىضاح ايدىلش اولان بودالەلەردىن بشقە مجردلر ، دىكر بر اسمك اولنە ، اونك
وصفى ويا جنسى تبين ايچون دە وضع اولونەبىلر [۱] مثلاً اقوام ومواقع وانهار اسملىرى
كندىلەرنى تعقيب ايدىن اسم جنسك اولنە مجرد اولەرق وضع اولونور . وحتى اورخون
تورجەسنىدە ، دىكر لەجەلەردە يايىلدىنى كىي تبين و تخفيفە خادىم اولان بو مجردى تعقيب
ايدىن اسم جنسك نەپائتە برضمير شخصى غائب علاوه سە بىلە حاجت يوقدر . مثلاً «
N R : J > I - تورك بودون ؛ تورك قومى ، « طغاج قاغان »
N R : J > I = چين قاغانى » و ايرتاش او كوزك -
N R : J > I = ايرتاش نەرىنى » كەلەلى بو طرز استعمالك لك بارز مثاللايدىر .

[۱] بولە بر اسمك اولنە قونوب دە اونك وصفى ويا جنسى بيان ايدىن كەيە « Apposition »
دەنەركە آشاغى يوقارى عربىك نەمتە مەادلر .

(۲) اسم فاعل . — اصل فعلك فاعلنه دلالت ایدن اسم فاعل صیغه سی بوجه آتی
اوج صورته مالکدر :

(۱) ماده اصلیه « ۲ » : غما ، ویا « ۴ » : گمه « لاحقه سنک
علاوه سیله اولور : « ۲ ۴ ۶ » : اولو گمه = اولن آدم - « ویا » « ۶ ۲ ۴ »
« ۴ » : که لیکمه = کلن آدم کی .

(۲) جوهر فعله « ۲ ۸ ۴ » ویا « ۲ ۸ ۴ » : اولاچی = اولیجی ، اوله جک
اولان آدم - « کی .

(۳) جوهر فعله « ۲ ۸ ۶ ۴ » : غوچی ویا « ۲ ۸ ۴ ۶ » : کوچی « لاحقه سنک
علاوه سیله تشکل ایدر . بوکی اسم فاعلله کتابه لرده یا لکنز بر مثال واردر که اوده :
« ۲ ۸ ۴ ۶ ۲ » : ایتکوچی = ایدیچی - « کله سیدر .

(۳) اسم فاعل . — فعلك طرز و صورته دلالت ایدن و جوهر فعلدن یاپیلان اسملری
احتوا ایدن « اسم فعل » لرده اورخون تورکجه سنده اوج صورته تشکل ایدر .

(۱) ماده اصلیه نك نهایتنه « ۲ ۶ » : غو « ویا » « ۴ ۶ » : گو « علاوه اولونور :
« ۲ ۶ ۴ ۶ » : بارغو = واریش - « کی .

(۲) ماده اصلیه « ۲ ۶ » : ماغ « ویا » « ۴ ۶ » : مک « علاوه اولونور . بولاحقه
اورخون کتابه لرنده هیچ بر مثال یوقدر . « نینسه ی » کتابه لرنده برایکی کلمه ده بولاحقه نك
وجودی ظن اولونیور سه ده : کله لرك بوزوقلنی حسیله معنالرنك بحق استخراجی ممکن
اوله مامش و بناء علیه بولاحقه هنوز قطعی بر صورتده تحقق ایده مامشدر .

(۳) ماده اصلیه « ۲ ۴ » : سق « ویا » « ۶ ۴ » : سک « علاوه اولونور : مثلاً
« ۲ ۴ ۶ ۴ » : توغسق = دوغوش - « و » « ۲ ۴ ۶ ۴ » : باتسق = باتسین «
کله لری بوقیلدندر . بزم لهجه ده صوکره کی « ق » ویا (ك) اسقاط ایدیلیر « کون دوغوسی »
ویا دوغاسی = باتیسی ، باتاسی شکلنده قوللانیلور .

ایدن بو صیغهده ، مادهٔ اصلیه ، « ۲۷۷ : غالی » ویا « ۲۷۷ : کلهی »
لاحقه سنک علاوه سیله تشکیل اولونور . مثلاً « ۲۷۷ : آغالی = آلمق ایچون »
و « ۲۷۷ : اولکهلی = اولمک ایچون » کله لری بوقیلدندر .
بزم اون ایکنجی عصرده : اولوملو = اولمکه محکوم ، تعبیری ده بونوعدندر .

۴

— فرع فعللر —

فرع فعل نامی آلتنده اسم فاعل و مفعول مقامنده مستعمل « صیغهٔ فرعیه » ایله
« صیغهٔ صله » لری شامل اولان « صیغهٔ مشترکه » ایله « اسم فاعل » و « اسم فعل » لری
جمع ایدیورز .

(۱) صیغهٔ مشترکه . — صیغهٔ مشترکه بر صیغهدرکه بعضاً فاعلک ویا مفعولنه
وبعضاً فاعل و مفعولک هرایکسنه دلالت ایدر . اورخون تورکجه سنده صیغهٔ مشترکه بوجه آتی
دورت صورتده تشکیل اولونور .

(۱) مادهٔ اصلیه بر « ر : ۷ - ویا - ۸ » علاوه سیله صیغهٔ مشترکه یاپیلر . مثلاً
« ۸ ۸ ۸ ۸ ۸ : یوکنور = اکیلن - » و « ۸ ۷ ۶ : که لیر = کلن - » کبی
« ۷ » ویا « ۸ » لاحقه لرندن اول برصائت معاوی قوللانیلور .

(۲) مادهٔ اصلیه « سار » ویا « سر : ۷ ۷ ، ۷ ۷ ، ۸ ۷ » اداتک علاوه سیله
دخی صیغهٔ مشترکه تشکیل ایدر . مثلاً « ۷ ۷ ۷ ۷ ۷ : آلسار یعنی آلان - » و « ۷ ۷ ۷ ۷ ۷ :
اُرس - یعنی اولان - » کله لری بویله در . سکیزنجی و دوقوزنجی عصرده کی غرب
تورکجه مزده بو صیغه استقبال مقامنده قوللانیله شد . مولد منظومه سنده کی : « اول کلیم در سندن
اول خیر البشر » مصرعنده اولدینی کبی .

(۳) جوهر فعله « دوق - ویا - دیق - ویا - دک : ۷ ۷ ، ۷ ۷ » اداتی علاوه
اولونه رقینه صیغهٔ مشترکه تشکیل اولونور . مثلاً « ۷ ۷ ۷ ۷ ۷ : ایشتمیه دوک ،
ایشتمدیک - » ، « ۷ ۷ ۷ ۷ ۷ : بیلمدوک = بیلمدیکی - » و « ۷ ۷ ۷ ۷ ۷ :
قوندوق = قوندینی - » کله لری کبی .

(۴) جوهر فعله بر « مش : ۷ ۷ ، ۷ ۷ » اداتی علاوه سیله ده صیغهٔ مشترکه
تشکیل ایدر : مثلاً « ۷ ۷ ۷ ۷ ۷ : آمش » کله سی بوقیلدندر .

و «N : ti» لاحقهلری «ä a : ۲» لاحقهلرینه ترك موقع ايله مشدر. يالکیز بعض جنوب لهجه لرده آره صیرد «N'» ايله تهایتلنن صیغه لره تصادف اولونور. بزده یاقین زمانلرد قدر قوللانیلان «دیو» کبی.

صیغه حالیه نك منفیسند «۲» و «>» و «N» لاحقهلری یرینه «D» لاحقهلری قوللانیلدیغی کتابة لرده کوریلن «4 ۲ ۱ D» : آدریای = آیرلمق سزین ، آیرلمه رق «کله سندن استنتاج ایدیله بیلیر.

«سویله»، «دیمک» معناسنه اولان «تهمک» و «تیمک» مصدرینک ماده اصلیه سی اولان «h» ویا «h ۲ دن صیغه حالیه اوله رق بالاستنا «h ۲ ۹ ۲ h» : تین - یعنی دییه «کله سی قوللانیلیر.

(۳) صیغه توقیه . — بر کیفیتک زمان وقعی اعتباریله دیگر بر کیفیته صورت ارتباطی اراء ایدن بوسیغه ماده اصلیه «h ۲ : چا - ویا - چه» لاحقهلرینک علاوه سیله تشکل ایدر. کتابة لرده بوسیغه یه یالکیز ایکی مثال بولونه بیلمشدر که اولنلرد : «D ۱ ۲ ۱ > ۲ ۱ : یوق بولچا = یعنی محو اولنج» و «h ۲ ۸ ۲ h» : تیرنج، طولاننج «کله لری در.

(۴) صیغه زمانیه . — ایکی فعلدن برینک دیکریله هم زمان وبا بری دیگرندن مقدم ویا مؤخر اوله رق واقع اولدیغنه دلالت ایلن بوسیغه ماده اصلیه «h ۲ ۲ ۲ ۲» ویا «h ۲ ۲ h» ویاخود «h ۲ N h» وبعضاده «h ۲ ۲ h» ویا «h ۲ h» لاحقهلرندن برینک علاوه سیله تشکیل اولونور. بوسیغه نك تشکلاتی هتوز تمامیه شبهه سز بر صورتده تعین ایدیله ماشدر. کتابة لرده بوسیغه یی اراء ایدن شو برقاچ کله یه تصادف ایدیله بیلیر : «h ۲ ۲ ۲ ۲ ۲ : آلماتین : آلمدن، آمازدن اول»، «h ۲ ۲ ۲ ۲ ۲ : توکولتین - دوکولورکن، دوکولدیکی وقت»، «h ۲ ۲ ۲ ۲ ۲ : یوزه تی = یوزه رکن»، «h ۲ ۲ ۲ ۲ ۲ : صاقمتی = صاقتمه دن».

بولنلردن صو ک ایکی کله نك، یعنی «h ۲ ۲ ۲ ۲ ۲ ۲ : یوزه تی» و «h ۲ ۲ ۲ ۲ ۲ ۲ : صاقمتی» کله لرینک صیغه زمانیه می، یوقسه - املاجه بر سهو ویا اختصاره تابع طوتولش - ماضی صیغه سیمی اولدیغی پک معلوم دکدر.

[۵] صیغه تعلیلیه ویا غایه . — ایکی فعلدن برینک دیکرینه علت غایه اولدیغی افاده

[۲] مبحث صوائحه «ی، «س، «ن، «چ، «h «ق، «پ، «ک، «ا» ت دیمکدر.

برنجی صورت . — « ۱ : پ » لاحقہ تہی، ذاتاً برصائٹلہ نہایت بولان مادہٴ اصلیہ یہ دوغریدن دوغریہ التحاق ایدر . فقط مادہٴ اصلیہ برصائٹلہ نہایت بولورسہ ، بوحالہ لاحقہ دن اول یازلمیان و فقط تلفظ ایدیلن برہ معاون صائت علاوہ اولونور .
بوصائٹک تلفظی، آھنک صوآتہ کورہ، « i ، v ، u ، ii » صائٹلرندن ہرھانسیک بری اولہ بیلیر . فقط بوصائٹلر یازلمدیغی جھتلہ اوزماندہ ناصل تلفظ ایدلیدیکی تمامیلہ معلوم دکلدن .
ایکنجی صورت . — « ۱ : پان » ویا « ۱ : پن » لاحقہ سی، برنجی « پ : پ » لاحقہ سنہ نسبتلہ داھا نادر بولونور . اسکی غرب تورکجہ سندہ بولاحقہ چوئجہ قوللانیشدر .

(۲) صیغہٴ حالیہ . عینی زماندہ ویکدیگریہ مربوط اولہرق وقوعہ کان ایکی فعلک رابطہ سنی کوسٹرن بوصیغہ، برنجی فعلک مادہٴ اصلیہ سنہ « ۱ : آ - ا » ، « ۲ : او - او » ، « ۱ : او - او » صائٹلری علاوہ اولونہرق تشگیل اولونور .
بوزلردن « ۱ : لاحقہ سی نسبتہٴ داھا آز قوللانیاور . ویالکیز شو « s ، z ، h ، g ، f » صدالریلہ نہایت بولان بعض مادہٴ اصلیہ یہ التحاق ایدر . فقط علی الاکثر صیغہٴ حالیہ ی « ۲ » و « ۱ » لاحقہ لری تشگیل ایلر . مادہٴ اصلیہ برصائٹلہ نہایت بولدیغی تقدیردہ بر « ۱ : ویا ۲ : ز : ی » مادہٴ اصلیہ ایلہ لاحقہ آرسنہ علاوہ ایدیلر ؛ و بوحالہ لاحقہ « ۱ : ویا ۲ : » شکلنی آلیر .

« ۲ » و « ۱ » لاحقہ لریلہ تشگیل اولونان صیغہٴ حالیہ کندیسنی تعقیب ایدن دیگر فعل ایلہ برتک کلمہ ایمش کبی اتحاد ایلدیکی حالہ بوصوائت شفویہ « ۱ : صائت سنہ یہ تحویل اولونور . یعنی « ۲ » و « ۱ » ، یرینہ « ۱ » کلیر . متلاً « ۱ : ۲ : ۳ : ۴ : ۵ : ۶ : ۷ : ۸ : ۹ : ۱۰ : ۱۱ : ۱۲ : ۱۳ : ۱۴ : ۱۵ : ۱۶ : ۱۷ : ۱۸ : ۱۹ : ۲۰ : ۲۱ : ۲۲ : ۲۳ : ۲۴ : ۲۵ : ۲۶ : ۲۷ : ۲۸ : ۲۹ : ۳۰ : ۳۱ : ۳۲ : ۳۳ : ۳۴ : ۳۵ : ۳۶ : ۳۷ : ۳۸ : ۳۹ : ۴۰ : ۴۱ : ۴۲ : ۴۳ : ۴۴ : ۴۵ : ۴۶ : ۴۷ : ۴۸ : ۴۹ : ۵۰ : ۵۱ : ۵۲ : ۵۳ : ۵۴ : ۵۵ : ۵۶ : ۵۷ : ۵۸ : ۵۹ : ۶۰ : ۶۱ : ۶۲ : ۶۳ : ۶۴ : ۶۵ : ۶۶ : ۶۷ : ۶۸ : ۶۹ : ۷۰ : ۷۱ : ۷۲ : ۷۳ : ۷۴ : ۷۵ : ۷۶ : ۷۷ : ۷۸ : ۷۹ : ۸۰ : ۸۱ : ۸۲ : ۸۳ : ۸۴ : ۸۵ : ۸۶ : ۸۷ : ۸۸ : ۸۹ : ۹۰ : ۹۱ : ۹۲ : ۹۳ : ۹۴ : ۹۵ : ۹۶ : ۹۷ : ۹۸ : ۹۹ : ۱۰۰ : ۱۰۱ : ۱۰۲ : ۱۰۳ : ۱۰۴ : ۱۰۵ : ۱۰۶ : ۱۰۷ : ۱۰۸ : ۱۰۹ : ۱۱۰ : ۱۱۱ : ۱۱۲ : ۱۱۳ : ۱۱۴ : ۱۱۵ : ۱۱۶ : ۱۱۷ : ۱۱۸ : ۱۱۹ : ۱۲۰ : ۱۲۱ : ۱۲۲ : ۱۲۳ : ۱۲۴ : ۱۲۵ : ۱۲۶ : ۱۲۷ : ۱۲۸ : ۱۲۹ : ۱۳۰ : ۱۳۱ : ۱۳۲ : ۱۳۳ : ۱۳۴ : ۱۳۵ : ۱۳۶ : ۱۳۷ : ۱۳۸ : ۱۳۹ : ۱۴۰ : ۱۴۱ : ۱۴۲ : ۱۴۳ : ۱۴۴ : ۱۴۵ : ۱۴۶ : ۱۴۷ : ۱۴۸ : ۱۴۹ : ۱۵۰ : ۱۵۱ : ۱۵۲ : ۱۵۳ : ۱۵۴ : ۱۵۵ : ۱۵۶ : ۱۵۷ : ۱۵۸ : ۱۵۹ : ۱۶۰ : ۱۶۱ : ۱۶۲ : ۱۶۳ : ۱۶۴ : ۱۶۵ : ۱۶۶ : ۱۶۷ : ۱۶۸ : ۱۶۹ : ۱۷۰ : ۱۷۱ : ۱۷۲ : ۱۷۳ : ۱۷۴ : ۱۷۵ : ۱۷۶ : ۱۷۷ : ۱۷۸ : ۱۷۹ : ۱۸۰ : ۱۸۱ : ۱۸۲ : ۱۸۳ : ۱۸۴ : ۱۸۵ : ۱۸۶ : ۱۸۷ : ۱۸۸ : ۱۸۹ : ۱۹۰ : ۱۹۱ : ۱۹۲ : ۱۹۳ : ۱۹۴ : ۱۹۵ : ۱۹۶ : ۱۹۷ : ۱۹۸ : ۱۹۹ : ۲۰۰ : ۲۰۱ : ۲۰۲ : ۲۰۳ : ۲۰۴ : ۲۰۵ : ۲۰۶ : ۲۰۷ : ۲۰۸ : ۲۰۹ : ۲۱۰ : ۲۱۱ : ۲۱۲ : ۲۱۳ : ۲۱۴ : ۲۱۵ : ۲۱۶ : ۲۱۷ : ۲۱۸ : ۲۱۹ : ۲۲۰ : ۲۲۱ : ۲۲۲ : ۲۲۳ : ۲۲۴ : ۲۲۵ : ۲۲۶ : ۲۲۷ : ۲۲۸ : ۲۲۹ : ۲۳۰ : ۲۳۱ : ۲۳۲ : ۲۳۳ : ۲۳۴ : ۲۳۵ : ۲۳۶ : ۲۳۷ : ۲۳۸ : ۲۳۹ : ۲۴۰ : ۲۴۱ : ۲۴۲ : ۲۴۳ : ۲۴۴ : ۲۴۵ : ۲۴۶ : ۲۴۷ : ۲۴۸ : ۲۴۹ : ۲۵۰ : ۲۵۱ : ۲۵۲ : ۲۵۳ : ۲۵۴ : ۲۵۵ : ۲۵۶ : ۲۵۷ : ۲۵۸ : ۲۵۹ : ۲۶۰ : ۲۶۱ : ۲۶۲ : ۲۶۳ : ۲۶۴ : ۲۶۵ : ۲۶۶ : ۲۶۷ : ۲۶۸ : ۲۶۹ : ۲۷۰ : ۲۷۱ : ۲۷۲ : ۲۷۳ : ۲۷۴ : ۲۷۵ : ۲۷۶ : ۲۷۷ : ۲۷۸ : ۲۷۹ : ۲۸۰ : ۲۸۱ : ۲۸۲ : ۲۸۳ : ۲۸۴ : ۲۸۵ : ۲۸۶ : ۲۸۷ : ۲۸۸ : ۲۸۹ : ۲۹۰ : ۲۹۱ : ۲۹۲ : ۲۹۳ : ۲۹۴ : ۲۹۵ : ۲۹۶ : ۲۹۷ : ۲۹۸ : ۲۹۹ : ۳۰۰ : ۳۰۱ : ۳۰۲ : ۳۰۳ : ۳۰۴ : ۳۰۵ : ۳۰۶ : ۳۰۷ : ۳۰۸ : ۳۰۹ : ۳۱۰ : ۳۱۱ : ۳۱۲ : ۳۱۳ : ۳۱۴ : ۳۱۵ : ۳۱۶ : ۳۱۷ : ۳۱۸ : ۳۱۹ : ۳۲۰ : ۳۲۱ : ۳۲۲ : ۳۲۳ : ۳۲۴ : ۳۲۵ : ۳۲۶ : ۳۲۷ : ۳۲۸ : ۳۲۹ : ۳۳۰ : ۳۳۱ : ۳۳۲ : ۳۳۳ : ۳۳۴ : ۳۳۵ : ۳۳۶ : ۳۳۷ : ۳۳۸ : ۳۳۹ : ۳۴۰ : ۳۴۱ : ۳۴۲ : ۳۴۳ : ۳۴۴ : ۳۴۵ : ۳۴۶ : ۳۴۷ : ۳۴۸ : ۳۴۹ : ۳۵۰ : ۳۵۱ : ۳۵۲ : ۳۵۳ : ۳۵۴ : ۳۵۵ : ۳۵۶ : ۳۵۷ : ۳۵۸ : ۳۵۹ : ۳۶۰ : ۳۶۱ : ۳۶۲ : ۳۶۳ : ۳۶۴ : ۳۶۵ : ۳۶۶ : ۳۶۷ : ۳۶۸ : ۳۶۹ : ۳۷۰ : ۳۷۱ : ۳۷۲ : ۳۷۳ : ۳۷۴ : ۳۷۵ : ۳۷۶ : ۳۷۷ : ۳۷۸ : ۳۷۹ : ۳۸۰ : ۳۸۱ : ۳۸۲ : ۳۸۳ : ۳۸۴ : ۳۸۵ : ۳۸۶ : ۳۸۷ : ۳۸۸ : ۳۸۹ : ۳۹۰ : ۳۹۱ : ۳۹۲ : ۳۹۳ : ۳۹۴ : ۳۹۵ : ۳۹۶ : ۳۹۷ : ۳۹۸ : ۳۹۹ : ۴۰۰ : ۴۰۱ : ۴۰۲ : ۴۰۳ : ۴۰۴ : ۴۰۵ : ۴۰۶ : ۴۰۷ : ۴۰۸ : ۴۰۹ : ۴۱۰ : ۴۱۱ : ۴۱۲ : ۴۱۳ : ۴۱۴ : ۴۱۵ : ۴۱۶ : ۴۱۷ : ۴۱۸ : ۴۱۹ : ۴۲۰ : ۴۲۱ : ۴۲۲ : ۴۲۳ : ۴۲۴ : ۴۲۵ : ۴۲۶ : ۴۲۷ : ۴۲۸ : ۴۲۹ : ۴۳۰ : ۴۳۱ : ۴۳۲ : ۴۳۳ : ۴۳۴ : ۴۳۵ : ۴۳۶ : ۴۳۷ : ۴۳۸ : ۴۳۹ : ۴۴۰ : ۴۴۱ : ۴۴۲ : ۴۴۳ : ۴۴۴ : ۴۴۵ : ۴۴۶ : ۴۴۷ : ۴۴۸ : ۴۴۹ : ۴۵۰ : ۴۵۱ : ۴۵۲ : ۴۵۳ : ۴۵۴ : ۴۵۵ : ۴۵۶ : ۴۵۷ : ۴۵۸ : ۴۵۹ : ۴۶۰ : ۴۶۱ : ۴۶۲ : ۴۶۳ : ۴۶۴ : ۴۶۵ : ۴۶۶ : ۴۶۷ : ۴۶۸ : ۴۶۹ : ۴۷۰ : ۴۷۱ : ۴۷۲ : ۴۷۳ : ۴۷۴ : ۴۷۵ : ۴۷۶ : ۴۷۷ : ۴۷۸ : ۴۷۹ : ۴۸۰ : ۴۸۱ : ۴۸۲ : ۴۸۳ : ۴۸۴ : ۴۸۵ : ۴۸۶ : ۴۸۷ : ۴۸۸ : ۴۸۹ : ۴۹۰ : ۴۹۱ : ۴۹۲ : ۴۹۳ : ۴۹۴ : ۴۹۵ : ۴۹۶ : ۴۹۷ : ۴۹۸ : ۴۹۹ : ۵۰۰ : ۵۰۱ : ۵۰۲ : ۵۰۳ : ۵۰۴ : ۵۰۵ : ۵۰۶ : ۵۰۷ : ۵۰۸ : ۵۰۹ : ۵۱۰ : ۵۱۱ : ۵۱۲ : ۵۱۳ : ۵۱۴ : ۵۱۵ : ۵۱۶ : ۵۱۷ : ۵۱۸ : ۵۱۹ : ۵۲۰ : ۵۲۱ : ۵۲۲ : ۵۲۳ : ۵۲۴ : ۵۲۵ : ۵۲۶ : ۵۲۷ : ۵۲۸ : ۵۲۹ : ۵۳۰ : ۵۳۱ : ۵۳۲ : ۵۳۳ : ۵۳۴ : ۵۳۵ : ۵۳۶ : ۵۳۷ : ۵۳۸ : ۵۳۹ : ۵۴۰ : ۵۴۱ : ۵۴۲ : ۵۴۳ : ۵۴۴ : ۵۴۵ : ۵۴۶ : ۵۴۷ : ۵۴۸ : ۵۴۹ : ۵۵۰ : ۵۵۱ : ۵۵۲ : ۵۵۳ : ۵۵۴ : ۵۵۵ : ۵۵۶ : ۵۵۷ : ۵۵۸ : ۵۵۹ : ۵۶۰ : ۵۶۱ : ۵۶۲ : ۵۶۳ : ۵۶۴ : ۵۶۵ : ۵۶۶ : ۵۶۷ : ۵۶۸ : ۵۶۹ : ۵۷۰ : ۵۷۱ : ۵۷۲ : ۵۷۳ : ۵۷۴ : ۵۷۵ : ۵۷۶ : ۵۷۷ : ۵۷۸ : ۵۷۹ : ۵۸۰ : ۵۸۱ : ۵۸۲ : ۵۸۳ : ۵۸۴ : ۵۸۵ : ۵۸۶ : ۵۸۷ : ۵۸۸ : ۵۸۹ : ۵۹۰ : ۵۹۱ : ۵۹۲ : ۵۹۳ : ۵۹۴ : ۵۹۵ : ۵۹۶ : ۵۹۷ : ۵۹۸ : ۵۹۹ : ۶۰۰ : ۶۰۱ : ۶۰۲ : ۶۰۳ : ۶۰۴ : ۶۰۵ : ۶۰۶ : ۶۰۷ : ۶۰۸ : ۶۰۹ : ۶۱۰ : ۶۱۱ : ۶۱۲ : ۶۱۳ : ۶۱۴ : ۶۱۵ : ۶۱۶ : ۶۱۷ : ۶۱۸ : ۶۱۹ : ۶۲۰ : ۶۲۱ : ۶۲۲ : ۶۲۳ : ۶۲۴ : ۶۲۵ : ۶۲۶ : ۶۲۷ : ۶۲۸ : ۶۲۹ : ۶۳۰ : ۶۳۱ : ۶۳۲ : ۶۳۳ : ۶۳۴ : ۶۳۵ : ۶۳۶ : ۶۳۷ : ۶۳۸ : ۶۳۹ : ۶۴۰ : ۶۴۱ : ۶۴۲ : ۶۴۳ : ۶۴۴ : ۶۴۵ : ۶۴۶ : ۶۴۷ : ۶۴۸ : ۶۴۹ : ۶۵۰ : ۶۵۱ : ۶۵۲ : ۶۵۳ : ۶۵۴ : ۶۵۵ : ۶۵۶ : ۶۵۷ : ۶۵۸ : ۶۵۹ : ۶۶۰ : ۶۶۱ : ۶۶۲ : ۶۶۳ : ۶۶۴ : ۶۶۵ : ۶۶۶ : ۶۶۷ : ۶۶۸ : ۶۶۹ : ۶۷۰ : ۶۷۱ : ۶۷۲ : ۶۷۳ : ۶۷۴ : ۶۷۵ : ۶۷۶ : ۶۷۷ : ۶۷۸ : ۶۷۹ : ۶۸۰ : ۶۸۱ : ۶۸۲ : ۶۸۳ : ۶۸۴ : ۶۸۵ : ۶۸۶ : ۶۸۷ : ۶۸۸ : ۶۸۹ : ۶۹۰ : ۶۹۱ : ۶۹۲ : ۶۹۳ : ۶۹۴ : ۶۹۵ : ۶۹۶ : ۶۹۷ : ۶۹۸ : ۶۹۹ : ۷۰۰ : ۷۰۱ : ۷۰۲ : ۷۰۳ : ۷۰۴ : ۷۰۵ : ۷۰۶ : ۷۰۷ : ۷۰۸ : ۷۰۹ : ۷۱۰ : ۷۱۱ : ۷۱۲ : ۷۱۳ : ۷۱۴ : ۷۱۵ : ۷۱۶ : ۷۱۷ : ۷۱۸ : ۷۱۹ : ۷۲۰ : ۷۲۱ : ۷۲۲ : ۷۲۳ : ۷۲۴ : ۷۲۵ : ۷۲۶ : ۷۲۷ : ۷۲۸ : ۷۲۹ : ۷۳۰ : ۷۳۱ : ۷۳۲ : ۷۳۳ : ۷۳۴ : ۷۳۵ : ۷۳۶ : ۷۳۷ : ۷۳۸ : ۷۳۹ : ۷۴۰ : ۷۴۱ : ۷۴۲ : ۷۴۳ : ۷۴۴ : ۷۴۵ : ۷۴۶ : ۷۴۷ : ۷۴۸ : ۷۴۹ : ۷۵۰ : ۷۵۱ : ۷۵۲ : ۷۵۳ : ۷۵۴ : ۷۵۵ : ۷۵۶ : ۷۵۷ : ۷۵۸ : ۷۵۹ : ۷۶۰ : ۷۶۱ : ۷۶۲ : ۷۶۳ : ۷۶۴ : ۷۶۵ : ۷۶۶ : ۷۶۷ : ۷۶۸ : ۷۶۹ : ۷۷۰ : ۷۷۱ : ۷۷۲ : ۷۷۳ : ۷۷۴ : ۷۷۵ : ۷۷۶ : ۷۷۷ : ۷۷۸ : ۷۷۹ : ۷۸۰ : ۷۸۱ : ۷۸۲ : ۷۸۳ : ۷۸۴ : ۷۸۵ : ۷۸۶ : ۷۸۷ : ۷۸۸ : ۷۸۹ : ۷۹۰ : ۷۹۱ : ۷۹۲ : ۷۹۳ : ۷۹۴ : ۷۹۵ : ۷۹۶ : ۷۹۷ : ۷۹۸ : ۷۹۹ : ۸۰۰ : ۸۰۱ : ۸۰۲ : ۸۰۳ : ۸۰۴ : ۸۰۵ : ۸۰۶ : ۸۰۷ : ۸۰۸ : ۸۰۹ : ۸۱۰ : ۸۱۱ : ۸۱۲ : ۸۱۳ : ۸۱۴ : ۸۱۵ : ۸۱۶ : ۸۱۷ : ۸۱۸ : ۸۱۹ : ۸۲۰ : ۸۲۱ : ۸۲۲ : ۸۲۳ : ۸۲۴ : ۸۲۵ : ۸۲۶ : ۸۲۷ : ۸۲۸ : ۸۲۹ : ۸۳۰ : ۸۳۱ : ۸۳۲ : ۸۳۳ : ۸۳۴ : ۸۳۵ : ۸۳۶ : ۸۳۷ : ۸۳۸ : ۸۳۹ : ۸۴۰ : ۸۴۱ : ۸۴۲ : ۸۴۳ : ۸۴۴ : ۸۴۵ : ۸۴۶ : ۸۴۷ : ۸۴۸ : ۸۴۹ : ۸۵۰ : ۸۵۱ : ۸۵۲ : ۸۵۳ : ۸۵۴ : ۸۵۵ : ۸۵۶ : ۸۵۷ : ۸۵۸ : ۸۵۹ : ۸۶۰ : ۸۶۱ : ۸۶۲ : ۸۶۳ : ۸۶۴ : ۸۶۵ : ۸۶۶ : ۸۶۷ : ۸۶۸ : ۸۶۹ : ۸۷۰ : ۸۷۱ : ۸۷۲ : ۸۷۳ : ۸۷۴ : ۸۷۵ : ۸۷۶ : ۸۷۷ : ۸۷۸ : ۸۷۹ : ۸۸۰ : ۸۸۱ : ۸۸۲ : ۸۸۳ : ۸۸۴ : ۸۸۵ : ۸۸۶ : ۸۸۷ : ۸۸۸ : ۸۸۹ : ۸۹۰ : ۸۹۱ : ۸۹۲ : ۸۹۳ : ۸۹۴ : ۸۹۵ : ۸۹۶ : ۸۹۷ : ۸۹۸ : ۸۹۹ : ۹۰۰ : ۹۰۱ : ۹۰۲ : ۹۰۳ : ۹۰۴ : ۹۰۵ : ۹۰۶ : ۹۰۷ : ۹۰۸ : ۹۰۹ : ۹۱۰ : ۹۱۱ : ۹۱۲ : ۹۱۳ : ۹۱۴ : ۹۱۵ : ۹۱۶ : ۹۱۷ : ۹۱۸ : ۹۱۹ : ۹۲۰ : ۹۲۱ : ۹۲۲ : ۹۲۳ : ۹۲۴ : ۹۲۵ : ۹۲۶ : ۹۲۷ : ۹۲۸ : ۹۲۹ : ۹۳۰ : ۹۳۱ : ۹۳۲ : ۹۳۳ : ۹۳۴ : ۹۳۵ : ۹۳۶ : ۹۳۷ : ۹۳۸ : ۹۳۹ : ۹۴۰ : ۹۴۱ : ۹۴۲ : ۹۴۳ : ۹۴۴ : ۹۴۵ : ۹۴۶ : ۹۴۷ : ۹۴۸ : ۹۴۹ : ۹۵۰ : ۹۵۱ : ۹۵۲ : ۹۵۳ : ۹۵۴ : ۹۵۵ : ۹۵۶ : ۹۵۷ : ۹۵۸ : ۹۵۹ : ۹۶۰ : ۹۶۱ : ۹۶۲ : ۹۶۳ : ۹۶۴ : ۹۶۵ : ۹۶۶ : ۹۶۷ : ۹۶۸ : ۹۶۹ : ۹۷۰ : ۹۷۱ : ۹۷۲ : ۹۷۳ : ۹۷۴ : ۹۷۵ : ۹۷۶ : ۹۷۷ : ۹۷۸ : ۹۷۹ : ۹۸۰ : ۹۸۱ : ۹۸۲ : ۹۸۳ : ۹۸۴ : ۹۸۵ : ۹۸۶ : ۹۸۷ : ۹۸۸ : ۹۸۹ : ۹۹۰ : ۹۹۱ : ۹۹۲ : ۹۹۳ : ۹۹۴ : ۹۹۵ : ۹۹۶ : ۹۹۷ : ۹۹۸ : ۹۹۹ : ۱۰۰۰ : ۱۰۰۱ : ۱۰۰۲ : ۱۰۰۳ : ۱۰۰۴ : ۱۰۰۵ : ۱۰۰۶ : ۱۰۰۷ : ۱۰۰۸ : ۱۰۰۹ : ۱۰۱۰ : ۱۰۱۱ : ۱۰۱۲ : ۱۰۱۳ : ۱۰۱۴ : ۱۰۱۵ : ۱۰۱۶ : ۱۰۱۷ : ۱۰۱۸ : ۱۰۱۹ : ۱۰۲۰ : ۱۰۲۱ : ۱۰۲۲ : ۱۰۲۳ : ۱۰۲۴ : ۱۰۲۵ : ۱۰۲۶ : ۱۰۲۷ : ۱۰۲۸ : ۱۰۲۹ : ۱۰۳۰ : ۱۰۳۱ : ۱۰۳۲ : ۱۰۳۳ : ۱۰۳۴ : ۱۰۳۵ : ۱۰۳۶ : ۱۰۳۷ : ۱۰۳۸ : ۱۰۳۹ : ۱۰۴۰ : ۱۰۴۱ : ۱۰۴۲ : ۱۰۴۳ : ۱۰۴۴ : ۱۰۴۵ : ۱۰۴۶ : ۱۰۴۷ : ۱۰۴۸ : ۱۰۴۹ : ۱۰۵۰ : ۱۰۵۱ : ۱۰۵۲ : ۱۰۵۳ : ۱۰۵۴ : ۱۰۵۵ : ۱۰۵۶ : ۱۰۵۷ : ۱۰۵۸ : ۱۰۵۹ : ۱۰۶۰ : ۱۰۶۱ : ۱۰۶۲ : ۱۰۶۳ : ۱۰۶۴ : ۱۰۶۵ : ۱۰۶۶ : ۱۰۶۷ : ۱۰۶۸ : ۱۰۶۹ : ۱۰۷۰ : ۱۰۷۱ : ۱۰۷۲ : ۱۰۷۳ : ۱۰۷۴ : ۱۰۷۵ : ۱۰۷۶ : ۱۰۷۷ : ۱۰۷۸ : ۱۰۷۹ : ۱۰۸۰ : ۱۰۸۱ : ۱۰۸۲ : ۱۰۸۳ : ۱۰۸۴ : ۱۰۸۵ : ۱۰۸۶ : ۱۰۸۷ : ۱۰۸۸ : ۱۰۸۹ : ۱۰۹۰ : ۱۰۹۱ : ۱۰۹۲ : ۱۰۹۳ : ۱۰۹۴ : ۱۰۹۵ : ۱۰۹۶ : ۱۰۹۷ : ۱۰۹۸ : ۱۰۹۹ : ۱۱۰۰ : ۱۱۰۱ : ۱۱۰۲ : ۱۱۰۳ : ۱۱۰۴ : ۱۱۰۵ : ۱۱۰۶ : ۱۱۰۷ : ۱۱۰۸ : ۱۱۰۹ : ۱۱۱۰ : ۱۱۱۱ : ۱۱۱۲ : ۱۱۱۳ : ۱۱۱۴ : ۱۱۱۵ : ۱۱۱۶ : ۱۱۱۷ : ۱۱۱۸ : ۱۱۱۹ : ۱۱۲۰ : ۱۱۲۱ : ۱۱۲۲ : ۱۱۲۳ : ۱۱۲۴ : ۱۱۲۵ : ۱۱۲۶ : ۱۱۲۷ : ۱۱۲۸ : ۱۱۲۹ : ۱۱۳۰ : ۱۱۳۱ : ۱۱۳۲ : ۱۱۳۳ : ۱۱۳۴ : ۱۱۳۵ : ۱۱۳۶ : ۱۱۳۷ : ۱۱۳۸ : ۱۱۳۹ : ۱۱۴۰ : ۱۱۴۱ : ۱۱۴۲ : ۱۱۴۳ : ۱۱۴۴ : ۱۱۴۵ : ۱۱۴۶ : ۱۱۴۷ : ۱۱۴۸ : ۱۱۴۹ : ۱۱۵۰ : ۱۱۵۱ : ۱۱۵۲ : ۱۱۵۳ : ۱۱۵۴ : ۱۱۵۵ : ۱۱۵۶ : ۱۱۵۷ : ۱۱۵۸ : ۱۱۵۹ : ۱۱۶۰ : ۱۱۶۱ : ۱۱۶۲ : ۱۱۶۳ : ۱۱۶۴ : ۱۱۶۵ : ۱۱۶۶ : ۱۱۶۷ : ۱۱۶۸ : ۱۱۶۹ : ۱۱۷۰ : ۱۱۷۱ : ۱۱۷۲ : ۱۱۷۳ : ۱۱۷۴ : ۱۱۷۵ : ۱۱۷۶ : ۱۱۷۷ : ۱۱۷۸ : ۱۱۷۹ : ۱۱۸۰ : ۱۱۸۱ : ۱۱۸۲ : ۱۱۸۳ : ۱۱۸۴ : ۱۱۸۵ : ۱۱۸۶ : ۱۱۸۷ : ۱۱۸۸ : ۱۱۸۹ : ۱۱۹۰ : ۱۱۹۱ : ۱۱۹۲ : ۱۱۹۳ : ۱۱۹۴ : ۱۱۹۵ : ۱۱۹۶ : ۱۱۹۷ : ۱۱۹۸ : ۱۱۹۹ : ۱۲۰۰ : ۱۲۰۱ : ۱۲۰۲ : ۱۲۰۳ : ۱۲۰۴ : ۱۲۰۵ : ۱۲۰۶ : ۱۲۰۷ : ۱۲۰۸ : ۱۲۰۹ : ۱۲۱۰ : ۱۲۱۱ : ۱۲۱۲ : ۱۲۱۳ : ۱۲۱۴ : ۱۲۱۵ : ۱۲۱۶ : ۱۲۱۷ : ۱۲۱۸ : ۱۲۱۹ : ۱۲۲۰ : ۱۲۲۱ : ۱۲۲۲ : ۱۲۲۳ : ۱۲۲۴ : ۱۲۲۵ : ۱۲۲۶ : ۱۲۲۷ : ۱۲۲۸ : ۱۲۲۹ : ۱۲۳۰ : ۱۲۳۱ : ۱۲۳۲ : ۱۲۳۳ : ۱۲۳۴ : ۱۲۳۵ : ۱۲۳۶ : ۱۲۳۷ : ۱۲۳۸ : ۱۲۳۹ : ۱۲۴۰ : ۱۲۴۱ : ۱۲۴۲ : ۱۲۴۳ : ۱۲۴۴ : ۱۲۴۵ : ۱۲۴۶ : ۱۲۴۷ : ۱۲۴۸ : ۱۲۴۹ : ۱۲۵۰ : ۱۲۵۱ : ۱۲۵۲ : ۱۲۵۳ : ۱۲۵۴ : ۱۲۵۵ : ۱۲۵۶ : ۱۲۵۷ : ۱۲۵۸ : ۱۲۵۹ : ۱۲۶۰ : ۱۲۶۱ : ۱۲۶۲ : ۱۲۶۳ : ۱۲۶۴ : ۱۲۶۵ : ۱۲۶۶ : ۱۲۶۷ : ۱۲۶۸ : ۱۲۶۹ : ۱۲۷۰ : ۱۲۷۱ : ۱۲۷۲ : ۱۲۷۳ : ۱۲۷۴ : ۱۲۷۵ : ۱۲۷۶ : ۱۲۷۷ : ۱۲۷۸ : ۱۲۷۹ : ۱۲۸۰ : ۱۲۸۱ : ۱۲۸۲ : ۱۲۸۳ : ۱۲۸۴ : ۱۲۸۵ : ۱۲۸۶ : ۱۲۸۷ : ۱۲۸۸ : ۱۲۸۹ : ۱۲۹۰ : ۱۲۹۱ : ۱۲۹۲ : ۱۲۹۳ : ۱۲۹۴ : ۱۲۹۵ : ۱۲۹۶ : ۱۲۹۷ : ۱۲۹۸ : ۱۲۹۹ : ۱۳۰۰ : ۱۳۰۱ : ۱۳۰۲ : ۱۳۰۳ : ۱۳۰۴ : ۱۳۰۵ : ۱۳۰۶ : ۱۳۰۷ : ۱۳۰۸ : ۱۳۰۹ : ۱۳۱۰ : ۱۳۱۱ : ۱۳۱۲ : ۱۳۱۳ : ۱۳۱۴ : ۱۳۱۵ : ۱۳۱۶ : ۱۳۱۷ : ۱۳۱۸ : ۱۳۱۹ : ۱۳۲۰ : ۱۳۲۱ : ۱۳۲۲ : ۱۳۲۳ : ۱۳۲۴ : ۱۳۲۵ : ۱۳۲۶ : ۱۳۲۷ : ۱۳۲۸ : ۱۳۲۹ : ۱۳۳۰ : ۱۳۳۱ : ۱۳۳۲ : ۱۳۳۳ : ۱۳۳۴ : ۱۳۳۵ : ۱۳۳۶ : ۱۳۳۷ : ۱۳۳۸ : ۱۳۳۹ : ۱۳۴۰ : ۱۳۴۱ : ۱۳۴۲ : ۱۳۴۳ : ۱۳۴۴ : ۱۳۴۵ : ۱۳۴۶ : ۱۳۴۷ : ۱۳۴۸ : ۱۳۴۹ : ۱۳۵۰ : ۱۳۵۱ : ۱۳۵۲ : ۱۳۵۳ : ۱۳۵۴ : ۱۳۵۵ : ۱۳۵۶ : ۱۳۵۷ : ۱۳۵۸ : ۱۳۵۹ : ۱۳۶۰ : ۱۳۶۱ : ۱۳۶۲ : ۱۳۶۳ : ۱۳۶۴ : ۱۳۶۵ : ۱۳۶۶ : ۱۳۶۷ : ۱۳۶۸ : ۱۳۶۹ : ۱۳۷۰ : ۱۳۷۱ : ۱۳۷۲ : ۱۳۷۳ : ۱۳۷۴ : ۱۳۷۵ : ۱۳۷۶ : ۱۳

۱° اصل فعل، یعنی مادهٔ اصلیه‌نك هیچ برشی علاوه اولونمقسزین افاده‌سیله ؛

۲° مادهٔ اصلیه « J T » ، ویا « Y € » لاحقہ‌سنك علاوه‌سیله .

مفرد و جمع غائب : « H > » ویا « H > () » ویا « H H » علاوه‌سیله .

جمع متکلم : « J > » الحاقیه .

جمع مخاطب : « > » حرفك علاوه‌سیله تشکیل اولونور .

ماضی صیغه‌سی — ماضی تشکیل ایچون مادهٔ اصلیه‌یه شولاحقه‌لر علاوه اولونور :

مفرد متکلم ایچون : « J > » ، « J > » ، « J > » ، « J > » ؛

» مخاطب : « J > » ، « J > » ، « J > » ؛

» غائب : « J > » ، « J > » ، « J > » ؛

جمع متکلم : « J > » ، « J > » ، « J > » ؛

» مخاطب : « J > » ، « J > » ، « J > » ؛

جمع غائب ایچون آیرنجیه لاحقہ اولمایوب عیناً مفرد غائب تکرر ایدر .

« J > » : آرنج متعمی . — کتاب‌لرده بومتهم اولدجه چوق قولانیلور . اکثریا

« J > » ایله وبعضاده « J > » ایله نهایت بولان صیغه‌لری متعاقباً بومتهم ذکر اولونور .

کندیسنك دیگر برفعله منضم اولنمقسزین مستقلاً استعمالنه‌یا‌الکیز بردفعه تصادف ایدلمکده‌درکه

بوده عمومیتله برسه‌ودن ایلری کلش عد اولونیور . بومتهم برفعله الحاق اولوندینی حالده ،

او فعلك وقوعی تمامیه و صورت قطعیده ختام بولمش اولدیغنی افاده ایله حکمی تأیید

وتوشیق ایلر .

بومتهم قارلوق لهجه‌سنده‌ده بولونیور . محمود کاشغری « دیوان لغات‌الترک » ده بوکا

«لعل» معناسی ویریور . « ایرمك » فعلندن مشتق اولنق احتمالی واردر .

ربط صیغه‌لری . — اورخون تورکجه‌سنده ربط‌صیغه‌لرینك متعدد شکلرینه تصادف

ایدلمکده‌در :

(۱) صیغهٔ عطفیه — یکدیگری متعاقب و بربرینه مربوط اوله‌رق ایقاع ایدیلن ایکی

فعلك رابطه‌سنی اراٚ ایدن بوصیغه ایکی طرزده تشکیل اولونور :

(۱) برنجی فعلك مادهٔ اصلیه‌سنه « 1 » : پ « حرفی علاوه‌سیله ؛ ۲) برنجی فعلك مادهٔ

اصلیه‌سنه « 1 » : پان « ویا « 1 H » پن « لاحقہ‌سنك علاوه‌سیله .

کلمه تصادف ایدملکده در که اوده ؛ h ء ﴿ ٪ : تکه = یعنی تمامی و تماماق «
کلمه سدر .

(۷) ﴿۲: مغ﴾، ﴿۴: مگ﴾، ﴿۸: مق﴾، ﴿۱: مک﴾
لاحقہ لاری .

صوك ايكي سي بزم تور كچه مزده مصدره دلات ايدن بولاحقه لر اورخون كتابه لر نه كوريه مه يور. فقط اورخون كتابه لر ينه پك ياقين اولان «ينسه ي - يكي چاي» كتابه لر نه يالكز اوچ كه ده بولاحقه لك وجودي ظن ايدل كده در. آنجق بوكه لر نه اوقدر بوزولمش، و اوقدر كو چ اوقو نه بيله كده بولون مشدر كه معناري ايجه آكلاشله مامشدر.

(۸) «) » و « ۛ » - یعنی خلق و یا خنکی «ن» - لاحقہ سی .

بزم ینہ قوللاندیغمز اور خون کتابہارندہ بولاحقہنی آلاں ایکی ویا اوچ کلمہ وارددر:

شبهه‌دن آزاده اولان ایکیسی « ۶ ۷ ۸ : کله‌ین ، کلین و « ۹ ۱۰ ۱۱ : اَکین » کله‌لریدر . بونلردن بشقه برده « ۱۲ ۱۳ : کله‌سی واردر که بوکله‌نک صورت تلفظی تماميله معلوم دکلدِر . « طومسن » بوکله‌ینی « اوقون » دییه تلفظ‌ایدِر؛ اواق کله‌سندن مفعول آلی اولدیغی ظنننده بولونور . « رادلوف » ایسه کله‌ینی « آقون » دییه اوقور؛ و « آقق » مصدرندن مأخوذ اولدیغی و « آقین » معناسنه کلیدیکنی ادعا‌ایدِر . کله کتابه‌لرده « اورمق » مصدرندن مشتق فعل صیغه‌لری کبی قول‌لانیلوب هر ایکی معنایه کوره توجه‌یی ممکن‌دِر . بوجه‌تله شو ایکی مطالعه‌دن هانکسنک دوغرو اولدیغی کسیدریله مز .

(۹) » { : نبح } « لاحقہ سی .

یو لاحقہ دخی فعلک اسمنی تضمن ایدر . « N ۶ ۷ : اوکونچ - ندامت » کی .

فعل

أمر صیغہ سی - اور خون تورجہ سمنده «أمر صیغہ سی» نك مختلف شخصلری شویله تشكیل اولونور .

مفرد متکلم : فعلاک مادۀ اصلیه سنه « ۲۱۱ : این » لاحقہ سنک علاوہ سیلہ [۸] .
مفرد مخاطب : ایچی صورتاہ تشکل ایدر .

[۱] بورادہ تقدم ایدن فعلك حرفلری ایستر حلق وایستر حنکی اولسون ، دائما حنکی اولان بو «» حرفی استعمال اولونور .

توینگی - ضیافته عائد « کله لیدر . بوندن آکلاشیلدیغنه کوره بولاحقه لرده نسبت معناسی افاده ایدر .

فعللرک ماده اصلیه سنه علاوه اولونوب اسم تشکیل ایدن لاحقه لرده شونلردر :

(۱) « ۲ : غ » ویا « ۳ : گت » لاحقه سی .

بولاحقه فعلک تعلق ایلدیکی فعالیتک نامنی ویا فعلدن متأثر اولان شینک اسمنی افاده ایدر . ویک چوق قوللانیلیر « ۴ ۲ N : اولوگت = اولو » ؛ « ۲ 1 ۲ : قابیخ - یعنی قاپی » « ۴ ۲ N ۲ : کوروگت = اطاعت - » ؛ « ۴ ۲ ۲ k : تبرلیگت = دیری » کله لری کی .

(۲) « ۲ = ق » ویا « ۲ : ک » لاحقه سی .

فعلک ویا فاعلنک ویا مفعولنک ویا آلتنک اسمنی افاده یه خادم اولان بولاحقه چوق قوللانیلیر . « ۲ ۲ ۲ ۲ ۲ : بویروق = آمر ویا ضابط » ؛ « ۲ ۴ ۲ : امکه = أمك » ؛ « ۲ ۲ : آداق = آياق » کله لری کی .

(۳) « ۲ : شی » لاحقه سی .

فعلک صورت وقوع ویا وسائط ایقاعنه دلالت ایدن بولاحقه شیمدیکی لهجه لرده ده وارددر . مثلاً : « ۲ ۲ ۲ : آغیش = مصارف » و « ۲ ۲ ۲ : اوروش - محاربه » .

(۴) « ۲ ۲ : قو » ، « ۲ ۲ : کو » ، « ۲ ۲ : غو » ، « ۲ ۴ : گو » لاحقه لری . دیگر تورک لهجه لرده پک چوق استعمال ایدیلن بولاحقه یه اورخون کتابه لرده پک نادر اوله رق تصادف اولونور . یالکز - « توتقو » ویا « توتوقو » صورتلرندن هانکیسند تلفظ ایدیه جی معلوم اولمایان - « ۲ ۲ ۲ ۲ ۲ : اسیر » کله سی موجوددر .

(۵) « ۲ ۲ : گه » لاحقه سی .

کذلک دیگر لهجه لرده پک چوق قوللانیلان بولاحقه کتابه لرده یالکز « ۲ ۲ ۲ : بیلکه - یعنی بیلن ، حکیم » کله سند کوریلور .

(۶) « ۲ ۲ : مه » لاحقه سی .

تورکجه مزده بوتون مصدر تحفیفلرم علامت اولان بولاحقه یه ده کتابه لرده یالکز برتک

مثلاً « ۲ ۸ ۴ ۵ » : تمغاچى - يعنى تمغاسى - « و » ۲ ۸ ۴ ۵ :
بذرچى - يعنى رسام ويا هيكلتراش كهلرى بوقبيلدندر .

(۶) « ۲ ۴ » : صغ « ويا » ۱ « بيلسگك » لاحقهسى .
بولاحقه ايله تشكىل اولونان كهلردن كسابهلرده يالكىز ايكي كله واردر : (۱)
N « ۱ ۴ » : اوزسك . (۲) « ۱ ۴ ۱ ۹ » : بيلسك .
بولرك برنجيسى « وقت » معناسنه اولان « ۴ » اوز « كلهسندن مشتق
اولوب » موقت « معناسنده قوللانيلمش اولمهسى مختلادر . ايكنجيسى ايسه
« ۲ ۹ ۱ ۴ » « كلهسندن مشتق اولديغندن سياق وسباقه نظراً » چوق سورويه
مالك اولان « معناسنده قوللانيلمش اولمهسى احتمالى واردر ؛ زيرا ۲ ۹ ۱ ۴
يىلقى كلهسى « سورو » معناسنه كلير .

بو « ۲ ۹ ۱ ۴ » بيليك « كلهسنگ طرز تحريرندن استخراج اولونهيليركه
شولاحقهك تلفظى « سهگك » دكل « سيگك » طرزنده اولمق لازم كلير . زيرا بو « ۴ »
حرفى على العموم حلقى صائترله مستعمل اولوب حنى صائتردن يالكىز « ۲ » صائتيله
بعضاً استعمال اولونهيلمكدهدر . حال بوكه « ۲ ۹ ۱ ۴ » « كلهسنگ صوك حرفى
اولان « ۴ » حرفى حنى صائترله مخصوص اولديغندن شو « ۴ » لاحقهسنگ ايكي
حرفى آرهسنده كى صائتكده حنى اولمهسى وبناء عليه « ۴ » دن صوكره كى صائت هرهانكى
حلقى برصائت اولسه ايدى « ۴ » يرينه « ۲ » يازلمهسى لازم كلير ايدى .
(۷) « ۲ ۴ » قى « ويا » ۲ ۴ : كى « لاحقهسى .

بولاحقه شمدىكى بزم توركجه مزه « كى » شكلنده مستعمل اولديغى وجهله ، برشيك
درونده بولونان ديكر شيشى افاده ايدر . اوچ تورلو كلهيه لاحق اولور .
(۱) مجرد براسم ايله برابر استعمال اولونور : مثلاً « ۲ ۴ ۱ ۴ » : قابقى - يعنى
حووالده كى - « كلهسى كى . (۲) مفعول فيه حالده كى اسمله اكثراً لاحق اولور .
بو حاله شمدىكى لهجهلرده دخى كترتله تصادف اولونور . (۳) ظروف مكانيه ايله دخى
قوللانيلىر . بو طرزده عموميدر . مثلاً « ۲ ۴ ۱ ۴ » : ايجره كى يعنى ايجنده كى كى .
(۸) « ۲ ۴ » لاحقهسى .

بولاحقه ايله ختام بولان كسابهلرده يالكىز ايكي كله واردر : برنجيسى « ۲ ۴ ۱ ۴ »
۲ ۴ ۱ ۴ : تابغاچنى - چينه منسوب ، چينلى - ، ايكنجيسى ده « ۲ ۴ ۱ ۴ » :

بوکا قیاساً دیگر ایکی کلمه ده کی لاحقهلرکده « لهک » و « لاق » صورتده تلفظی و بناء علیه مرکباتنکده « بکهک » ، « قوقولاق » دیسه اوقونمسی لازم کلوب کلیه جکی معلوم دکدر . « بکلک » کلمه سنک شیمدیکی تورک لهجه لرنده کی طرز تلفظی بوکا مخالفدر . بونکه برابر « لاق » تلفظی محتملدر .

بو « ۱۱ » :لق» و « ۲۲ لهک » صورتده تلفظی تحقیق ایلدیکی تقدیرده شوا یکسجی لاحقه - « لیغی » و « ولیک » دیسه تلفظ اولونان - برنجی لاحقهدن تاملیه آیری مستقل برصیغه ماهیتی آلمش اولور .
برنجی لاحقه اسمدن هم صفت ، هم ده اسم معنی تشکیلنه خادم اولور . ایکسجی لاحقه ایله عمومیتله صفتلر تشکیل اولونور .

(۳) « ۲۱ » و « ۲۲ » یعنی حلقی وحنکی « لی » - لاحقه سی .
بولاحقه برلاحقه عطفیه اولوب بربرینی تعقیب ایدن ایکی کله یی بربرینه ربط ایدر .
بوصورت غرب تورکجه سنده حالا موجوددر . « ۲۲ ۱۱ : ۲۲ ۱۱ »
- اینیلی آچیلی - یعنی ایکی قرده ش حقنده بویوکلی ، کوچوکلی ویا « ۲۲ ۱۱ ۲۲ ۱۱ : ۲۲ ۱۱ ۲۲ ۱۱ »
- تونلی کونلی - یعنی کیجه لی کوندوزلی .

کتابه لرده برده شوافادهیه تصادف اولونور : « ۲۲ ۱۱ : ۲۲ ۱۱ »
بکلی بودویناغ . بوافادهدن مقصود - بک و قوم - دیمک ایسه ، « ۲۲ ۱۱ : ۲۲ ۱۱ »
کله سنک نهایتنده کی « ۲۲ » اداتنک « ۲۱ » اولمه سی اقتضا ایدر . « ۲۲ » مفعولنک
« ۲۱ » صائتی مقامنه قائم اولمه سی ، یا برسهودن ویاخود افاده نک مفعول به حاله افراغی
مطلوب اولوب بوسبيله « ۲۲ » ادات مفعولنک کتیرلمسندن و (۲۱) صائتنک اختصار
ایچون اسقاطندن متولد اوله بیلیر .

(۴) « ۲۲ » ویا « ۱۱ » یعنی حلقی ویا حنکی « سز » لاحقه سی .
بولاحقه شمدیکی لهجه لرده نفی ملکیت مقامنده مستعمل اولان « سز » اداتندن
عبارت اولوب کرک اسمله وکرک صفتله الحاق اوله نه بیلیر .

(۵) « ۲۱ : جی » لاحقه سی .
بولاحقه دخی شیمدیکی لهجه لرده مستعمل اولان (جی) و (چی) لاحقه سندن عبارتدر .
علی العموم براسمه علاوه اولونور ؛ وبواسمه اشتغال ایدن آدام معناسنه دلالت ایدر .

عینی معنای دلالت ایدیچی ظرفلر تشکیل اولونه بیلیر . مثلاً : « ۱ ۹ ۱ ۲ ۵ » : برییه « و » « ۱ ۲ ۳ ۴ ۵ ۶ ۷ ۸ ۹ ۱۰ » قوری یا « کی .
 بشنچی صورت یالکیز صفتلره مخصوص اوله رق جوهر صفت « ۱ ۲ » و
 « ۱ ۲ » ویا « ۱ ۲ » ، « ۱ ۲ » لاحتقلرینک علاوه سیلده ظرف تشکیل
 اولونور . مثلاً : « ۱ ۲ ۳ ۴ ۵ ۶ ۷ ۸ ۹ ۱۰ » : ایدکوتی (ای حالده) ، « ۱ ۲ ۳ ۴ ۵ ۶ ۷ ۸ ۹ ۱۰ » :
 قاتیغدی (قاتیجه سنه) ، « ۱ ۲ ۳ ۴ ۵ ۶ ۷ ۸ ۹ ۱۰ » : یاراقلیندی (سلاحلیجه سنه)
 کی .

— اشتقاق —

اسملره و فعللرک ماده اصلیه لرینه بعض لاحتقلر علاوه سیلده بعض کلهر تشکیل ایدر .
 بوراده اسملره صوکره فعللره داخل اولان لاحتقلری مطالعه ایدجکیز :
 مجرد حالنده بولونان اسملره آشاغیکی لاحتقلر علاوه اولونه رق برطاق مشتق اسملر
 تشکیل اولونور :

(۱) « ۱ ۲ ۳ ۴ ۵ ۶ ۷ ۸ ۹ ۱۰ » لاحتقه سی .

(۲) « ۱ ۲ ۳ ۴ ۵ ۶ ۷ ۸ ۹ ۱۰ » لاحتقه سی .

بویکنجی لاحتقه ایله تشکیل ایدن کلهر دن کتابلر مزده اوچ کله واردر که اولنرد
 شونلردر : « ۱ ۲ ۳ ۴ ۵ ۶ ۷ ۸ ۹ ۱۰ » بکلک (که بوکله دائم) « ۱ ۲ ۳ ۴ ۵ ۶ ۷ ۸ ۹ ۱۰ » :
 « ۱ ۲ ۳ ۴ ۵ ۶ ۷ ۸ ۹ ۱۰ » - اوری اوغلی ، سیلیک قیز اوغلی افاده سنه
 مربوط اوله رق قوللانیلسلدر .

(۲) « ۱ ۲ ۳ ۴ ۵ ۶ ۷ ۸ ۹ ۱۰ » : قوقلق - خوش رایجه لی - « ۱ ۲ ۳ ۴ ۵ ۶ ۷ ۸ ۹ ۱۰ » :

اودلک (که بوده دائم) « ۱ ۲ ۳ ۴ ۵ ۶ ۷ ۸ ۹ ۱۰ » : اداکو اودلک آت
 بوصوک کله قوتادغوبیلک « دده واردر . واوراده یته « آت » کلمه سنه مربوطر .
 معناسی « خصوصی بینک آتی . صالنه اولمیوب چادر جوارنده محافظه ایدیلن ، ذاته
 خصوص ، جنس آت » دیمکدر . « قوتادغوبیلک » ده اویغور حرفلریله « اوزلهک »
 صورتنده یازلمشدر . بو طرز تحریردن شو « ۱ ۲ ۳ ۴ ۵ ۶ ۷ ۸ ۹ ۱۰ » لاحتقه سنک « لی : « Li »
 طرزنده دکل « لهک . Eé » طرزنده اوقونمه سی لازم کله جکی استنباط اولونه بیلیر .

جمع

مفعول توجیهی	مفعول کمی	مفعول فیه	مفعول آلی	مفعول به	مفعول الیه	مضاف الیه	مجرد
—	—	—	—	—	۵ ۶ ۴ ۳	—	۴ ۳
—	—	—	۴ ۴ ۶	—	۵ ۶ ۴ ۶	—	۶ ۶

اورخون تورجه‌سندده ظرفلر

کتاب‌لرک تدقیق و مطالعه‌سندن استخراج اولوندیغنه کوره ، ظرفلرک تشکیلی ایچون بش مختلف صورت وارددر .

برنجی صورت — جوهر کلهیه « ۵ ۶ » لاحق‌ه‌سنگ علاو‌ه‌سیله ظرف تشکیلی اولونور . مثلاً « ۵ ۶ ۴ ۶ » : برله « کله‌سی کچی که برابرجه دیمکدر .
ایکینجی صورت — جوهر کلهیه « ۴ ۶ » «ویا» « ۴ ۶ » لاحق‌ه‌سنگ علاو‌ه‌سیله ظرف یاییلیر . و بو ظرفلر همان عمومیتله توجه معناسنه دلالت ایدر . مثلاً : « ۴ ۶ ۶ : برو ، (بری‌یه دوغرو) ، « ۵ ۶ ۶ : یاغیرو (یاقیننه دوغرو)
« ۵ ۶ ۶ » یوغرو (جنازه‌یه دوغری) ، « ۴ ۶ ۶ : کیرو (کری‌یه دوغرو) کچی .

اوچنجی صورت — جوهر کلهیه « ۴ ۶ » «ویا» « ۴ ۶ » لاحق‌ه‌سی علاو‌ه اولونورق برظرف مکان تشکیلی اولونور . مثلاً : « ۴ ۶ ۶ : آسرا (آلتده) ، « ۴ ۶ ۶ : اونکرده (اوکده) ، « ۴ ۶ ۶ : ایجرا (ایچنده) کچی . بو « ۴ ۶ » «ویا» « ۴ ۶ » لاحق‌ه‌سنگ (آرا) کله‌سندن مشتق اوله‌سی احتمالی وارددر .

دوردنجی صورت — جوهر کلهیه « ۵ ۶ » «ویا» « ۵ ۶ » علاو‌ه‌سیله‌ده ، ینه

بوتصریفده، اسمک تصریفندن بوس بوتون بشقه اوله رق، ضمیرلرک مفعول به حالنه مخصوص برلاحقه بولورز: اسملرده مفعول به اداتی « ۳ غ » ویا « ۴ گ » اولدیغی حالده ضمیرلرک مفعول بهلرینه « ۲ ویا ۳ ن » اداتی لاحق اولویور . بوصورت تصریف ضمیره خاص اولان برمفعول به شکلدر غرب . تورجه سنده بولاحقه اسملرده تشمیل اولونمشدر .

(۲) ادوات ضمیریه نك تصریفی . — ادوات ضمیریه دن مقصد ، باشلی باشنه معنالی اولمایوب ، براسمه التحاق ایله معنی افاده ایدن ضمائر ملکیه در . بونلرک تصریفی حد ذاتنده لاحق اولدقلری اسملرک تصریفدر ، فقط ، دیگر تورک لهجه لرنده اولدیغی کبی بویله برضمیر ملکی لاحق اولان اسملرک تصریفی، جواهر اسمها تصریفاتنک عینی اولمادیغندن، بوتصریفنک آریجه جدول آتیده اراشه سنه لزوم واردر :

مفعول توجهی	مفعول کی	مفعول فیه	مفعول آلی	مفعول به	مفعول الیه	مضاف الیه	مجرد
		۳ ۴ ۳	۳ ۴ ۳	۳ ۴ ۳	۳ ۴ ۳	۳ ۴ ۳	۳
		۳ ۴ ۳	۳ ۴ ۳	۳ ۴ ۳	۳ ۴ ۳	۳ ۴ ۳	۳
		۳ ۴ ۳	۳ ۴ ۳	۳ ۴ ۳	۳ ۴ ۳	۳ ۴ ۳	۳
		۳ ۴ ۳	۳ ۴ ۳	۳ ۴ ۳	۳ ۴ ۳	۳ ۴ ۳	۳
۳ ۴ ۳	۳ ۴ ۳	۳ ۴ ۳	۳ ۴ ۳	۳ ۴ ۳	۳ ۴ ۳	۳ ۴ ۳	۳
۳ ۴ ۳	۳ ۴ ۳	۳ ۴ ۳	۳ ۴ ۳	۳ ۴ ۳	۳ ۴ ۳	۳ ۴ ۳	۳
۳ ۴ ۳	۳ ۴ ۳	۳ ۴ ۳	۳ ۴ ۳	۳ ۴ ۳	۳ ۴ ۳	۳ ۴ ۳	۳
۳ ۴ ۳	۳ ۴ ۳	۳ ۴ ۳	۳ ۴ ۳	۳ ۴ ۳	۳ ۴ ۳	۳ ۴ ۳	۳

کلمات ضمیریه	مجرد	مضاف الیه	مفعول الیه
مفرد متکلم	من : ۱	منک : ۱	منکا : ۱
مفرد مخاطب	تو : ۲	—	بنکا : ۲
جمع متکلم	ما : ۳	—	بزنگه : ۳
جمع مخاطب	شما : ۴	—	زنگه : ۴
ضمیر اشاری	او : ۵	—	آنکار : ۵
ضمیر اشاری	او : ۶	—	آغار : ۶
» استفهامی	کی : ۷	—	—
»	تو : ۸	—	—
»	ما : ۹	—	—
»	شما : ۱۰	—	—

کلمات ضمیریه	مفعول به	مفعول فیہ	مفعول کی ویا قیاسی
مفرد متکلم	—	—	—
مفرد مخاطب	—	—	—
جمع متکلم	ما : ۱	—	—
جمع مخاطب	شما : ۲	—	—
ضمیر اشاری	او : ۳	—	—
ضمیر اشاری	او : ۴	—	—
» استفهامی	کی : ۵	—	—
»	تو : ۶	—	—
»	ما : ۷	—	—
»	شما : ۸	—	—

۹۶ > ۲ : منینك سابه « ؛ و دیکری - « بنم قومم » معناسنه دلالت ایدن
 > ۱ : > ۶ : > ۷ : > ۸ : > ۹ : منینك بودونه « کله لیدر .

۳

ضمائر اشاریه

کتابه لرده کوریلن ضمائر اشاریه شونلردن عبارتدر :

اول : > ۱ : بو : > ۲ : تریدد مقامنده برده « > ۳ : زو-ویا-آزو ، کله-می قوللانیلور معناسی « یوقسه » .
 دیمکدر .

۴

ضمائر استفهامیه

ضمیر استفهامیلرده شونلردر .

اشخاص ایچون : > ۴ : کیم
 اشیا ایچون : > ۵ : ته
 هانکی ونزده معنالیینه : > ۶ : قانی

۵

ضمیرلرک تعریفی

اسملر ایچون اولدینی کبی ضمیرلر ایچونده مجرد ومضاف الیه ومختلف مفعول حاللری موجوددر . بونلرک تعریفی اصل ضمیری تشکیل ایدن ضمائر شخصییه واستفهامیه کبی بالذات معنالی کله لره ، ادوات ضمیرییه دینیله بیلن وبراسمه التحاق ایله معناسنی من جهة تعبیر ایله ین ضمائر ملکیه یی آری آری مطالعه ایله مک لازمدر . بناءً علیه تصریف بحثی ایکی قسمده تدقیق ایدجکز :

(۱) کلمات ضمیرییه نك تصریفی . — کلمات ضمیرییه تعبیریله باشلی باشنه بر معنی افاده ایدن ضمیرلری قصد ایدیورزکه ضمائر شخصییه و اشاریه واستفهامیه شاملدر . بونلرک صور تصریفیه سی قارشیکی جدولده مندر جدر .

کوریلوردی . ایشته بواحواله باقهرق - لوودن دارالفنونی پروفیسورلرندن - موسیو بانغ Bang بو طرزده کی رقلردن مقصد مذکور اولان عشراته وصول ایچون براولکی عشرات مرتبه سنه انضامی لازم کلن آحادک افاده سی اولدیغنی کشف ایتشدر .

(۲) اعداد وصفیه . — کتابه لرده اوچدن اونه قدر اولان صاییلرک عدد وصفیسی دائماً ، عدد اصلینک نهایته بر ۶ : نیچ صامت مرکبی علاوہ سیله تشکیل ایدلمکده در . مثلاً ۸ N ۶ : اوچنیچ ؛ ۴ ۳ ۲ N ۱ ۰ : تورتنیچ ؛ ۵ ۴ ۳ ۲ ۱ ۰ : بیشنیچ ۹ ۸ ۷ ۶ ۵ ۴ ۳ ۲ ۱ ۰ : ییتنیچ ، ۱۰ ۹ ۸ ۷ ۶ ۵ ۴ ۳ ۲ ۱ ۰ : طقوزنیچ ، و ۱۱ ۱۰ ۹ ۸ ۷ ۶ ۵ ۴ ۳ ۲ ۱ ۰ : اوننیچ کبی . عدد اصلی برصائله نهایت بولورسه « ۶ : نیچ » لاحقه سی ساده جه الحاق اولونور .

صامتله نهایت بولدیغنی تقدیرده برصائت معاون الحاق لازم کلورسه ده بوصائت یازلمادیغندن تلفظی مجهول و آخنک صوائته توفیق ایدلدیکی مأمولدر .

« ایکنجی » مقامنده ایکی کلمه یه تصادف اولونور . بری ۶ ۵ ۴ ۳ ۲ ۱ : ایکن و دیگری « ۶ ۵ ۴ ۳ ۲ ۱ » ایکینتی کلمه لیدر . برنجی معناسنه ده ۲ ۱ ۰ ۹ ۸ ۷ ۶ ۵ ۴ ۳ ۲ ۱ : ایکی کلمه سی قوللانیلیر .

کتابه لرده اعداد وصفیه یه تعلق محتمل اولان برده « ۹ ۸ ۷ ۶ ۵ ۴ ۳ ۲ ۱ : یکرمیکه » کلمه سی واردر . فقط یازی برپارچه بوزلمش اولدیغندن صووک صائتک « ۲ » ویا « ۱ » اولدیغنی آییجه آکلاشیله مامقده در . موسیو « طومسن » بوکله یی ۹ ۸ ۷ ۶ ۵ ۴ ۳ ۲ ۱ : یکرمیکه « دییه تلفظ و مفعول الیه حالدده ، یعنی « یکرمی یه » معناسنده قبول ایتمکده در . بناءً علیه بونک عدد وصفی اولدیغنی پک شبهه لیدر .

کتابه لرده صائی آدلرندن متشکل ایکی کلمه موجوددر که بری « ایکینی » معناسنه استعمال ایدیلن ۶ ۵ ۴ ۳ ۲ ۱ : ایکین . دیگریدر هرکس معناسنه قوللانیلان ۵ ۴ ۳ ۲ ۱ ۰ : برایکی کلمه سیدر .

ظرف عددی مقامنده یالکمز برکلمه یه تصادف ایدلمکده در . اوده « برابر » برلکده « معناسنه اولان ۵ ۴ ۳ ۲ ۱ ۰ : برله در .

« فلعهجات » کبی. قاضی برهان الدین دیواننده تورجکه « تویوغ » کلمه سی « التویغات » دیه جمع حاله قوناشدر . توزوکات ده بویله در .

صای آدری

اورخون کتابه لرنده کورین صای آدری اعداد اصلیه و اعداد وصفیه دن عبارتدر . اعداد اصلیه . — اصل صایلییر : آحاد خانه سندن اولانلرک کافه سی کتابه لرده موجوددر : ۱ ۲ ۳ ۴ ۵ ۶ ۷ ۸ ۹ : ایکی ، ۱۰ ۱۱ ۱۲ ۱۳ ۱۴ ۱۵ ۱۶ ۱۷ ۱۸ ۱۹ : اوج ، ۲۰ ۲۱ ۲۲ ۲۳ ۲۴ ۲۵ ۲۶ ۲۷ ۲۸ ۲۹ : تور ، ۳۰ ۳۱ ۳۲ ۳۳ ۳۴ ۳۵ ۳۶ ۳۷ ۳۸ ۳۹ : بش ، بعضاً ۴۰ ۴۱ ۴۲ ۴۳ ۴۴ ۴۵ ۴۶ ۴۷ ۴۸ ۴۹ : بیش ، صورتنده یازیلیر . ۵۰ ۵۱ ۵۲ ۵۳ ۵۴ ۵۵ ۵۶ ۵۷ ۵۸ ۵۹ : آلتی ، ۶۰ ۶۱ ۶۲ ۶۳ ۶۴ ۶۵ ۶۶ ۶۷ ۶۸ ۶۹ : سکر ، ۷۰ ۷۱ ۷۲ ۷۳ ۷۴ ۷۵ ۷۶ ۷۷ ۷۸ ۷۹ : طقوز ، ۸۰ ۸۱ ۸۲ ۸۳ ۸۴ ۸۵ ۸۶ ۸۷ ۸۸ ۸۹ : اون .

عشرات خانه لرندن ، یالکیز سکسان ، دوتسان کورلیور ؛ دیکرلری واردر .
 ۹۰ ۹۱ ۹۲ ۹۳ ۹۴ ۹۵ ۹۶ ۹۷ ۹۸ ۹۹ : یکر می ، ۱۰۰ ۱۰۱ ۱۰۲ ۱۰۳ ۱۰۴ ۱۰۵ ۱۰۶ ۱۰۷ ۱۰۸ ۱۰۹ : اوتوز ، ۱۱۰ ۱۱۱ ۱۱۲ ۱۱۳ ۱۱۴ ۱۱۵ ۱۱۶ ۱۱۷ ۱۱۸ ۱۱۹ : قیرق ، ۱۲۰ ۱۲۱ ۱۲۲ ۱۲۳ ۱۲۴ ۱۲۵ ۱۲۶ ۱۲۷ ۱۲۸ ۱۲۹ : آلتیش ، ۱۳۰ ۱۳۱ ۱۳۲ ۱۳۳ ۱۳۴ ۱۳۵ ۱۳۶ ۱۳۷ ۱۳۸ ۱۳۹ : بیتمش ، یعنی یتیش .
 مات خانه سنده ۱۴۰ ۱۴۱ ۱۴۲ ۱۴۳ ۱۴۴ ۱۴۵ ۱۴۶ ۱۴۷ ۱۴۸ ۱۴۹ : یوز ، و الوف ۱۵۰ ۱۵۱ ۱۵۲ ۱۵۳ ۱۵۴ ۱۵۵ ۱۵۶ ۱۵۷ ۱۵۸ ۱۵۹ : بیک و آحاد الوفک اساسی و تورجکه ده تعبیرات عددیه نك حد منتهاسنی تشکیل ایله یین — ۱۶۰ ۱۶۱ ۱۶۲ ۱۶۳ ۱۶۴ ۱۶۵ ۱۶۶ ۱۶۷ ۱۶۸ ۱۶۹ : تومن ، اون بیک کلمه لرینه ده تصادف اولونور .
 عشراته آحاد علاوه سی پک غریبدر . مثلاً یکر می ایکی طرزنده اولورسه بوندن اون طرح ایدیله رک اون ایکی آکلامق لازمدر . یکر می ایکی افده ایچون یکر می آرتوق ایکی دیملی در .

مضاری	برنجی صورتک مثالری :
۱۲	۱۲ ۱۳ ۱۴ ۱۵ ۱۶ ۱۷ ۱۸ ۱۹ ۲۰ ۲۱ ۲۲ ۲۳ ۲۴ ۲۵ ۲۶ ۲۷ ۲۸ ۲۹ ۳۰ ۳۱ ۳۲ ۳۳ ۳۴ ۳۵ ۳۶ ۳۷ ۳۸ ۳۹ ۴۰ ۴۱ ۴۲ ۴۳ ۴۴ ۴۵ ۴۶ ۴۷ ۴۸ ۴۹ ۵۰ ۵۱ ۵۲ ۵۳ ۵۴ ۵۵ ۵۶ ۵۷ ۵۸ ۵۹ ۶۰ ۶۱ ۶۲ ۶۳ ۶۴ ۶۵ ۶۶ ۶۷ ۶۸ ۶۹ ۷۰ ۷۱ ۷۲ ۷۳ ۷۴ ۷۵ ۷۶ ۷۷ ۷۸ ۷۹ ۸۰ ۸۱ ۸۲ ۸۳ ۸۴ ۸۵ ۸۶ ۸۷ ۸۸ ۸۹ ۹۰ ۹۱ ۹۲ ۹۳ ۹۴ ۹۵ ۹۶ ۹۷ ۹۸ ۹۹
۱۶	۱۶ ۱۷ ۱۸ ۱۹ ۲۰ ۲۱ ۲۲ ۲۳ ۲۴ ۲۵ ۲۶ ۲۷ ۲۸ ۲۹ ۳۰ ۳۱ ۳۲ ۳۳ ۳۴ ۳۵ ۳۶ ۳۷ ۳۸ ۳۹ ۴۰ ۴۱ ۴۲ ۴۳ ۴۴ ۴۵ ۴۶ ۴۷ ۴۸ ۴۹ ۵۰ ۵۱ ۵۲ ۵۳ ۵۴ ۵۵ ۵۶ ۵۷ ۵۸ ۵۹ ۶۰ ۶۱ ۶۲ ۶۳ ۶۴ ۶۵ ۶۶ ۶۷ ۶۸ ۶۹ ۷۰ ۷۱ ۷۲ ۷۳ ۷۴ ۷۵ ۷۶ ۷۷ ۷۸ ۷۹ ۸۰ ۸۱ ۸۲ ۸۳ ۸۴ ۸۵ ۸۶ ۸۷ ۸۸ ۸۹ ۹۰ ۹۱ ۹۲ ۹۳ ۹۴ ۹۵ ۹۶ ۹۷ ۹۸ ۹۹
۲۱	۲۱ ۲۲ ۲۳ ۲۴ ۲۵ ۲۶ ۲۷ ۲۸ ۲۹ ۳۰ ۳۱ ۳۲ ۳۳ ۳۴ ۳۵ ۳۶ ۳۷ ۳۸ ۳۹ ۴۰ ۴۱ ۴۲ ۴۳ ۴۴ ۴۵ ۴۶ ۴۷ ۴۸ ۴۹ ۵۰ ۵۱ ۵۲ ۵۳ ۵۴ ۵۵ ۵۶ ۵۷ ۵۸ ۵۹ ۶۰ ۶۱ ۶۲ ۶۳ ۶۴ ۶۵ ۶۶ ۶۷ ۶۸ ۶۹ ۷۰ ۷۱ ۷۲ ۷۳ ۷۴ ۷۵ ۷۶ ۷۷ ۷۸ ۷۹ ۸۰ ۸۱ ۸۲ ۸۳ ۸۴ ۸۵ ۸۶ ۸۷ ۸۸ ۸۹ ۹۰ ۹۱ ۹۲ ۹۳ ۹۴ ۹۵ ۹۶ ۹۷ ۹۸ ۹۹
۲۲	۲۲ ۲۳ ۲۴ ۲۵ ۲۶ ۲۷ ۲۸ ۲۹ ۳۰ ۳۱ ۳۲ ۳۳ ۳۴ ۳۵ ۳۶ ۳۷ ۳۸ ۳۹ ۴۰ ۴۱ ۴۲ ۴۳ ۴۴ ۴۵ ۴۶ ۴۷ ۴۸ ۴۹ ۵۰ ۵۱ ۵۲ ۵۳ ۵۴ ۵۵ ۵۶ ۵۷ ۵۸ ۵۹ ۶۰ ۶۱ ۶۲ ۶۳ ۶۴ ۶۵ ۶۶ ۶۷ ۶۸ ۶۹ ۷۰ ۷۱ ۷۲ ۷۳ ۷۴ ۷۵ ۷۶ ۷۷ ۷۸ ۷۹ ۸۰ ۸۱ ۸۲ ۸۳ ۸۴ ۸۵ ۸۶ ۸۷ ۸۸ ۸۹ ۹۰ ۹۱ ۹۲ ۹۳ ۹۴ ۹۵ ۹۶ ۹۷ ۹۸ ۹۹
۲۷	۲۷ ۲۸ ۲۹ ۳۰ ۳۱ ۳۲ ۳۳ ۳۴ ۳۵ ۳۶ ۳۷ ۳۸ ۳۹ ۴۰ ۴۱ ۴۲ ۴۳ ۴۴ ۴۵ ۴۶ ۴۷ ۴۸ ۴۹ ۵۰ ۵۱ ۵۲ ۵۳ ۵۴ ۵۵ ۵۶ ۵۷ ۵۸ ۵۹ ۶۰ ۶۱ ۶۲ ۶۳ ۶۴ ۶۵ ۶۶ ۶۷ ۶۸ ۶۹ ۷۰ ۷۱ ۷۲ ۷۳ ۷۴ ۷۵ ۷۶ ۷۷ ۷۸ ۷۹ ۸۰ ۸۱ ۸۲ ۸۳ ۸۴ ۸۵ ۸۶ ۸۷ ۸۸ ۸۹ ۹۰ ۹۱ ۹۲ ۹۳ ۹۴ ۹۵ ۹۶ ۹۷ ۹۸ ۹۹
۳۱	۳۱ ۳۲ ۳۳ ۳۴ ۳۵ ۳۶ ۳۷ ۳۸ ۳۹ ۴۰ ۴۱ ۴۲ ۴۳ ۴۴ ۴۵ ۴۶ ۴۷ ۴۸ ۴۹ ۵۰ ۵۱ ۵۲ ۵۳ ۵۴ ۵۵ ۵۶ ۵۷ ۵۸ ۵۹ ۶۰ ۶۱ ۶۲ ۶۳ ۶۴ ۶۵ ۶۶ ۶۷ ۶۸ ۶۹ ۷۰ ۷۱ ۷۲ ۷۳ ۷۴ ۷۵ ۷۶ ۷۷ ۷۸ ۷۹ ۸۰ ۸۱ ۸۲ ۸۳ ۸۴ ۸۵ ۸۶ ۸۷ ۸۸ ۸۹ ۹۰ ۹۱ ۹۲ ۹۳ ۹۴ ۹۵ ۹۶ ۹۷ ۹۸ ۹۹

مفعول عنه اداتی اوله رق شیمدیکی لهجه لرده قوللانیلان «دن» اداتنه کلنجه بولاحقه یه کتابه لرده آنجق «قاندان : 𐎠𐎡𐎢» یعنی زردن کله سنده تصادف اولونویور . بونک «قاندان» ویا «قاندین» اوقونه جی بللیسزدر .

شرق تورک لهجه لرنده بولاحقه نك «دن» یرینه «تین، دین» طرزنده قوللاندینی معلومدر .

۶ — . مفعول کمی — بو مفعول اسمه «𐎠𐎡𐎢 جه» اداتنک علاوه سیله تشکیل اولونور. مثلاً «اوکوزجه : 𐎠𐎡𐎢𐎣𐎤𐎥𐎦𐎧» (نهر قدر، ویا 𐎠𐎡𐎢𐎣𐎤𐎥𐎦𐎧 : تانچا) «طاغ قدر» کبی .

بو، 𐎠𐎡 چا اداتی «حالیه» دن مشتق اوله بیلیر ؛ تورکجه نك بعض لهجه لرنده مثلاً «اوقدر» معناسنه اولان آنجاق ترکیبنده تماماً مقدار معناسندهر .

۷ — . مفعول وجهی . — بومفعول اسمه بر «𐎠𐎡𐎢𐎣𐎤𐎥𐎦𐎧» ویا «𐎠𐎡𐎢𐎣𐎤𐎥𐎦𐎧» لاحقه سنک علاوه سیله تشکیل اولونور . و «یه دوغره» اداتی مقامنه قائم اولور .

۲

اسمرك جمعى

جمع اداتی بیلدی کمز کبی «𐎠𐎡𐎢» ویا «𐎠𐎡𐎢» در «فقط اودورده جمع پک نادیر قوللانیلور. یالکز اشخاصه دلالت ایدن اسملرده قطعی و عمومی اوله رق، قوللانیلمه قده در. علی العموم جمع یرینه مفرد صیغه سنک قوللانیلمه سی عادتدر .

بوکون مغولجه ده استعمال ایدلمکده اولان «𐎠𐎡» ویا «𐎠𐎡» اداتی ایله جمع اصولنک اوزمان تورکجه سنده موجود اولدینی آکلاشیلور .

«تارقان» 𐎠𐎡𐎢𐎣𐎤𐎥𐎦𐎧 کله سی «تارقان : 𐎠𐎡𐎢𐎣𐎤𐎥𐎦𐎧» یعنی طرخان «تارخان کله سنک جمعیدر .

«اوغلیت : 𐎠𐎡𐎢𐎣𐎤𐎥𐎦𐎧» کله سی ده «اوغل : 𐎠𐎡𐎢𐎣𐎤𐎥𐎦𐎧» کله سنک جمعی اولمه سی ظن اولونه بیلیر . بویله (ت) ایله جمع فارسى یه ده کچمشدر. قلعه نك جمعنده

[يکي چای] طرفلرنده بولونان آبدە يازيسي داها زياده بر حال ابتدائيدە اولديغي کوريليورکه بوده يازينک اورايه اورخون محکوکاتي وجوده کتيرلزدن يعني آلتنجي عصرده انتقال ايلديکنه دلالت ايدر .

شو مناطق بعيدده بونوع يازينک تورکلردن ده اويغورلردن ده داها صوکر دلره قدر دوام ايلديکي تخمين ايديله بيلور . بونک نه زمانه قدر امتداد ايتديکني کسديرمک ايسه ينه فنک حال حاضري ايجانجه ممکنسزدر . چونکه آلدە يکانه بولونان [يکي چای] خطوطنده تاريخه دلالت ايدن اثرلر کوريله مز اولمشدر .

طو- کيوئه لرك اُلندن ملڪلري اويغورلره انتقال ايلدكدن صوكر اقامه ايديلن و ۷۸۴دە ركز ايدلمشه بكنزدين آبدەده ينه بويازي فقط دها كوزل ولطيف بر صورته افراغ ايله استعمال ايدلمشدر . ايشته بوتاريخدن صوكر ا آرتق بويازي ايله آثار كوريله مديكنه باقيلورسه سريانينك عربيه تطبيق ديئك اولان ويردرجه تعديله اوغرايان اويغور يازيسنه ميدان آچلديغي آ كلاشيليور . واقعا بحث ايلديكمز خطوط ، اصوات توركيه ي حقيله ادايه صالح واولدجه مكمل اولديغي نظردقته آلنورسه اويغور يازيسنك بوكا غلبه سـنه شاشيله بيلور . فقط بوتورك يازيلري طاش وتخته اوزرينه اويولمغه مخصوص اوله رق ترتيب ايدلمش اولدقلردن قلمله يازلملرنده مشكلات اولمسي احتمال تركه سبب اولمشدر . ايشته شوصورتله خط قديم توركي ملتك مفاخريني تقرير وافكاريني تبين وتجريره عصرلرجه واسطه اولدقدن صوكر استعمالدن سقوط ايتشدر . شمديده بواسكي دينك صرف و نحوينه باقهلم .

اسملر

۱

اورخون توركجه سنده اسملر ، سكتز حال اوزرينه تصريف اولونور: مجرد، مفعول به، مفعول اليه ، مفعول آلي ، مفعول فيه ، مفعول كمى ويا قياسى، مفعول وجهى ويا توجهى مضاف اليه .

مجرد . — بولمجهده مجردك دلالت ايلديكي معنالر شونلردر : اولاً ، بر فلك فاعلى اولويور . ثانياً ، بر شيك مالكني افاده ايدر . صوكر دلري بونك ايجون مضاف اليه قوللانمغه

آلان حروفك ديكرينه نه قدر اوييه بيله جكني آ كلامه يه ايشته بزم آلوب قولانمقدم اولديغمز عرب يازيسنك معلوم ومصدق اولان نقصاني كفايت ايدر .

شوالفبانك نزمان وجوده كتيرلديكي ، ياخود شرق توركلرينه نه وقت واصل اولديغي مسئله سنه ، بونك بهمه حال [طو-كيوه] توركلرينك وسطى آسياده موجوديت سياسي سنى تأمين ايدمجي صرملرده يعنى ميلادك آلتنجي عصرى اورتهلرينه دوغرى وقوعه كلديكي ظن اولونويور . في الحقيقه طو-كيوهلر ايشته اودورده ياخود براز دها صوكره جه غربه طوغرى ابتدا « افتاليت » دنيلن « هياطه » توركلريني مغلوب ايله سفد طرفلريني ضبط ويرانه ياقلاشمغه باشلامشلدردر . شو وقعهلردن آز زمان صوكره يعنى ۵۶۸ تاريخنده بر تورك هيئت سفارتنك قسطنطينيه كلديكي وكتيرديكي نامه يي ايمپراطورك ترجان واسطه سيلاه اوقوديني معلومدر . نامه مخصوصك بو حرفلره يازلديغنى رد ايدمجيك هيچ بر دليل يوقدر . بالعكس ترجمانه احتياج كورلمسى هر حالده بو حرفلرك روملره معلوم اولمه ييشنى اثبات ايدرسه ، قسطنطينيه ده بونى اوقويه جق بر رومك بولونمىسى او يازينك اويلاه ظن ايدلديكي كبي آلتنجي عصرك اورتهلرينه دوغرى دكل دها اول ميدانه كتيرلديكسكه يعنى برچوق زمان اول توركلرك يازيه باشلادقلىرينه وشهرتلىنك ده استانبوله قدر كهرك بوراده او لسانى تحصيله لزوم كورلديكسكه دلالت ايدر . بعض محققينك بويازينك آرامى الفبا سنك اوك اسكى طرزندن آلدنيغنى آرالرنده كى اشكالك مشابهي ايله حكم ايتدكلريني يوقا ريده خبر ويرمشدك . اكر شوروايت كشفيات آتیه ايله مرتبه تحققه واريرسه خط توركينك قدمنى بر آزدها كريلره كوتورمك ايجاب ايدر . هله چين تاريخلرى يازينك دوغريدن دوغرى يه « طوكيوهلر » زنده ظاهر اوليه رق ، ديكر اقوام توركيه وبالخاصه اويغورلر طرفندن قولالانيلوب صوكره لرى [طو-كيوه] لره انتقال ايدلديكني خبر ويريورلر . شو حالده توركلرك شويازيسنك تاريخي بر آز دها كرى يه كيدر . تحقيقات فنيه مدارى اوله جق كشفياتك مقدارى آرتدبجه حقايق احوال منكشف اوله جفندن خط توركينك شو قدر جنى بيله كافي اولان قديمى دها ايلرى كيدمجي يعنى حقيقت تاريخيه اورتيه حيقه جنى جهته بز بوراده سوزى بر آز دها اوزاتمه لزوم كورميورز .

طو-كيوه توركلرندن بويازى شماله دوغرى ، خصوصا [يكي چاي] لك يوقارى ناحيه لرينه ، ديكر بر قبيلاه توركيه يه يعنى شهبه سز قيرغيزلر زدينه قدر انتشار ايله مشدر .

آراسنده هيچ بر مناسبت يوقدر : بکزه ديلن بو الفبالره بزم الفبانک شکلرنجه اولان مغايرتدن بشقه دلالت ايدکلى صوتلر هيچ بربرينى آکديرمه يور . شکلجه آنجق برقاچ حرف بربرينه بکزه يور .

هله « رون » حرفلى يالکيز عمودى ويا مائل حرفلردن مرکب واقفیدن مجتنب ايکن خطوط تورکيه بوکا مخالف اوله رق منحنى چيزکلى ده حاويدر . واقعا « بو اختلافه سبب » رون حرفلرينک تخته اوزرينه حک اولونديغندن وعمودى چيزکلى ايسه مواد خشيه اوزرنده ترسيمى کوچ اولمسندندر « دينلر وارسه ده چين تاريخلرنجه تورکلرک عهد ومقاوله لرينى تخته اوزرينه يازدقلى مقيد اولديغنه کوره شومطالعه رد ايديله يور .

بناءً عليه اوروپانک نه شمالنده ونه جنوبنده بوتورک حرفلرينک اساسنى آرامق عبشدر . آرتق اويله مشاهرتلر آرامقدن صرف نظرله شوغريب حرفلر يقيندن تدقيق ايديلورسه مختلف حروف صوتيه کوره برجنسدن برچوق حرفلر بولوندينى وبوده تورکجه ده کى آهنگ صوتى ايجاباتندن اولدينى يعنى صرف مى بر ائردن بشقه برشى اوله ميه جنى تسليم ايديلور . بوندن ده شو حرفلى يانلر هرکيملر ايسه لسانک کافه احتياجاتنى شمدى معلوم اولان فلسفه لسانيه کوره تدقيق ايدهرک اصوات مختلفه سنى ادا ايدر بر الفبا ترتيب ايتدکلى قناعت ايدلمک لازم کور .

برده بويازيلرک اصلى خط [آرامى] اوله مى دوشونيلور . واقعا [خطوط ساميه] دن آرامى نوعى « پيشداديان » لر زماننده ايرانه کيرهرک تاساسانلر دورينه قدر دوام ايتش وبوالفبادن يهلوى وزندى الفبالرى کى برچوقلى شعب ايله مشدر . بخارا جوارنده بولونان برطاقم مسکوکات اوزرنده کى يازيلرده شکلا پهلويدين بوزمه يه بکزه مکده درکه شمدىلک بولره « سغدى » Sogdien « دنيلمشدر . برده هنوز حل ايديله ممش فقط سغدى ايله براصلدن اولدينى ظن ايدلمکده بولونمش اولان « خط خوارزمى » واردر . اقوام مختلفه تورانيه نک قوللاندىقلى داها بر چوق الفبالر واردر . فقط بزجه بولر هب غرب تورکلى ايجون طوغرى اوله ييلور . چونکه تورک حرفلرينک ده بوالفبالر کى صاغدن صوله يازلقى ، آزچوق شکلرنده مشاهرت بولونمقدن عبارت اولان دليللره شواصله ارجاعى پکده عقل ايره حک شيلردن دکدر . يوقا ريده ده ديدىکمز کى بوالفبالرک ترتيبنده اکز ياده تلفظ وآهنگ نظر دقته آلمش واوکا کوره اشکال لازمه ترتيب ايدلمشدر . اجنبى برلساندن

اوراری استیلاری آئنه آلان اویغورلرکده رکزایدکلری اوچنچی برآبدده هم بویازیلری همده کندی خطلرینی نقش ایتدکلری نظر دقته آنورسه بونلرکده اسملرینک دلالت ایلدیکی وجه اله ذاتاً متمدن برقوم اولدقلری آکلاشینور . مسئله شوایکی قومدن هانکیسنک داها اول خط وکتابه واقف اولدقلرینک تعیننه دایانورسده اورتهده بونی تبیین ایدهجک سائر آثار قدیمه بولونمديغندن شمديک بوکا دائر بر فکر ایرادی ممکن اوله ماز . یالکز کرکشرق وکرکسه غرب تورکرلرینک اوقور یازار یعنی متمدن اولدقلرینه استدلال ایلرز . تورک یازیلرینک اوچنجیسی « نسطوری » در . درنجیسیده شمدي عموماً قوللاندیغمز خط عربیدر . شورساله مز یالکز برنجیسنه تخصیص ایدلمش وصورکه کی ایسه جمله ارباب مطالعه نك معلومی در . اویغور یازیلری حقدده معلومات ایسته نلره « هبة الحقایق » آدی اثرمزی توصیه ایلرز . شوخط قدیمک مورد و منشئه دائر اروپا علماسنک خلاصه رأیلرینک بوراده اجمالی مناسب کوریورز .

وقتیه ، یعنی حروف تورکیه نك دلالت ایلدیکی اصوات آکلاشیلمدن یالکز شکلنه باقیلهرق بوحرفلرک اصلی اوروپادن کیتمش اولدیغنی دوشونلر بولونور ایدی . حرفلرندن برقچی دیکرینه بکنزه بر چوق ألفبار واردرکه اصللری هیچده بردکلدر . مثلاً موسیو دونر ، « یکی چای » حرفلریله آسیای صغیر حروف یونانیه سی و بالخاصه « لیکیا » و « قاریا » [۱] حرفلری آراسنده شکلاً بر مشابته عمومیه بولندیغنی زعمنده بولوندی . فقط شوایکی ملتک تاریخ موجودیتلری آراسنده کی بیک سنه لک برآچیققلدن صرف نظر بربرینه بکنزه بر حرفلرک صدالری هیچده برتورلو اولدیغنی نظر دقته آنورسه بوطنک بطلانی کندی کنديسنه اورتهیه چیقویرر .

برطاقلریده بویازیلری اسکی اسقاندیناویالیرک قوللاندقلری « رون Rune » یازیلریله مقایسه ایدرک شمالی سبیریا طریقیه اوروپادن اورالره قدر کیتدیکنی ظن ایتدیلر؛ بر چوقلریده اوقدر یول کیدیله میه جکنی حسابیه قاتمقله برابر بونلره [سبیریا رونی] ، [یکی چای رونی] دیویردیلر . فقط بوکی سوزلر طریق حقیقی تحری ایدن تتبع اربابی یا کلس چیماز یولاره صاپدیرمقدن بشقه بر ایشه یاراماز . چونکه (رون) لرله بونلر

[۲] قاریا بزم شمديک منشا سنجاغندن و لیکیا ده منشانک برقیمی ايله تکه سنجاغندن عبارت اولان یلردر .

این سطرلری صوله دوغری تبدیل استقامت ایتدیردرك خط عربی طرزینه قویمش.
اولدقلری ایچون بزده اونلره اتباع ایلدك .

اورخون وادیسند بولونان ایکی [بککو طاش] یعنی آبدده کی الفبایه دائر بو قدر ایضاحات
کافیدر . بو خصوصده فضله معلومات ایدیتمك ایچون « پك اسکی تورك یازیمی » عنوانلی
رساله مزده مراجعت لازمدر .
برباقشده اورخون حروفاتی کو سترمك اوزره اشکال و مقابللری آشاغیده کوسترلمشدر .

صائتلر

Ṣ	Ṭ	Ṭ	Ṭ
(او)	(او)	(ا ئی)	(آئه)
(u, e, u)	(A, o, u)	(i, y)	(a, é)

صامت

»	h	ḥ	ḥ	ḥ	ḥ	ḥ	ḥ	ḥ	ḥ
ق	ق	ق	ق	ق	ق	ق	ق	ق	ق
د	پ	ب	ب	ب	ب	ب	ب	ب	ب
م	ر	ر	ر	ر	ر	ر	ر	ر	ر
Ṣ	Ṭ	Ṭ	Ṭ	Ṭ	Ṭ	Ṭ	Ṭ	Ṭ	Ṭ
ند	نچ	لد							

اورخون حرفلرینك موردی

توركلرك شمدی یه قدر درت تورلو یازی قوللانداقلری معلومدر : بودورت الفبادن.
برنجیسی موضوع بحثمز اولان حروف عجیبه در؛ فقط بو حرفلری قوللانان توركلری متعاقب

:

حرفلرک اصوات و صورت استعمالی حقدہ معلومات لازمہ ویردکدن صوکر ا صرہ ایکی نقطہ یہ کلدی . بواشارت کھلری آیرمق داها طوغریسی برکھنک بیتدیکنی کوسترمک ایچون قوللانیلور . بناء علیہ برسطردہ کھلر آراسنہ کلدیکی کبی سطرلرک صوکی دہ بویله نقطہ لی اولور . فقط باشدہ هیچ بولماز . چونکہ شمدی بزمده یاپدیغمز کبی برکھنک یاریسی برسطرک صوکنده یاریسی دہ اونی تعقیب ایدنک باشندہ یازلماز . بوسبیلہ سطرلردہ بربویدہ اولماز .

هرکھنک مطلقا ایکی نقطہ ایله بیتدیکنی کوسترمک ملتزم دکل ، بونده کھنک اوفاقلق ویا اوزونلغی نظردقته آلنور . فرضا (ت) حرف صوتیسی حذف ایدیلرک یالکز برت حرفیہ کوستیلن «آت» ، [ی] ایله اراؤه ایدیلن «آی» ، [ر] ایله بیان اولونان «ار» کھلری یالکز یازیلررق کندیلرندن اوکجه ویا صوکر اکلن کله یه الحاق اولونور ؛ ایکی حرفی کھلر عمومیتله اکثریا آیری یازیلانلرله برلشدریلور ؛ اوچ حرفی کھلردہ بوس بوتون آیریلور . خلاصہ کھلر نه قدر قیصہ اولورسه ، اونسبتده آیرد ایدیلورلر ، یالکز اسملرک صفتلری ، اسماء اعداد کبی ایکسی برشی تشکیل ایدن وبرفیکر ویرن ترکیلر ، ادااثر عائد اولدقلری اسملرله برلشدریلور ، برده حروفنی تعریف ایلمکده بولوندیغمز شو آبدہ قدیمده کی کھلرک باشندہ کی صائتلر ق ، ک ، ت ، ب ، ی ، س ، چ ، نادران ، م ، ش ؛ یالکز چینجهدن آله کھلردہ «ل» در . کک ، غ ، د ، گ ، ر ، ز ، حتی «پ» ایله ده باشلار کله یوقدر . اگر بو حرفلرله و برده «ند ، نچ و لد» حروف مرکبه سیله باشلار برکله کوریلورسه باشدہ برحرف املانک محذوف اولدیغنه حکم ویریلور .

اورخونده بولونان یازیلر شمدی یه قدر تعریف ایدیکمز یولده صاغدن صوله یازلماز . بونلرک استقامتلری یوقاریدن آشاغیه وصاغدن صوله در ؛ یعنی سطرلریوقاریدن آشاغیه یازیلور . وایکنجی سطرده بونک صولنده بولونور . تعریفی آکلاتمق ایچون ابجد ترتیبی اوزرینه شورایه اوچ سطر یازیورز :

۱۰ ۹ ۸

۷ ۶ ۵

۴ ۳ ۲

بونی کشف ایدن اوروپالیر تدقیق وترجمہ سی قولای اولمق ایچون یوقاریدن آشاغیه



(م) در . بونك حروف صوتیه كوره بشقه شكلی یوقدر .

۳ ، ۴

ایکیسی ده «ر» در . فقط برنجیسی حلقی ، ایکسنجیسی حنکی صائتلر ایله قوللانیلور .
« ر » حرفی اصلا باشه گلز .

۲ ، ۵

« ل » حرفیدر . برنجیسی حلقی ، ایکسنجیسی حنکی صائتلر ایله قوللانیلور .

۳ ، ۸

برنجیسی (چ) در ؛ بونك [ج] مقامنده قوللانیلدیغنك احتمالی ده وار . بزجه بو حرفك [ج] صداسی ویردیکی احتمالی قوتلندیره جك [جا، جه، جی] ادات نسبتلرینك بولنیشی واکثر مشتقاتك بزم تورکجه ایله مطابقتی در : (سویجا) [صوجه، یعنی صوکی] ، تاغجا (طاعجه) گلهلرنده اولدینی کی، ایکسنجیسی پك نادر اوله رق قوللانیلور . صداسی یینه (چ) در .

۴ ، ۱ ، ۶

شو اوچ اشارتک اوچی ده هان بر صداده در . هله ایکسنجیسی بعض کره برنجی و بعضاًده اوچنچی یرنده قوللانیلور . برنجیسی حلقی صائتلرله بولونه رق « س » یاخود دها دوغریسی « ص » سسی ویریر . اوچنچیسى هرایکی تورلو حروف صوتیه ایله قوللانیلور . « ش » در . ایکسنجیسی ایسه ، یوقاریده ده دنیلدیکی کی ، « ش » ایله « س » آراسنده متحولدر .



« ز » حرفیدر .

۳ ، ۷ ، ۸

بو اوچ اشارتک یالکز تک سس دکل مرکب برصوت چیقاریرلر . بناءً علیه بونلری حروف مرکبه دن صایلمیدر . برنجیسی [لد] ، ایکسنجیسی [ند] صوت مرکبی ویریر . اوچنچیسینك نه اولدینی تعیین ایده بیلیمك ایچون بوندن اولکی حرفلرده اولدینی کی ایکی تورلو املایه تصادف ایدیه مدیکندن تعیینی برآز مشکله ایسه ده [نچ] ویا [نج] اولدینی ظن اولونور .

ایکنجیسی دیگر حروف صوتیه ایله قوللانیلیور . تورکجهده (ب) ایله باشلایان کلهلر چوقدر .

شومناسبتله ترکیء قدیمده کوریلن برغرابتی نظر دقته عرض ایدهلم :

(ب) حرفی مادهء اصلیهسی حروف انفیهدن بریسی ایله نهایتلنن کلهلره داخل اولدینی و برده حتی او یغورجهده داخل اولمق اوزره بوتون شمال تورکجهلرنده (پ) حرفی (میم) . تحویل ایدلدیکی حالده عثمانلیجه کی جنوبی تورکجهلرده صورت اصلیهنک محافظه ایدلمسپدر . مثلاً تحلیلی ایله اوغراشدیغمز شو الفبانک محکوکاتنده [بو ، بونی ، بونده] کلهلری (مونئی ، موندا) وینه سلیقه مزه موافق اولان [بین] ینه او لسانلرده [مین] شکلنده قوللانیلیور . او یغور و چغتایجه و امثالنده [مینک] تورکی قدیم ایله عثمانلیجهده (بیک) اولویور . ابدی معناسنه کان [بککو] همده اسکی او یغورجهده [مککو] اولمشدر . [بککو طاش] علامت ، نشان طاشی ، آبد دیمک اولویور . یالکز اسکی یازیده شوقاعدهنک استثناسی [بن] یرینه [من] ، [بکا] یرینه [مکا] قوللانمقدهدر . برده بولسانده اصل [ب] صداسی مؤخرأ حتی بزم لهجهده بیله بعضاً (و) تبدیل ایدلمشدر . مثلاً شوقدیم تورکجهده « اب » صورتنده قید ایدیلن « خانه » او یغورجهده [اب ، اب ، او] صورتنده قوللانیش و بزده ایسه یالکز [او] قالمشدر .

۵ ، ۶ ، ۳

شواوچ اشارتک اوچی ده یالکز [ی] صامتی در . برنجیسی حلقی اولان a ، o ، ou ، y صامتهلریله ، ایکنجیسی ده حنکی لر و y ایله قوللانیلیور . اوچنجیسی ده حجارک نهایتنده واکثریا « آی » معناسنه قوللانیلیور .

۶

بو حرف عادتاً بزم ککزدن کلن کاف کی یعنی « نک » در . بوصدا ایله باشلار تورکجه کله یوقدر . کاف اضافت بونکله یازیلیور .

(، ۴)

بوایی حرفک ایکسی ده « ن » در . برنجیسی حلقیلره ایکنجیسی حنکیلره مخصوصدر . تورکجهده [ن] ایله باشلایان کله پک آزدر .

٢٤ ، ع

بونلر مخرجلری بربرینه یاقین اولان (ك ، غ) حرفلرینک سسنى ویریرلر. برنجیسی a, o, ou, y حروف صوتیه سنى حاوی هجالدده ، ایکنجیسی e, i, u, eu لی هجالدده مستعملدر . بو حرفلر حالا تورک زمره لرینک بر چوغنده (ق ، ك) صورتنده قوللانیلور .

لسانمزدده بو حرفلرک برنجیسی (غ) ایکنجیسی (ك) کی تلفظ ایدیلور .

٢٥ ، ا

برنجیسی a, o, ou, y صائهلریخی و دیکری e, i, u, eu صائهلرندن بریسنى حاوی اولان هجالدده قوللانیلور. برنجیسی حلقی ، ایکنجیسی حنکی صائهلرله قوللانیلان (ت) در . دیلمزده برنجیسی (ط) ، ایکنجیسی (ت) ایله یازیورز .

٢٦ ، خ

بونلر سنى انفلاقی صامتهلردندر . برنجیسی حلقی صائهلرله قوللانیلیر . بو حرفک قاضی کلمه سنده کی «ض» کی تلفظ ایدلدیکنه حکم ایتمش ایدم . اسکی قارلوق لهجه سنى حاوی «دیوان لغات الترك» ده ایسه بو حرف «ذ» ایله کوستریلیور . بو «ذ» حرفی زمان ایله مختلف لهجه لرده د ، ز ، ر ، س ، ی حرفلرینه انقلاب ایدیور . حتی سلجوقک باباسنک آدی مختلف زمانلرده ذقاق ، یقاق ، دقاق ، طرزنده ضبط اولونمشدر . ایکنجیسی حنکی صائهلرله قوللانیلان «د» در .

٢٧

(پ) در . بو حرف باشدده قوللانماز . ذاتاً تورک ومغولجده «پ» ایله باشلایان کله یوقدر . واقعا شمالی تورک لهجه لرندده اولی (پ) ایله باشلایان کله لر موجود ایسه ده بونک ابتدائی اولمسندن زیاده مؤخرأ حصوله کلمش بر اثر تکامل کی تلقیسی ده معقولدر . اسم حاصلرده اولی (پ) ایله باشلایانلر بو حرف ایله یازلمشدر .

٢٨ ، ب

(ب) حرفی ده ایکی اشارتله کوستریلیور . برنجیسی a, o, ou, y صدالی حرفلریله ،

حرفلرک ایلک عجاوکه باشنده حذفی نادر در. مکرکه بونلرک وجودینه دلالت ایدیه بیه جک
حلقی صامتله یعنی قالین حرفلر بولنه .

صامتله اوتوز درت دانه در واقعاً تورکجهده بوقدر یوقسهده بزم شیمیدیکی ألفبامزله
سائر بیلیمدیکنز ألفبالرده برر تک اشارتله کوسستریلن برطاقم حرفلره ایکی وحقی اوچ
اشارت وضع ایدیهلرک حرفلرک عددی بوقدرده چیقارلمشدر . مثلاً بزده (ت) ایله (ط)
حرفلری اینجهلی قالینلی اولمغه برابر برحرف صاییه بیلور. کذلک (و) ایله (ض) سسلری
بویله اولدینی کی (ز) ایله (ظ) ده بویله در [۱] ایشته بویله مخرجلرنده وتلفظلرنده یالکنز
اینجهک و قالینلق فرقی اولان حرفلر ایچون آیری آیری اشارتله قونولمشدر . ینه بویله جه
(کک) (قلق) مصدرلرینک لاملری ده آیری آیری اولدقلرندن بونلرده آیردایدلمشدر .

شوصورتله اشارت وضعنده کی دقت ، واضعلرینک جداً ارباب وقوف ومعرفتدن
اولدیغنه دلالت ایدر . ایش داهای قولایلشور ایدی . صامتله لک اشکلی ایله شیمیدیکی
حرفلر مزله مقابله لرینی وصورت استعماللرینی تعریف ایدلم :

ا ، آ ، ا

بونلرک اوچی ده (ق) در. بونلردن a ، y ، o ، ou حلقی صائتلیله چوق قوللانیلور.
ایکنجیسی یالکنز دارسنی حنکی صائی اولان (y) ی حاوی عجلاره داخل اولور. اوچنجیسی ده
کنیش ودار حلقی شفوی صئته سیله یعنی o ، ou صائته لی عجلارده مستعملدر .

ا ، آ .

بونک ایکیسی ده حنکی (ک) در: صاغدن برنجیسی یالکنز é ، i ، u ، eu حرکه لرینی
حاوی عجلارده، ایکنجیسی ده یالکنز u ، eu حرکه لی عجلارده قوللانیلور؛ فقط (اورخون)
محکوکاتنده ایکنجی حرفله کوسستریلن کافی کله لر مثلاً (کوک، کون) کله لری شمدی
لهجه مزده (کوک، کون) صورتنده تلفظ ایدلرکنه باقیلیرسه اوزمانده ده ایکی اشارتک
تلفظی آراسنده آرزوق فرق بولندیفی خاطرلره کلیر .

[۱] بوخصوصده بزم تلفظمظر نظر دفته آلمشدر .

قالین حرفلی کلهلرده (آ) و « حنکی » اینجهلرده (ه) اوقونمق لسانک طبیعتی مقتضاسنددر . حتی کلهنک باش واورته یرنده نادر قوللانیلور . کله نهایتنده مطلقایازیلیر . یازلمدیغی زمان خطایه حمل اولونور .

ایکنجی حرف صامتلك حلقى ویا حنکی یعنی اینجه و قالین اسره علامتیدر . y ، z مقابلیدر . کلهنک ایلک هجاسنده دائماً یازیلیر . ایکنجیسینده اکثریا اهامال ایدلدیکندن ، اوقونمق کوجلهشیر .

برطاقم کلهلره ۲ صائتهسی بعضاً یازیلیر . بعضاً یازلماز . مثلاً « یر » کلهسنه ۹ ۲ و ۹ ۲ صورتلرنده یازیلیر . ایشته بواملا فرقندن طولانی [یر] کلهسنک اوزمان فصل تلفظ ایدلدیکنی آ کلامق کوچ اولویور . موسیو تومسن بوکی کلهلره ۱ دن بشقه و ۱ یه ده یقین خصوصی برسنی حنکی صائت بولندیغنه حکم ایدیور . رادلوف بویله طقوزنجی برصائتهنی قبول ایتیهرك بویله یرلره ۱ نك وظیفهسی ۲ نی داهامنتظم برصورتده تعیین اولوندیغنه حکم ایلهور . بزاساساً شیمدیکی بزم لهجه مزده . دو قوز صائته بولویورز .

اونلرده شونلردر .

a , e , o , ö , u , ü

ایله « ایچ » ایكرنك سینمك کلهلرنده کی i ، قیرمق ، قیل ، قیزده کی (ی) که بونی ده لاتین حرفلرندن (e) یی ترس یازهرق ɔ دیه کوستریورز قالدی ، صاردی ، صیغه لرینک صوکنده داهای کنیدیسی کوسترن بوصائتهنک برده قیصهسی واردر . اوده ازدی ، کزدی ، سودی فعللرینک صوکندهسی حرکهدر . بونی ده ینه ترس ɔ نك اوستنه برنقطه قویهرق ɔ کوستردك . برده فارسی وعریسیدن آلدیغمز آب ، آتش کلهلرینک a سنی علاوه ایدرسهك صائتهلرمن اون اولور .

اوچنجی ودردنچی اشارتلهر کنیش سنی حلقى ودارسنی حلقى یعنی اسکی تعبیرجه قالین ضمه لره اشارتدرلر هرایکیهسی ده فرانسه زجه o و ou سنی ویریرلر . بونلرده برنجی حرف کی کله صوکنده یازیلیر فقط کلهنک صوکنه قیریلن ادا تلرده حذف ایدیلیر . بشنجی حرف کنیش ودار شفوی حنکی یعنی u ، eu در . اوچنجی ایله بشنجی

۳ - صائتلرغز جالرينك كنيش ويا دارلغنه كوره ده « كنيش صائتلر » و « دار صائتلر » ديه ايكيه آريلير . [۱]

زيرا اصوات مختلفه يي چيقارمق ايچون منتهاي مجرا ده وقوعه كلن دارلق متخالف اولور . مثالا : « اؤ ؛ o » صائت شفويء حلقيسي تلفظ اولونديني زمان « اؤ ، u ، صائت شفويء حلقيسنك تلفظنده كندن داها بويوك بر مسافه وكذا « اي : i » صائت سنيء حنكيسنك تلفظنده « اي ، y » صائت سنيء حنكيسنك تلفظندن داها قيصه بر مسافه واردر .

كنيش صائتلر : آ ، اؤ ، ئه ، او : a ، o ، ä ، ö « دار صائتلر : اي ، اؤ ، اي ، اؤ : ü ، i ، u ، y » در . بو اوچ نوع تقسيات تداخل ايتديريله جك اولورسه بوتون صائتلر بروجه آتي سكزمه بالغ اولور .

۱ كنيش صائت سنيء حلقى : آ a	۵ كنيش صائتلر سنيء حنكى : ئه ä
۲ دار » » : اي y	۶ دار » » » : اي i
۳ كنيش : شفويء : آو O	۷ كنيش » شفويء : او õ
۴ دار » » » : او u	۸ دار » » » : او ü

بو صائتلرك يكديكرينه قرييتي تورك لهجه لر ينك هر برنده آيري آيري بر طاقم قاعده لر . تابعدر . عمومى صورتده دقي جلب ايدن حال بوتون تورك لهجه لر نده آهنگ صوائت صائتلرك قرييت سنيه وشفيه سندن زياده قرييت حاقيه وحنكيه سنده كورولمكده در .

اورخون الفبا سى

بو حرفلر صائته وصامته ديه ايكيه آريلير . صامتلر شونلردر :

М , > , 7 , 8 , 9

صاغدن برنجي حرف بزم الف ممدوده وهمزة مفتوحه يعنى فرانسزجه نك a و é حرفلرينه معادلدر . فرانسزجه ده آيري آيري ايكي اشارتي اولان صداره يالكز بر اشارتي اولان صداره يالكز بر اشارت اتخاذي توركجه نك آهنگدار اوله سندنر . يعنى (« حلقى »

[۱] لاتين حرفلرنده آلمان تلفظي اساس اتخاذا اولمشدر .

اگر ديلك حلقوم ايله اتصالی جریان هوايی سد ایده جك اولورسه جریان بومانعه یی قیرمغه مجبور اولور . بوصورتله صادر اولان سسه [اصوات حلقیه انفلاقیه] دیرلر . [ق] و [غ] حرفلری بویله در . اکر دیل حلقوم ايله تماماً اتصال ایتزده یالکز مجرای تضییق ایدرسه جریان هوا دخی بورادن کچرکن تضییق ایدر . بوصورتله حاصل اولان سسلره ده [اصوات حلقیه دلکیه] دیرلر [خ] کی

دیل « حنك » یعنی داماق ویا آغیز طوانيله هر برینه تماس ایدهرک مختلف ومتعدد سسلر چیقاریر . بوسسلره اصوات حنکیه دیرلر بونلرک ده - [ك] کی انفلاقی و - [ء] کی دلکی نوعلری واردر .

دیلک اوکده کی اوجی دیشلری تضییق ایدهرک اوراده بر مانعه وجوده کتیریر . بوندن ده - [ت] و [د] کی - اصوات سنیه تشکل ایدر .

جریان هوا آغیزدن بلامانعه کچرده ، صوڪ مانعه یی تشکیل ایدن دوداقلره تماس ايله قائمه و تضییق کورمسیله ده [ب] و [پ] کی [اصوات شفویه] حادث اولور .

صائت تشکیل ایچون آغیزدن حقیقه جق جریان هوانك یولی اوزون ویا قیصه اوله بیلیر . مثلاً یولك آشاغیده کی اوجی حلقومده اولدینی حالده حنکده کندن داها اوزون وکدلك اوکده کی ونهاتی دیشلرده اولدینی تقدیرده دوداقلرده اولدیغندن داها قیصه اولور . کذلک صائت آغیزدن چیقارق دوداقلر آره سنده کی مسافه ده داها کنیش ویا داها دار اوله بیلیر . ایشته بوندن دولایی صائتلر اوج نقطه نظرندن تقسیم اولنه بیلیر .

۱ - جریان هوانك تعقیب ایده جکی یولك مبدئی [حلق] ویا [حنك] ده اولدیغنه کوره حلقى ویا حنکی دیه ایکی یه آیریلیر . صوائت حلقیه « آ ، ای ، او ، او : a , y , o , u » در . بونلره آغیر ویا ثقیل حرکه دیمك علمی اوله ماز حنکیلرده : « ئه ، ای ، او ، او : i , ä , ü , o » در . بونلره ده حقیف حرکه دیمك علمی ده کلدیر .

۲ - جریان هوانك تعقیب ایلدیکی یولك منتهاده کی حدودلرینه نظراً صائتلر « سنی » و « شفوی » اولق اوزرده ایکی یه آیریلیر . سنی صائتلر دیشلرده نهایت بولان « آ ، ئه ، ئه ، ئی i , y , ä , a : » صائتلریدر . صوائت شفویه ایسه دوداقلرده نهایت بولان شفوی صائتلره « او ، او ، او ، او : u , ö , ü » در .

اورخون تورجەسنىڭ صرف و نحوى

آوروپالىقلار كىتابىلاردا توركلار ايجون قوللانىلان كوك تورك تەبىئەت باقەرق آبدەلر ك لسانە كوك تورجە دىيورلر . كوك رنىكى توركلر جە معتبر اولدىغىدىن كىندىلرە بوصفت وىرلمىشسدر . بو شرق توركلرىندە عنصر غالب اوغوزلر اولدىنى جەتەلە بوكتابەلر ك دىلى اوغوزجەنك البارز ايكى نمونەسى در . ايشتە بوندن دولايى بز بو دىلە اورخون دىلى دىدك .

آق جكرلردن چىقان هوا اجهزە لسانىنى تشكىل ايدن خنچرە ، لسان ، حنك [داماق] . بورون، دىش و دوداقلر طرفىدىن قوللانمىقلە حرفلر بونلر ك برىنە اكلنمەسىلە كلە و جەلەر يعنى لسان تشكىل ايدر . بوغازدە آق جكرلرە منتهى مجرآنك مبدأندە بولونان خنچرە يعنى غىرتلاق [حبول صوتە] دىنيلن بعض عضلات واسطەسىلە نفس وىرىر . كاملاً آق جكرلردن چىقان هوا خنچرەدە حبول صوتەنك ممانعتە تصادف ايدەبىلر . حبول صوتە برىنە ياقلاشوب تماسىدىن سس چىقار . هوا جرياننك حبول صوتەنى تەزىزى آغىزدن چىقمەسى صورتەلە اهتزار هوايە انتقال ايدر . يعنى مخاطب طرفىدىن دويولور .

آق جكر و خنچرەدن چىقان هوا جريانى بوغازدە كلير ، وبورادە ايكى يول آغىزدە بولونور: يا آغىزدن ويا بروندىن چىقەبىلر . عادى نفس آلىشەدە آغىز قپالى اولدىنى وقت هوا بروندىن كچر . هوا جريانى كوچك دىلى تەزىز ايدەرك بوغازك آرە طرفىدىن چىقارسە برون يولى قپانەجغىدىن سس يالكلز آغىزدن چىقار .

سس چىقارمىق ايجون كوچك دىل برآلت محر كە كى قوللانىلەبىلر . جريان هوا ايلە تترەدىكى تقدىردە « ر » كى ضعيف بعض بعض تىترەك سسلر چىقار . كوچك دىل معلق وكوشەك قالىرسە هوا تاماموا قسماً برون يولدىن چىقەرق « م » ويا « ن » كى حروف . انفيەنى تشكىل ايلر .

برون يولى قپاندىنى تقدىردە جريان هوا آغزە داخل اولور . دىل آغىز ايجندە سسلر تشكىلە يارار . دىلك آرەدىن نەايتەدىكى قسمى ، بعض نقطەلرى حلقومە تمايل ايدەجك صورتە يوقارىيە قالفارسە اصوات حلقومىە تشكىل ايدر . [۱]

صورتلر کوريليور . برنجی آبدەنك يانده بولونان واسكى وضعلى نصل اولدينى پكده
آكلاشيله مایان فقط اطرافنى احاطه ايتك اوزره موضوع بولندقلرى ظن ايديلن طاشلرك
طوتدقلرى يرلر ايكنجى آبدەنككندن داها واسعدر .

ينه هر آبدەنك يانده بر چوق طوپراق ييغنى كوريليور كه بونلركده ييقيلمش بر بنا
بقيه سى اولدينى آكلاشيليور : بورالردن حالا چينده قوللانلقده اولان يارى مدور
كره ميتلر چيقاريليور . بو بنالرك چين تاريخلرنده و آبدەلر اوزرنده [معبد] ويا [مجمع
اجداد] ديه ياد ايديلن مبانى اوله سى خاطرلره كليور . كتابه ده ايسه بونلره « بارق » آدى
ويريليور .

شو بيوك توركه محكوكاتدن بشقه ايكي آبدەنكده غرب طرفنده چينجه بر طاقم
يازيرلر واردر . چينجه يازيرلر پك كوزل حك ايدلديكى كې كنارلرينه غايت لطيف رسملىرى ،
نقشلىرى حاوى كتابه لرده چكلمشدر . [كول تكين] نامنه اولان برنجى آبدەده كى چين
كتابه سى همان تماميله محفوظ قالمشدر . چين ايمپراطورى نامنه يازيلان بو كتابه توركه يازيرلره
معناجه هيچ بكمزه مز . بونده ايمپراطور تورك خانلرينك فضايلندن ، صداقتندن ، حماست
و حيتلرندن ، تبعه لرينه رأفتلرندن بحث ايله متوفانك ضياعنه اسف ايديليور . نهايت
كوستريلن تاريخ ۷۳۳ سنه سى آغستوسنك برينه تصادفى آكلاشيليور .

ايكنجى آبدە اوزرنده كى تاريخلردن بريسندە ۷۳۴ تاريخنه دلالت ايدن سنه وفات ديكر نده ده
۷۳۵ مقابل اولان تاريخ تاسيسى كوسترلمش و بوده بيلكا خان نامنه ركز ايدلمشدر .
بو محكوكاتك پك بوزوق اولديغنى يوقاريدە خبر ويردك .

شوايى آبدەنك كرك كنش اولان شرق طزنى و كركسه طار اولان شمال وجنوب
جهتلى غايت صيق وعجيب بريازى ايله مستوردردر . برنجينك اوزرنده كى حرفلرك مقدارى
همان همان ۱۰,۰۰۰ اولديغى كى ايكنجى بوندن دها صيق و برآز كنشجه اولديغندن داها
چوق حرفى جامعدر .

مقصدمز بوكون تاريخ نقطه نظر نجه توركلرك ايلك يازيسى اولدينى تحقيق ايدن
[اورخون] محكوكاتنه دائر معلومات ويرمك اولديغى جهتله شمدى يه قدر بسط ايتديكمز
تاريخى تفصيلاتى كافى كوريليور ، يالكز شونى ده خبر ويرمكه [طوكيو - نه] لره خلف
اولان اويغورلرده بو آبدەلرك ركزى تاريخندن تقريباً اللى ييل صوكرا بر اوجنجى آبدە
اقامه ايتمش وبونده ده آز چوق فرق ايله ينه بو حرف قوللانمشدر .

تبعه سی اتفاق آرا ایله اوغلنی یرینه کتیردیله. سکز آی حکومت ایدن بوذاتک تورجه اسمی معلوم دکلسه ده عنوانی [تنکری تک تنکریده بولمش تورک بیلکا قاغان] درکه [کوکه بکزه یین ، کوکه یارادلمش خاقان حکیم تورک] دیمکدر .

بوندن سوکرا مملکتک آسایشی مختل اولمش ونهایت ۷۴۵ ده چین تاریخلرنده [هوئی هو] دینیلن اویغور لرملکی کاملاً ضبط ایتمشدر. آرتق [طوکیو - نه] تورکارندن چین تاریخلرنده نادراً بحث ایدیلیر ؛ ۹۴۱ ده ایمپراطوره بر سفیر کوندر دکلرینه دائر بروقه ذکر اولونور ؛ ونهایت بوسبوتون اونودیله : بویله جه طو - کیو نه لرسا تر تورک قوملرینه قاریشوب کیتمشدر .

اورخون آبدهلری

ایشته چین تاریخلرنده [کول تکین] و [بیلکا خان] نامنه دیکلدیکی بیلدیریلن علامتله بر چوق زمان اونودلمش قالمش ایکن مؤخرأ کشف ایدیلهرک ارباب علمک انظار دقتی جلب ایتمشدر .

بو ایکی آبدۀ تاریخنه ک آرالر تقریباً برکیلو مترو اولوب اورخون ایرماغنک شرقنده اطرافلری هرشیدن عاری بر یرده [قوشو چایدام] کولی جوارنده در . بو محل اسکی قارا قوروم شهرینک تخمیناً ۶۰ کیلو متره شمالنده واسکی اویغور حکومتک مقری اولان و اورخونک غربنده بولونان [قارا بالغاسون] ک اوتوز کیلو مترو شمال غربیسنده کائندر . آبدهلرک هر ایکسی ده یوقاری طرفلری مدور یکپاره و مربع شکلنده بر طاشدن عبارت و بر قاعده اوزرینه مؤسسدر . قاعده لرک ایکسی ده یرلرنده قالمش و ستونلر دورلمشدر که بونندن ده ایکنجی آبدۀ درت بولک اولمش ویوزلری ده زیاده جه رخنه دار اولمشدر . برنجی آبدۀ نک یوکسکلکی ، قاعده مستثنا اولق اوزره ۳۳۲ سانتیمتر و درکه بونک یازیلی قسمی ۲۳۱ سانتیمتر و در . طاشک قاعده طرفی ۱۳۲ و یوقاریسی ۱۲۲ ، آشاغیدن قالینلی ۴۶ ، یوقاریدنک ۴۴ سانتیمتر و در . ایکنجی آبدۀ ده اساساً برنجینک شکل و جسامتنده اولق لازم ایسه ده طاش زیاده زده لندیکندن مساحه سی ممکن اوله مامشدر . بو ایکی آبدۀ نک یاقینده اوزون و طار طاشلر ایله باشلری قیرلمش بر چوق محکوک

قبولی رجا ایلهدی ؛ صلح اولدی . هر ییل مخصوص سفیرلر ایله ایمپراطوره هدیه کوندر و پرنسسلردن بریسنی ایستردی . فقط بو تکلیف لیت و لعلده قالیردی .

۷۲۵ده ایمپراطور، [یوئن چینگ] اسمنده برجنرالی بیلکا خانه کوندره رک رؤساسنی کندی اردوسنه دخوله دعوت ایتدی . خان جنراله کندی اوتاغنده بر ضیافت ویردی . و بونده بر پرنسس آلمق ایچون دفعاتله ایتدیکی مراجعتلرک مشمر اوله مدیغنی بیان ایله تأثرینی اظهار ایلهدی . بو تدبیرده بوشه حیقدی . فقط ینه مناسباته خلل کله یه رک هر سنه خان بر چوق هدیه لری حامل بر ایلیچی کوندراییدی .

حتی ۷۲۷ده طوفان دینلن تیتیلر خانه چین حدودینی تخریب تکلیفی حاوی بر مکتوب کوندردیله . خان مکتوبی ایمپراطوره تقدیم ایله عهدنده صداقتی ابراز ایلهدی، بوکا مقابل تشکره مظهر اولدی . ایمپراطور (اردوس) ممالکی شمالنده کی [شوئوکیانغ چه اینغ] شهرنده تجارتیه تورکاره مساعدده ویردی . بومناسبتله چین تورکلردن محتاج اولدینی آتلی ایدندی . تورکلرده بر چوق پاره وقاش قازاندی ، هدیه اوله رق ایمپراطور خانه هر ییل اون بیک طوپ قاش کوندردی .

۷۳۲ده ختن ممالکینده عظیم براغتاشاش پیدا اوله رق بر حرب آچیلدی ، تورکلرده ایشه قاریشمغه مجبور اولدیله ، نهایتنده قازاندیلر .

۷۳۱ده کول تکین وفات ایتدی . بونک اوزرینه ایمپراطور خانه تعزیه و تقدیم هدیه ایچون بر امرنامه یی حامل ایکی بویوک آدمانی کوندردی . یکپاره برستون اوزرینه متوفانک وقایعنک یازلمه سنی ، بر هیکلنک دیکلمه سنی و بر معبد یازلمه سنی ده امرایتدی . کندی سراینه منسوب آلتی بیوک اهل صنعتی بوایشه مأمور ایدهرک هیکلنک تمامیه اصلنه مطابقتی و شمدیه قدر اورالرده مثلی کورلمدک برشی وجوده کتیرلمه سنی و خان بونی کوردیکی کی متعجب اوله جق صورتده اوله سنی تنیه ایلیدی .

خان بوکردهده پرنسس طلبنده اصرار ایلدیکندن آرتق ایمپراطور جواب موافقت ویرمه مجبور اولمش و بوندن طولانی تشکرو تسریع مصلحته مأمور برده سفیر کوندرمش ایدی . فقط زواللی ۷۳۴ تاریخنده بر دشمننک غدرینه اوغرا دی .

ایمپراطور بو فیعه دن غایتله متأثر اوله رق اکا بر مأمورینندن بریسنی تقدیم ندور و تعزیه به مأمور ایتدیکی کی نامه بر معبد انشاسنی و بونک ایچون رکز ایدیه جک ستونک یازلمه سنی ده وقعه نویسنه امر ایلهدی .

درجه سنی بولش ، ممالکي پک چوق توسع ايتمش ایدی . شرق حکومتی برادری [توسیق] بکه ویردی ، غرب قولنده [قوتلوق] ک اوغلنه توجیه ایلده دی . بونلردن هر بریسنک یکریمی پک عسکری واردی . کندی اوغلی [فوکیو] کوچوک خان عنوانیه بو ایکی خانه قوماندا ایدر ایدی . عسکری قرق بیگ ایدی .

مه چه ئونک یالکیز چینه دکل ، هر طرفه آقینلر ایتدیکی و بالخاصه غرب تورکلریله جنک کشیدیکي معلومدر . ۷۱۰ تاریخلرینه طوغرو بوتون قوتیه غربده کی « تورکش » لر اوزرینه یوریدی . بوندن چینیلر استفاده ایله حدودده کی برایکی قلعه یی آلمغه عزم ایتدیلر . بو خانک صوک زمانلرنده اداره سی بوزولدی . کندیمی ده ۷۱۶ سنه سی حزیرانک یکریمی ایکنجی کونی بر دشمن مغلوبک غدرینه اوغرادی .

عموجه سنک وقتندن صوکر قوتلوق خان زاده (کول تکین) قیام واسایش مملکتی اعاده ایله تخته برادری [بیلکا قاغان] ی اجلاس ایلده ی [۱] . بو ذات [تنکری تک تنکریده بولش تورک بیلکا قاغان یعنی] کوکه بکزر و کوکده یارادلمش خاقان حکیم تورک [عنوانی آلدی . غایت انسانیتلی ، مرحمتی ، عادل بر ذات ایدی . تداییر حکیمانه سی ایله انحلالی ارتباط و اسایشه تحویل ایلده ی . حکومتنه قوت و شوکت ویردی . حتی [بودا] و [لائو - تسو] نامه بر معبدی حاوی اطرافی حصارلی بر شهر یایمق یعنی بوس بوتون حال حضره کیرمک تشبثنده ده بولندیسده مستشار و معتمدی اولان [تون یوقو] بو حال تورکلرک افکار عسکریه سنی بوزاجغنی بیان ایله واز کچمسنه سبب اولدی . مع مافیه صلح و مسالمت طرفدار ی اولدیغندن چین ایله عقد صلح ایچون ۷۱۸ تاریخنده بر سفیر کوندردی . ایمپراطور بو تکلیفی رد ایلدی . ۷۲۰ ده بر چین جنرالی بر اردو ترتیب ایتدیکی کبی بر طاقم قبیله لره ده مختلف قوللردن بیلکا خان ممالکی اوزرینه یورومک امرینی ویردی . فقط خان ایله مستشارینک تداییر حکیمانه سی سایه سنده چین متفکری مغلوب اوله رق [مه چه ئو] نک ممالکی ینه الده ایدلدی .

۷۲۱ ده خان ، چین ایمپراطورندن شدتله صلح طلب ایتدیکی کبی کندیسنی اوغلغده ده

[۱] موسیو تومسن و رادلوف بو کله یی giti کول او قویورلر . دیوان لغات الترکده : بلکه - الحکیم ، العالم ، العاقل و کان خان ایغریسمی کول بلکه خان و معناه عقله کالغیر [ح ۱ ص ۳۵۸] دینلیور بو سببه کله یی gl او قومق لازمدر . تکین کله سی ایچون ده ینه بو کتابده شو معلومات واردر : تکین - العبدی اصل اللغة يقال منه کشتکین « ای عبد نقی اللون کالفضة » . آبتکین ای عبد جلد [ص ۳۴۶] ثم جعل هذا الاسم لآبناء الخاقانية محضةً ویکون مرکباً مقیداً جوارح الطیور نحو قولهم جفري تکین .

صورتده قید ایدلمش ایسهده « اورخون » محکوکاتندن بووقه نك ۶۹۱ یاخود ۶۹۰ ده اولدینی آکلاشیلدور. چونکه « اورخون » آبدہ سی بونک اوغللری زمانده وجوده گلشدر. قوتلوق خانک وقتنده اوغللری هنوز صبی ایدی. حتی بویوک اوغلنک یاشی سکز اولدینی محکوکاتده مقیددر. ایشته بو مناسبتله متوفانک برادری اولوب چین تاریخنلرندہ [مهچهئو] یاخود [میک تسوآت] دیه یاد ایدیلن و محکوکاتده یالکز عموجه م دیه ذکر اولونورق آدی یازلیان ذات یرینه کچدی. او زمان تورکار چینک حمایه سی آلتنده ایدی. بو ذات ۶۹۴ تاریخنده [هوانغ هو] نهری اوزرندہ کی [لینگ چهئو] ناحیه سنه هجوم ایله بر چوق امرا و اهالی یی قالدیردی. بر قاچ ییللر داها بو حرکتده دوام ایله دی. حتی [ختیان=خطا] لرکده چین علیهنه قالدیغنی کوردیکندن اولکی حرکتده دوام ایچون چینده قوت بیلہ قالمامشدی. فقط او زمان سیاستنی تبدیل ایله دی. « ختیان » لر علیهنه یورومک و صداقتنی شو صورتده تأمین ایتک ایچون چیندن مساعده ایسته دی. چین ایمپراطور یچه سنک پولتیقه سنهده موافق دوشن بو تکلیف قبول ایدیلرک کندیسنه صول قول قوماندانلنی توجیه ایدلدی، (ختیان) لری کندی عسکری ایله تسکین و امراسندن بر چوغنی اعدام ایتدی، بر آرز صوکر ا ختیان اراضیسنک بر قسمنی تملک ایله دی. بونکلهده قناعت ایدمه یهرک [لینگ چهئو] و [شینغ چهئو] ناحیه لرینی اوردرق اهللسنی استرقاق ایتدی. قرالیچه دن عذردیلهمک و کندیسنه پرنسس لر دن بریسی ویرملک صورتیله ایمپراطور یچه نك اولادلغنه قبول ایدلمک تکلیفنی حامل بر سفارت هیئتی کوندردی. کندی قارداشلرینی ده [تانغ] خاندانندن قالان ایکی پرنسس ویره جکنی بیلدیردی. برده چینک نه ر اصفر جوارنده کی ایالتنده بولونوب یواش یواش تبدیل طبع ایدن تورکارک اعاشه سنی، توخوملق اولمق اوزره بر میلیون کیله داری، اوچ بیک زراعت آلتی و بر چوق ده میر ویرلمه سنی ده طلب ایله دی. نهایت ازدواج تکلیفاتندن ماعداسی کاملاً قبول ایدلدی. تورکارده بویوک بر قوت پیدا اولدی. ایمپراطور یچه نك حقسز بر معامله سندن دلکیر اولان خان ۱۰۰۰۰۰ سوار ی ایله چینه کیردی. (هوانغ هو) نك شمالنده بولونان بتون شهرلره مستولی اولدی. بونک اوزرینه سوق ایدیلن چین عسکریله ملاقی اولمقسزین چکلدی کیتدی.

۶۹۸ ده وقوعه کلن شووقه هر ییل تکرر ایدیور، حدود محافظه سنه مأمور اولان چین عسکری کوز آچه میوردی.

خان هر صولتنده معتنم اولویور، قوتی آرتیوردی. قوه عسکریه سی [کیلی خان] ککی

مهارتليدلر . سانجاقلرينك كوندر باشلارنده آلتوندن بر قورد باشي بولونور . اغتنام
ايچون آيك اون بشني بكلرلر .

طو- كيونهلر هر نه قدر كوچيه ايسهلرده ينه هر بريسك مطلقا بر پارچه یری واردر .
خان دائما (اوطوكن) تپهسی اوزرنده اقامت ايدر . چادرينك قپوسی شرقه متوجهدر .
طو- كيونهلر محاربهده اولمكي شان صايار ، خسته لنوب اولمكدن عارلير ، بكنزلى
صارارير .

چين مؤلفلرينك قوللرنجه طو- كيونهلر (هيونغ-نو) ديدكلرى هونلك آيرى برجنسندن
اولويور . بونلر چينليرك (كين-شان) ديدكلرى آلتاي يعنى آلتون طاغنده اوطورورلر .
میلادك آلتنجی عصرى اورتلرينه دوغرى بونلك رئيسى (تومن خان) ایدی که ابتدا
كبدينه (قاغان) و يا (ايلخان) و حرمه (خاتون) عنوانی ویرن بودر . [۱] ايشته بو
آراق توركلر چوغالوب قوتلنهرك چين حدودينه طوغرى ايبك صاتمغه كيتديلر .

تومن خان ۵۵۲ ده وفات ايتدی . يرينه اوغلى كچدی . بوده بر سنه صوكره وفات
ايدهرك يرينه كوچك قاردهشى كلدی . « موقان خان » عنوانی آلان بوذات اردوسنى تقويه
ايدهرك چين حدودى خارجنده بولنان بتون حكومتلى ضبط ایلدی .

طوکیو- نلرك قوتی آرتدجه آرتيسور ، چینی تهديد ایدیور . بيك تورلو تدابير
تحفظيه آمايه مجبور ایدیورلردی . نهایت ۶۳۰ تاريخنده چينلرك قوللاندقلری حيلهلى
سياست بونلرك آراسنه تفرقه دوشورمش و بر قسمی چينك اداره سنه كچيرمشدر . بو
اداره صرف برقورى نامدن عبارت ایدی ، لكن وقتلر كچدكه ايجلرندن برطاقى حضارت
و مدنيت آلمشغه باشلامش و حتی فوج فوج چين حدودى داخلنه كيرمكه قويولمشلردر .
بونكه برابر چين حكومتنه ايصنمیانلرده بولونور و آره صره قیام ايدرلردی .

« يکی خان » نسلدن موقع رياسته كچن قوتلوق خان احوالى تبديله موفق اولدی .
۵۰۰۰ كشی ايله چينلیرى مغلوب ایدن بوذات ۶۸۱ تاريخنده موقع رياسته كچدی . توركلر حتی
استیلارنى چين ايجريلرينه قادار توسيع ایلدكلرى كچي غربی توركلرى ده يزار ايتدكلرندن
بونلر چيندن كندیلرينه بریر ویرلمه سنى ایسته دیلر . بوخانك وفاتی سنه سى تاريخلرجه مختلف

[۱] توركلرك قاديئلره اوزماندن رعایتلرينه باقیلورسه درجه تمدنلرينه حکم ایدیلیر .

تورک تاریخی « ندن اقتباس ایله شو محکوکاتی براقان تورکرلر حقننده بعض معلومات ویرم : چینلیلرک تاریخلرنده [طو-کیوئه Tou-Kioue] دیه آکیلان بو تورکرلرک حکومتی ایکی عصر قدر سورمش ۶۱۸دن ۹۰۷ تاریخ میلادیسنه قدر دوام ایدن (تانغ Thang) سلاله حکمداریسی ایله بونلر کرک صلحاً و کرکسه حرباً مناسباتده بولونمش اولدقلری جهته اوتورکرلر حقننده چین تاریخلرنده پک چوق معلومات کوریلیمور . بوبابده کی تتبعاتی ایلری کورتورمک ایچون لازم اولان مأخذلرک بر قاشی ده اوروپا لسانلرینه ترجمه ایدلیکی جهته ایش قولایلشدیرلمشدر . [۱]

تورکرلر (بیزانس) ایمراطورلنی ایلهده مناسبت پیدا ایتدیلر . ۵۶۸ سنه سی استانبوله بر هیئت سفارت کوندردیلر . بوکا قارشی ایرته سی میل بیزانس ایمراطورلنی طرفندن [زه مارخ] ک ریاستی آلتنده تورک خاقانی (دیزابول) ه برسفارت هیئتی کوندردی . ایشته بومناسبتله بیزانس مؤلفلری وخصوصاً [مهنادر پروتکتور] و [تهوفیلاقت سیمو تانتا] نورکرله دائر معلومات وریپورلرسده چینلیلرککنه نظراً بونلرکهمان هیچده اهمیتی یوقدر . موسبو [ستانیسلاس ژولیهن] ک چینجهدن ترجمه ایدلیکی [طو-کیوئه] لرنام اثرندن بوتورکرلرک احوالنه عايد بعض مباحث اقتباس ضروریدر . چونکه اوبخبلر اورخون محکوکاتی وجوده کتیرن تورکرله دائر خیلی معلومات تاریخیه یی محتویدر .

طو-کیوئه لر صاحبلرینی صالیویرلر ، اتکلرینک صولنی صاغی اوزرینه آتار [۲] ، کیچهدن چادر آلتنده اوطورورلر . صولاق و اوتلاق یرله نقل مکان ایدرلر . باشلیجه ایشلری کوچلری حیوان بسلامک و آوجیلقدر .

بونلرک بویوک آدملری اولاً (یهپو) ، ثانیاً (بوت) ، ثالثاً (تکین) ، رابعاً (صولی پات) ، خامساً (توطون پات) ، و دهاا بر چوق اوفاق مأمورلردن عبارتدر . بومأمورین عومیه بربرندن آیری یکرمی سکز صنف تشکیل ایدرلر . مأموریتلری ارثیدر . سلاخلری یای ، ایصلق چالان اوق [۳] ، عادی اوق ، زره ، جرید ، میچ و قیلچدر . بینیجیلکده

[۱] ستانیسلاس ژولیهنک تو-کیوئه یعنی غرب تورکلری حقننده چینجهدن ترجمه ایدلیکی اثر طرفزدن تورکجه یی چورلمش و یاقینده نشری مقرر بولنمشدر .

[۲] چینلیلر بونک عکسینی اجرا ایلدکلرندن صولی صاغه آتمنی باربارلق عد ایدرلردی .

[۳] آتدتلری اوقلری ایصلق چالقلری جهته یونانیلر غرب تورکرلرینه « سکیت » دیرلر . هرودوتک تاریخنده بونله دائر کوربان معلومات طرف عاجزانهمدن جمع و ترجمه ایدیلرک « کتابخانه ابوالضیاده » « سیتز » عنوانیه نشر ایدلدی .

محکوکاتی « عنوانیه اورتیه قومیشدی. دها سوکرا معلم « دونر » بواثری اکال قصیدیه آریجه برکتاب نشر ایله دی. (یکی جای) محکوکاتنک انتشاری اهل لسان و آثار عتیقه عالمنجه پک زیاده مراقی موجب اولدی. کشفیات آرتق بربرینی تعقیبه باشلادی. دیرکن موغولستانده (قاراقوروم) و (قارابالغاسون) نامنده کی اسکی شهرلرک خرابه سی جوارنده (اورخون) نهری اطرافنده یکیدن بر طاقم محکوکات آله ایدلدی. اورخون وادیسی کشفیاتنده الیه ایدیلن داما بویوک اولوب یکی جای مدیتنه ده قرابت تاریخنه سی واردر. هله پک اهمیتسر برایکی فرقدن بشقه الفبالی ده برتورلو اولدینی کی لسانلری ده یا بر ویا بربرینه یاقین یکی زمره دندر.

دقه شایان اولان شوکشفیات برطرفدن ۱۷۹۰-۹۱ سنه لرنده فنلاندیا فضلاسندن موسیو « هایکل » ک اجرا ایتدیکی سیاحتی دیگر طرفدن روسیه علوم آقاده میسی اعضاسندن ولسان تورکیه ووقفی نشر ایلدیکی آثار متعدده سیله عالم علمانک معلوم و مصدق اولان موسیو رادولفک ۱۸۹۱ سنه سننده کی سیاحتی ثمرلریدر. شوو ایکی ذاتک مذکور محکوکاتی قوییه ایدرک ترتیب و نشر ایلدکری اطلسلر هر پرده انظار دقتی جلب ایتمش و بویازیلرک اوقونوب آکلانمهی ایچون برچوق علمادوشونوب طاشنه شددر. نهایت قوپنهاغ دارالفنوننده فیلولوژی معلمی اولان موسیو (طومسن) ۱۸۹۳ سنه سی شو مشکل معنایی حل ایدرک « دانیارقه قراللی علوم و ادبیات آقاده میسی مجموعه سی » ایله کیفیتی انظار جهانیه وضع ایتدیکی کی ۱۸۹۶ سنه سی ده اورخون وادیسی محکوکاتنک کافه سی قرائت و ترجمه ایدرک ۲۲۴ صحیفه دن عبارت ثنایت مهم بر اثر نشر ایتشددر. موسیو (طومسن) ک اوکشفیاتندن موسیو رادولف ده استفاده ایتمش و کندی نامنه اوله رق اوده اورخون محکوکاتی حل و قرائتله آلمانجه اوله رق پترسبورغده اوچ جزو اوزرینه نشر ایله مشدر. واقعا موسیو رادولفک اثری موسیو (طومسن) ککندن داما تفصیلاتی ایسه ده اصل کشف و بالخاصه صوک درجه صحتله تدقیق و ترجمه شرفی هر حاله موسیو (طومسن) ه قالمشدر.

شمی برآزده موسیو (طومسن) ک اثرندن و بزم تألیف ایتکده بولوندیغ، ز « عمومی

اورخون محکوکاتی واسکی تورکلر

— ۱ —

بر چوق مناسبتلردن دولایی اقوام جهان آراسنده بعضاً وفاق و بعضاً نفاق اوله ککشد. آرالرنده منافرت بولونان اقوام، بربرینه بر چوق قصورلر اسناد ایدر، طورور. هله اقوام تورکیه نك مناسبات حریه ده بولندینی قوملر برمدنیتده، بر مذهبه، بر لسانده اولمدقلى ایچون بونلر و اونلره تقلیداً بر چوق قوملر نظرند. بر طاقم قصورلرله اتهام ایدملرلدر. فقط عالمده موجود اولان بر قوه عالی علمیه ارکیج حقیقی هرکسه اظهار ایدر. اوقوت ایسه حقیقت مفتونی اولان اعظم علمانك آثارنده تظاهر ایلر. آثارعتیقه تحریاتی سایه سنده بر چوق حقایق تاریخیه تصحیح ایدلش و شو صورتله آراییشك داها نیجه خطالری تصحیحه واسطه اوله جغه شبه برقامشدر.

شو مقدمه یی بسط ایتمه مزه سبب تورکلرک مدنیتدن محروم، عادتاً تحریب بلاده مأمور برهیئت صورتنده کوسترلمه سنه مقابل بونلرک تا قرون اولادن بری متمدن اولدقلى اثبات ایدمک بر آبدۀ تاریخیه دن بحثه یول آچمقد.

بوندن تقریباً ۱۷۵ میل اولندن بری سیریانك جنوبنده (یکی چای) [۱] مجراسنك یوقاری طرفلرنده، مفتاحی نامعلوم بر لسانده، هیچ بر یرده مثلی کورلمه مش بر القبا ایله محرر بر طاقم محکوکات بولوندینی اوروپایه معلوم اولمش ایدی. فقط بو معلومات عادتاً مسموعات درجه سنده قاهره قوچمه مقدارده و کوزله استنساخ ابدملرینه آوروپا علماسی آنحق شو صوک زمانلرده نائل اوله بیسلدیلر. شو خدمت ایسه فنلاندیا آثار عتیقه جمعیتك موسو «آسپلین» واسطه سیله احوالیده اجرا ایتدیردیکی تحریات ثمره سی اوله رق ۱۸۹۲ سنه سی «فنلاندیا آثار عتیقه جمعیتی» طرفندن جمع ونشر ایدیلن «یکی چای

[۱] فرانسه ده Yenissei صورتنده املا ایدلوب بزم جغرافیا کتابلرنده ده (یکیسی) دیه یازیلان بو نهر اسمنك طوغریسی بویه در. چونکه السنۀ تورکیه ده (س) اکثریا (ج) ه قلب اولونور.

PL

31

Y3

1921a



Yazıksız, Necib 'Aşım

تورک کیمیا

میں ان کا لکھا ہوا ہے

عدد : ۶۱

نجیب عاصم

دارالفنون تورک لسانی تاریخی مدرسہ

Orhūn abideleri

اورخون ابیدلری

تألیف و ترجمہ انجمن ترجمہ قبول ایدلشد .

استانبول - مطبعہ عامرہ

۱۳۴۰

PL Yaltkaya, Şerefeddin
31 Simavna Kāzīsioğlu Şeyh
Y3 Bedreddin
1921a

PLEASE DO NOT REMOVE
CARDS OR SLIPS FROM THIS POCKET

UNIVERSITY OF TORONTO LIBRARY

